

tiszatáj

1996. FEBR. * 50. ÉVF.

Koncsol László, Szepesi Attila,
Bozsik Péter, Szöllősi Zoltán versei

Lázár René Sándor:
Itinerarium Transsylvanicum

Temesi Ferenc: Pest (Részlet)

Diák-melléklet: Vadai István
Zrínyi Miklósról

2

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Főszerkesztő: ANNUS JÓZSEF

Főszerkesztő-helyettes: OLASZ SÁNDOR

A szerkesztőség tagjai: ANNUS GÁBOR (tördelőszerkesztő),
HAJÓS JÓZSEFNÉ (szerkesztőségi titkár), VÖRÖS LÁSZLÓ (a szerkesztőség elnöke)

tiszatáj

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat, a József Attila Alapítvány
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

Felelős kiadó: Kovács Miklósné, a kuratórium titkára.

Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány.

A lapot nyomja: Officina Nyomdaipari Oktató és Termelő Kft., Szeged.

Felelős vezető: Varga Ferenc.

Szerkesztőség: 6741 Szeged, Rákóczi tér 1. Tel. és fax: (62) 312-670. Terjeszti a HÍRKER Rt. és az NH Rt. Előfizethető a hírlapkézbesítőknél és a Hírlapelőfizetési Irodában (Budapest, XIII. Lehel u. 10/A, levélcím: HELIR, Budapest 1900), ezen kívül Budapesten a Magyar Posta Rt. Hírlapüzletági Igazgatósága kerületi ügyfélszolgálati irodáin, vidéken a postahivatalokban; közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 11991102-02102799-00000000 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára: 60 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 180, fél évre 360, egész évre 720 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

L. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

1996. FEBRUÁR

KONCSOL LÁSZLÓ: Agnus Dei; Kyrie	3
SZEPESI ATTILA: Részeg Anakreon; Gagliarda	5
TEMESI FERENC: Pest (Részlet)	7
LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR: Itinerarium Transsylvanicum	45
BOZSIK PÉTER: Weissbrunni töredék	48
PINTÉR LAJOS: Szökő kutak	52
SZÖLLŐSI ZOLTÁN: Fehér számok	58
KONTRA FERENC: Állomásskereső	60
BENCZE BALÁZS: Mese a hatalomról	63
ERDÉLYI ERZSÉBET-NOBEL IVÁN: „Induljunk tehát: otthonról – haza!” (Beszélgetés Zalabai Zsigmonddal)	67

TANULMÁNY

VIRÁG ZOLTÁN: (Sub)cultura interrupta (Fenyvesi Ottó költészetéről)	71
--	----

KRITIKA

VASY GÉZA: „Mintha előlről kezdeném” (Bertók László szonettkönyve)	83
---	----

N. HORVÁTH BÉLA: Az ellírult lírikus (Parti Nagy Lajos: Esti kréta)	88
BOMBITZ ATTILA: Feltépett nyelv (Parti Nagy Lajos: A hullámszó Balaton)	93

Szerkesztői asztal a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

SZŰCS SZABÓ SÁNDOR rajzai a 4., 6., 44., 51., 57., 66., 82. és a 96. oldalon

DIÁK-MELLÉKLET

VADAI ISTVÁN: „Kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz...”
(Megjegyzések Zrínyi Miklós eposzához)

KONCSOL LÁSZLÓ

Agnus Dei

*Altera die vidit Ioannes Iesum
venientem ad se et ait:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit
peccatum mundi...
(Io. 1. 29.)*

*Bárány-emlék
fojtó szellő
égő bölcső
kormos kendő*

*Míg itt éltél
szolga voltál
nekünk ettél
gyapjasodtál
de űztelek
furkósbottal
döngettelek
dorongokkal
terheltelek
rézkolomppal
nyűgöztelek
vaskolonccal
csúfoltalak
„be-e-e-e” mondtam
néztél néztél
mégis mondtam
szülőidet
káromoltam*

*vérebeim
rád hajtottam
vemheidet
kiszaggattam
zsenge csontjuk
tűznek adtam
omló húsuk
fölzabáltam
harmatlelkük
mit se bántam
hosszú kések
fejsze dárdá
hentes hóhér
villámbárdja
gyapjúégből
véres permet
őrült lélek
énekelget*

*Csak a szeme
jaj a szeme
Jesu Christe
miserere*

Kyrie

Uram irgalmazz
Vettettem a sárba
létem borzalmas
mocsarába zárva
Vad fűvek közt alszom
Kürie eleiszon

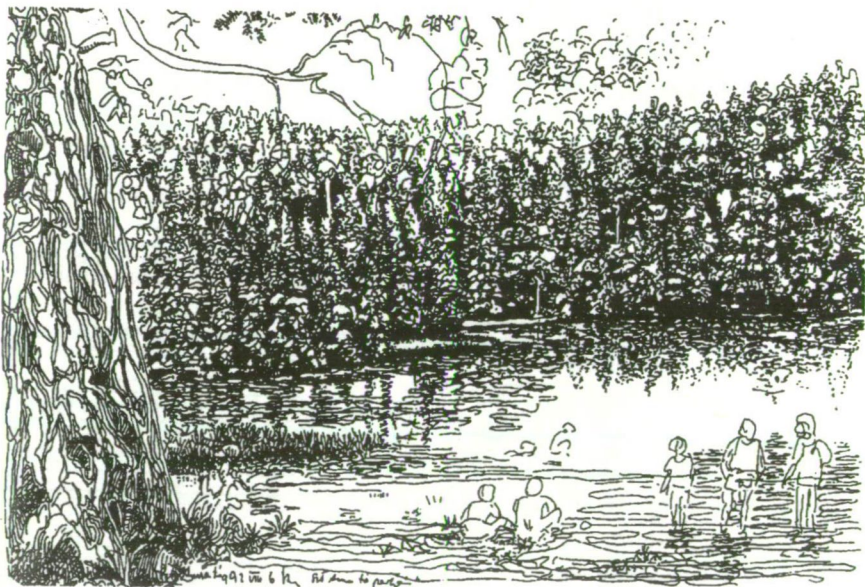
Uram irgalmazz
Hazugságban járok
csupa tilalmas
vizekben halászok
Zavaros az arcom
Kürie eleiszon

Uram irgalmazz
Magamat szerettem
Kedvem alantas
dolgaimban letem:
előttem megvallom
Kürie eleiszon

Krisztus kegyelmezz
Engem leigáztak
sötét világ ez
nézd porig aláznak
Törött minden pajzsom
Ó Khriszte eleiszon

Krisztus kegyelmezz
Nyelvemet cibálják
jövendóm redves
népem szétcincálják
Újítsd meg a pajzsom
Ó Khriszte eleiszon

Krisztus kegyelmezz
Közeleg halálom
ügyem keserves
számláidat várom
Fejem odahajtom
Ó Khriszte eleiszon

SZEPESI ATTILA

Részeg Anakreon

*Ha kicsikét előbbre
bámulsz, mint ahogy illik
és ahogy érdemes,
két-három emberöltőt
merészen átugorva,
boros-bolondos éjjel
fürkészve eljövendőt,
mit látsz, szemed lehúnyva
részeg Anakreon?
Bár tudod mit, ne mondd el,
ne zsörtölődj, ne ágálj,
rosszkedved fojtsd magadba,
fekete látomásod.
Fölösleges a kár-kár,
fölösleges a dirr-durr,
a báva handabanda,
a próféta-sírám és
a borgőzös borongás.
Hagyd a haruspexekre,
habókos augurokra,
úgyis erről fecsegnek
naphosszat az agorán
a kancsal mágusok,
tenyér- és csillagjósok,
húzzák a vészharangot
hagymázos hasbeszélők,
sipista kóklerek.
Dúdolj helyettük inkább
valami ócska kuplét,
egy csonka-bonka nótát,
lányokról-ligetekről
valami kerge bordalt.
Hiszen a dolgok másképp
történnek általában
– szerencse? balszerencse? –
mint a bölcsék tanítják,
a balga jósek sejtik,
a táltosok regélik,
az álmoskönyvek írják,
s ahogy a sánta csóka
mondja a népmesében.*

Gagliarda

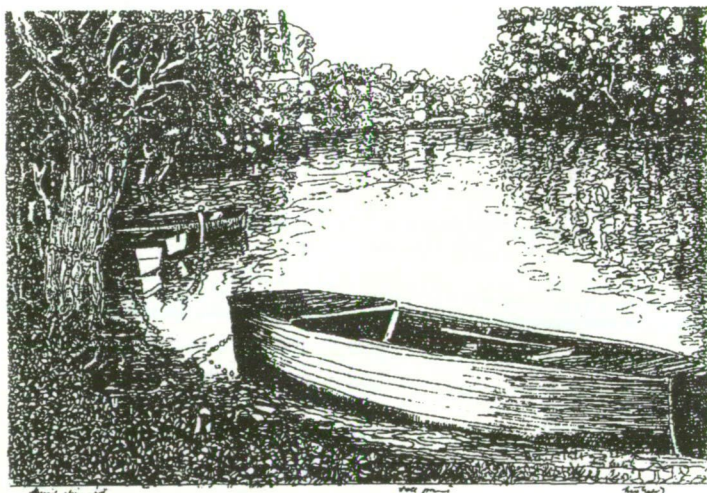
*Aki költő, nyugós-fajta,
löttyög a bölcs-álca rajta,
görbe úton félrejáró
szelleműző, lidérclátó.*

*Dalát lelenc-múza súgja
meg a messzi Zodiákus,
tiltja bár a Fényes Porta,
üldözi a Magisztrátus.*

*Ördög űzi, éhkopp hajtja,
ő az Isten kerge majma,
látomásos macskajancsi,
hogyszijják, nemtudomki.*

*Tudománya duplanulla,
élő, mint egy foszló hulla,
ádáz, mint a sarki rőndér,
butább, mint egy kocsmatündér.*

*Ordas nyápic, szegény nyüzge,
ki a titkot versbe fűzte,
furt vedelne, furt dalolna,
víg boszorkát kokasolna.*

TEMESI FERENC

Pest

(Részlet)

MÁSODIK KÖTEG:

Több ellenféllel vívott csaták hadicselei

üst	釜
alól	底
elvesz	抽
gally	薪

Azon ritka napok egyike volt, amikor zárás előtt otthagyta a klubot. Egy alacsony lány ment előtte, megfogta a sisapkáján a bojtot. A lány mindjárt megállt.

Szia, mondta neki. Emlékszel még rám?

A pillangó alakú, körkörösén rétegzett szemüveg mélyéről hidegzöld szempár tekintett rá.

Persze, hogy emlékszem. Te vagy az új művészeti bizbasz a klubban, aki folyton kínaiul löki a rizsát.

Hát ez pontos volt, mondta. Eljönnél hozzám?

Mért ne?, mondta a lány a meglepődés legcsekélyebb jele nélkül.

A kis földalatti megállójában valaki odaköszönt a lánynak. Levette a kalapját, és mélyen meghajolt:

Gróf Kolompár Csingacsuk üdvözlí önt.

Szia, Fokgyem!, válaszolta a lány.

Mi az, hogy FOKGYEM?, kérdezte a jumbósapkást, amikor a szerelvénnyel befutott.

Finommechanikai és Elektronikai Műszergyártó Szövetkezet, mondta a lány. Ott gályázik szegény. Azt tudod, hogy az arisztokraták a legkifinomultabbak, a cigányok a leghesebb szeretőik és az indiánoknak a leghosszabb az erekciójuk...

Ismerem a viccet, mondta a férfi. És azt te ismered, hogy Trisztán lovag lovon igyekszik a szomszéd májkászlizmájháusz-ba, hogy megdugja Izoldát?

Nem.

A kötékhágsó már lebecsájtva, csak sajnos a sekély patak, amin át kell kelnie, elsodorja és lova a patakban leli halálát. Ekkor mondta állítólag tisztán Trisztán:

Se ló, se kék.
 Ebben mi a poén?
 A „shallow” azt jelenti magyarul „sekély”.
 Szóval ez egy magyar-angol vicc?
 Ja.

Leszálltak a Deák-téren, Tengődi Zoltán, a Fialat Művészek Klubjának megbízott művészeti vezetője még este is utálta az úri Váci utcát.

Az otthonosabb, lepusztult részén, ahol lakott, az egyik házfalon rajz:

Valami csoda folytán két üveg bort találtak odahaza, az apróka lány szó nélkül kiitta az egyiket és végigheveredett az ágyon. TZ, ahelyett, hogy mellé feküdt volna, elővette eddigi egyetlen könyvét és elkezdte olvasni „A történet” című írását. Tudod, azért szeretem ezt, mert olyan a szerkezete, mint egy Beatles-számnak.

Miről szól?

Egy lányról, mondta. Hitte is, amit mondott, pedig első könyvének minden írása saját magáról szólt, sajnos. Olvasni kezdte.

A történet

egy lányról szólna akit a leghétköznapibb természetességgel megcsalna a vőlegénye ezért otthagyná őt is meg a faluját is amit a történetekre kötelezően kirótt móka kedvéért Rumnak hívnának és egy K. nevű nyugat-dunántúli városkába utazna ahol technikumi érettségije ellenére megalázóan alacsony bérért konyhalánynak szegődne egy kastélyba amely egy MÁV-nevelőintézet formájában használná ki gyermekszeretet albérletet venne ki egy középkorian hűvös bagolyvárban ahol az albérlők a szó összes értelmében egymást érik egy mesebelien csúf öregasszony kaján vezetése alatt szabad idejét pedagógiai szakkönyvek olvasásával töltené más albérlők férjeinek hátsó gondolatokkal teli gyónásai közepette mert szilárdan élne benne az elhatározás hogy győgypedagógus lesz mint a szülei és erősen hinné hogy az a néhány óra is közelebb viszi céljához amit a gyerekek kiszolgálásával tölt az intézetben szombatonként reménykedve ülne szőke szobatársnőjével egy „ifjúsági” presszóvá nyomorított hajdan büszke fegyverteremben ahol néhány helybéli ifjú minden szombaton elkeseredett hangzavarral próbálná bebizonyítani hogy beatzenésznek született és nem villanyszerelőnek vagy lakatosnak és a himlőhelyes akkordgitaros mind sűrűbben nézne rá egy divatos de a hozzáértők számára ajkbiggyesztően kevés akkordból álló szám közben amikor az intézetbe megérkezne egy sovány egyetemista akinek máris olyan szomorú felhő ülne a tekintetén mintha mindaz megtörtént volna vele ami még csak ezután fog megérkezni hogy a gyerekek akikkel bátyjukként szeretne beszélni két hétig makacsul „tanár bácsinak” szólítsák és az intézet igazgatója másfél oldalas „jellemzést” készítsen róla az egyetem pedagógiai tanszéke számára nem feledkezve meg említést tenni hosszú hajáról megérkezne és már az első vacsoránál összeegyeztethetetlennek találná a lány világítóan

zöld szemét az elmosott és mosatlan tányérok közönyös kazlaival és később a „tévészobává” alakított ebédlőben egyedül ülve ezen tűnődne egy ismeretlen filmsorozat megbocsáthatatlan hetedik részének szemlélése közben amikor – munkaideje lejártával – belépne a lány és helyet foglalna ugyanannak a sornak a szélén és ketten néznék tovább a műsort a monoszkópig mikor is a fiú tétova mozdulattal felajánlaná hogy hazakíséri a lány igent mondana de hozzátenné hogy messze lakik és mennének egy valószínűtlen patak partján szótlanul a fiúnak eszébe se jutna ami ilyenkor általában eszébe szokott jutni mert nagyon fáradt volna a magyarországi távolságokhoz képest szokatlanul hosszú utazástól és csendes kérdései azt az érzést ébresztenék a lányban, hogy ők ketten együvé tartoznak és így gördülne tovább az ellenőrzött történet az elkerülhetetlen befejezésig én meg fölkelnék odamennék az ablakhoz odakinn talán esni kezdene az eső ha kezdetben nem is ugyanolyan tébolyult tervszerűséggel de ahhoz mindenesetre eléggé hogy visszaszaladjunk az intézetbe és az éjjeliőr cinkos hunyorgásától kísérvé újra nekivágunk a patakpartnak most már szorosan egymáshoz bújva az ernyő alatt mennénk mendegélnénk mígnem egy szobaszerű kiskocsmához érünk honnét az elfogyasztott bortól és egymás történeteitől részegen kifutnánk az esőbe és a patakparton egy alacsony padra telepednénk te parancsoló mozdulataimra a padtámla okozta kényelmetlenségtől kissé nehézkesen felhúzott térdrel az ölembe ülnél reszkető kézzel tartva fölénk az ernyőt és később a kapu előtti lámpaoszlop alatt megsimogatva arcom azt mondanád: úgy nézel rám mint a Talpas amikor azt akarja hogy elengedjem a láncról aztán a véget érni nem akaró búcsúzkodást megelégtelve kezünkben a cipőnkkel mennénk fölfelé egy birsalmaszagú konyhából vezető korlát nélküli kőlépcsőn dobózik kacsatok között egyensúlyozva és a fülelő szobatársnővel se törődve újra és újra tüzet csíholnánk a fájdalomig a nyiszorgó kereveten az egerek egykedvű rágcslálásának zajától kísérvé és hajnalban miközben fél kézzel már a alsónadrágom után kaparásznék az érdes szőnyegen váratlanul azt súgnád a fülembbe: nem vagyok való se feleségnek se szajhának érted? sose lehetek az ami leszek öltözni kezdenék óvatosan leszorítva farmerem csilingelő övcsatját mindenkinek van két sora gondolnám miközben kezemben a cipővel számban még forró virágod ízével lefelé botorkálnék a meredek lépcsőn meg fogom tartani súgnád még utánam a sötétbe szerencsére Talpas a kapu előtt néhány méterre venne csak észre még sikerülne idejében kiugranom mennék mezítláb a vizes fűvön egy üres úszómedencéhez érnék ami mintha nem lett volna még itt az éjszaka állnék a hajnalban az üresség fölött még mindig esne és kezemben a cipővel engedelmes combodra gyengéden érdes bőrdre gondolnék aztán elindulnék futva a párás patakparton utolsó mondatod járna a fejemben mielőtt nyögve átmásznék az intézet üvegcserepekkel gondosan teliszórt kerítésén és lerázva a vállveregetve bizalmaskodó éjjeliőrt visszajövök az ablaktól és leülök és rólad szólok akit a leghétköznapibb természetes-séggel megcsalt a vőlegénye ezért otthagytad őt is meg a faludat is amit a rám kötelezően kirótt móka kedvéért Rumnak hívnak és egy K. nevű nyugat-dunántúli városkába utaztál ahol technikumi érettségid ellenére megalázóan alacsony bérért konyhalánynak szegődtél egy kastélyba amely egy MÁV-nevelőintézet formájában használja ki gyermekszereteted albérltet vettél ki egy középkorban hűvös bagolyvárban ahol az albérlők a szó összes értelmében egymást érik egy mesebelien csúf öregasszony kaján vezetése alatt szabad idődet pedagógiai szakkönyvek olvasásával töltöd más albérlők férjeinek hátsó gondolatokkal teli gyónásai közepette mert szilárdan él benned az elhatározás hogy gyógypedagógus leszel mint a szüleid és erősen hiszed hogy az a néhány óra is közelebb visz célodhoz amit a gyerekek kiszolgálásával tölt az intézetben szombaton-

ként reménykedve ülsz szőke szobatársnőddel egy ifjúsági presszóvá nyomorított hajdan büszke fegyverteremben ahol néhány helybéli ifjú minden szombaton elkeseredett hangzavarral próbálja bebizonyítani hogy beatzenésznek született és nem villanyszereplőnek vagy lakatosnak és a himlőhelyes akkordgítáros mind sűrűbben néz rád egy divatos de a hozzáértők számára ajkbiggyesztően kevés akkordból álló szám közben amikor az intézetbe megérkezem én a sovány egyetemista akinek máris olyan szomorú felhő ül a tekintetén mintha mindaz megtörtént volna vele ami még csak ezután fog megérkezem hogy a gyerekek akikkel bátyjukként szeretnék beszélni két hétig makacsul tanár bácsinak szólítsanak és az intézet igazgatója másfél oldalas jellemzést készít sen rólam az egyetem pedagógiai tanszéke számára nem feledkezve meg említést tenni hosszú hajamról megérkezem és már az első vacsoránál összeegyeztethetetlennek találom világítóan zöld szemem az elmosott és mosatlan tányérok közönyös kazlaival és később a tévészobává alakított ebédlőben egyedül ülve ezen tűnődöm egy ismeretlen filmsorozat megbocsáthatatlan hetedik részének szemlélése közben amikor – munkaidőd lejártával – belépsz és helyet foglalsz ugyanannak a sornak a szélén és ketten nézünk tovább a műsort a monoszkópig mikor is tétova mozdulattal felajánlom hogy hazakísérlek ígent mondasz de hozzáteszed hogy messze laksz és megyünk egy valószínű patak partján szóltanul eszembe se jut ami ilyenkor általában eszembe szokott jutni mert nagyon fáradt vagyok a magyarországi távolságokhoz képest szokatlanul hosszú utazástól és csendes kérdéseim azt az érzést ébresztik benned hogy mi ketten együvé tartozunk és így gördül az ellenőrzött történet az elkerülhetetlen befejezésig amikor fölkelsz odamész az ablakhoz és odakünn még mindig esik az eső ha nem is ugyanolyan tébolyult tervszerűséggel mint amikor az éjjeliőr cinkos hunyorgásától kísérve újra nekivágtunk a patakpartnak most már szorosan egymáshoz bújva az ernyő alatt megyünk mendegélünk mígnem egy szobaszerű kiskocsmához nem érünk honnét az elfogyasztott bortól és egymás történeteitől részegen kifutunk az esőbe és a patakparton egy alacsony padra telepszünk te parancsoló mozdulataimra a padtámla okozta kényelmetlenségtől kissé nehézkesen felhúzott térdel az ölembe ülsz reszkető kézzel tartva fölénk az ernyőt és később a kapu előtti lámpaoszlop alatt megsimogatva arcom azt mondod: úgy nézel rám mint a Talpas amikor azt akarja hogy elengedjem a láncról aztán a véget érni nem akaró búcsúzkodást megelégtelve kezünkben a cipőnkkel megyünk fölfelé egy birsalmaszagú konyhából vezető korlát nélküli kőlépcsőn dobozok kacatok között egyensúlyozva és a fülelő szobatársnővel se törődve újra és újra tüzet csíholunk a fájdalomig a nyiszorgó kereveten az egerek egykedvű rágcslálásának zajától kísérve és hajnalban miközben fél kézzel már a alsónadrágom után kaparászok az érdes szőnyegen váratlanul azt sűgöd a fülembbe: nem vagyok való se feleségnek se szajhának érted? sose lehetek az ami leszek öltözni kezdek óvatosan leszorítva farmerem csilingelő övcsatját mindenkinek van két sora gondolom miközben kezemben a cipővel számban még forró virágod ízével lefelé botorkálok a meredek lépcsőn meg fogom tartani sűgöd még utánam a sötétbe szerencsére Talpas a kapu előtt néhány méterre vesz csak észre még sikerül idejében kiugranom megyek mezítláb a vizes fűvön egy üres úszómedencéhez érek ami nem volt még itt az éjszaka állok a hajnalban az üresség fölött még mindig esik és kezemben a cipővel engedelmes combodra gyengéden érdes bőrrödre gondolok aztán elindulok futva a párás patakparton utolsó mondatod jár a fejemben mielőtt nyögve átmászok az intézet üvegcserepekkel gondosan teliszórt kerítésén és lerázva a vállveregetve bizalmaszkodó éjjeliőrt visszajövök az ablaktól és leülök és rólad szólok

Úgy olvasta föl, mint egyetlen mondatot, közben végzett az üveg borral. Az ágyra nézett, de a lány nem mozdult.

Klári!

Egy horkantás volt a válasz. Odament az ágyhoz. Az emlősök és a madarak álmodnak, gondolta. Csak a hüllők nem, mert egész életük álomszerű.

Elkezdett pisszegni. A csöndet parancsoló, figyelmet felkeltő hangok minden nyelvben a hüllők sziszegését utánozzák.

Nézte a lányt: erős orra volt, lapos melle, túl széles fenéke és tokája. A szemhéja gyulladt volt, a könnyzacskója dagadt. Most vette csak észre: kis bajuszkája is van.

Klári kinyitotta a szemét.

Mi van?, kérdezte elgyötörten.

Egyetlen ember nem aludt még el egy novellám felolvasása közben.

Mért nem basztál meg?, kérdezett vissza a lány.

Mert még nem szeretlek, mondta. Magában arra gondolt: Ha csődöt mondok, holnap az egész klub tudja. Mit akarok én ettől az erőszakos kis némbertől?

En is írok novellákat, mondta a lány, és kinyújtózott.

A félszemű is láthat, a sánta is léphet.

Néha olyan vagyok, mint az apám, mondta a lány. Ritkán ütött meg, de akkor nagyon, de rögtön utána azt mondta: szeretlek.

Ez nem szálloda, mondta TZ. Otthon aludjál.

A lány egyből felpattant.

Szemét vagy aljas és gonosz. Szerintem zsidózol is.

Ha azt akarod, hidd azt! De nekem még senki sem mondta, hogy gonosz. Rágyújtott.

Egy cigi 16 másodperccel rövidíti meg az életet, mondta a lány.

Te hónapokkal, mondta TZ. Na, húzz el innét.

Amint a lány után becsukta az ajtót, a telefonhoz lépett. Tárcsázott, megvárta amíg kicsöng, aztán visszatette a hallgatót.

000000//////////

Felébredtem. Azokra az emberekre gondoltam, akik az álomban maradtak. Egy papírfinom, tavaszöld szemű, napmosolyú, kiismerhetetlen lányra például, aki két újságoldal közt lebegett a naplementében égő égen – csak a feje és térdétől a lába volt látható. Vajon mire gondolhat most? Valamit mondani akartam neki, talán azt, hogy ne hagyjon el többé, de álomban sohasem találom meg a szavakat.

Gyakran ébren sem.

Most arra gondolsz?

Arra. Hogy is írta Kornél atya? „Úgy nem kunszt mulatni, hogy a kötelesség rovására menjen.”

És mi az én kötelességem?

Hogy készülj az írásra, te álomtitkár! Vagyis olvasd az öreget!

Várj! Még azt is el akarom mondani, hogy anyukáddal is álmodtam. A legszebb ruháját vette fel, hogy meglátogasson téged Porlódon, az egyetemen.

Ne beszélj mellé. Irány a fürdőszoba.

A fürdőszobában az volt a jó, hogy régi volt, hatalmas, kényelmes káddal. Áztattam magam egy darabig, de aztán nem volt mit tenni. Az asztalon már ott sorakoztak a borítékok, melyeket tegnap este készítettem oda. Az elsőből kihullott egy újsághirdetés.

„Esti séta. Keresek keresztény, modern gondolkozású, független és egyedülálló úri babát, lehetőleg törekeny szőket, esetleg barna médikét, kivel esténként a fáradtságos munka után séta közben elszórakoznék. »Fél nyocztól fél kilenczig sétálunk« jel-igére.”

Valami azt súgta nekem, ez egyáltalán nem tartozik a regény anyagához, de nem sokat morfondíroztam rajta, mert az oltáregyesület meghívóinak hátulján az eddigiektől teljesen elütő szövegre leltem.

KULISSZATITKOK. Ez állt az élén az írásnak.

I. felvonás

Nini, ez már drámával is foglalkozik. Meg ez a hirdetés! Még egy ilyen papot, gondoltam, de őszintén szólva örültem a változatosságnak.

Délelőtt kézbesítenek a színésznek egy szerepet. Átveszi, összegyűri, majd levélbe fog:

Tisztelt igazgató úr!

a nyilván félreértésből rám osztott szerepet ezennel visszaküldöm. Bizonyára valamelyik kóristájával tévesztett össze. Ne méltóztassék összetéveszteni senkivel, mert városunk polgárai, rajongóim sem teszik.

Tisztelettel:

Előleghy

Na, ez csak darabszinopszis, annak is paródia.

Tedd a szívedre a kezed: kinéztél volna ebből a szentemberből?

Nem. De hogy sokat járt színházba, az biztos. Többet mondok: ismernie kellett a színészeket civilben is.

II. felvonás

Az igazgató, aki maga is színész, kézhez kapja a levelet. Éppen együtt próbál Előleghyvel. Kitor belőle a szerző, fölrohan az irodájába. Ír.

Tisztelt Előleghy úr,

Önnek nincs jussa az én eljárásomról csevegni, mert ezen – és csakis ezen a téren – uraságot nem érheti utol senki. Fecsegni, galibát okozni azt tud. Sokkal jobban szeretném a szent magyar színészet nevében, ha egyszer megtanulná a szerepét is végre, és nem hebegne arcátlanul olyan darabokban, melyeket kívülről kell tudnia még a függönynek is. A szerepét el fogja játszani.

Nagymellényi igazgató

III. felvonás

Este, közvetlenül a saját föllépte előtt az igazgató levelet kap.

Torkig vagyok az ön arcátlan modorával. Mutasson nekem egyetlen gazembert, aki azt meri állítani, hogy én nem tudom a szerepemet! Az „arcátlan” kitétel miatt uraságod a színészegyesületnél fog számolni, ahol lesz alkalmam előadni, mennyiben szent

önnek a magyar színművészet. Szent! Szépen az! Nyomorgó, lerongyolódott tagjai tudnák önnek ezt a legjobban megmondani.

Fogyatkozó tisztelettel:

Előleghy

IV. felvonás

Az igazgató válasza kézbesítve az utolsó felvonás előtt:

Nem szeretem magam felizgatni, amikor áldozatot mutatunk be a művészetnek, ezért rövid kijelentéseim a következők:

Nagyon örülök az egyesület előtt való szereplésnek és azt ajánlom kellő időben gondoskodjék sugóról. Én magát már a múlt héten följelentettem az egyesületnél. Nyomor? Na igen, ezt már ismerjük. Uraságod minden délután kettőtől hatig nyomor órákat tart a kártyaasztalnál. Még ma sem adta meg a kártyaadósságát, amivel nekem tartozik. Arcátlanságról könnyen beszél az, aki saját arcát használja föl cipőtalpnak.

A maradék kevés tisztelettel:

Nagymellényi ig.

V. felvonás

Nagymellényi és Előleghy együtt vacsoráznak a Pillében.

Nagymellényi: Miért nem iszol?

Előleghy: Mert éggy vasam sincs.

Nagymellényi: Először is, ahun én ülök, ott más nem röndölhet bort. A poharadat!

Előleghy: Köszönöm.

Nagymellényi: Miért nem szó'sz, ha péz köll? Elég ötven?

Előleghy: Sok is. Mögelégszöm százza'.

Nagymellényi: Mindig nagy zshivány vótá'. Itt van ni.

Függöny

Másnap Nagymellényi levelet kap stb.

Te, ezt lehozhatták volna!

Honnan gondolod, hogy nem hozták le?

Érzem. Talán mert tájszólásban írta meg a végét. Meg nincs is vége.

Tömörkény az elejét is abban írta.

Ő Tömörkény volt... Fölálltam, az ablakhoz sétáltam. Jól jönne egy pohár bor. Vagy ha valaki beállítana.

Ami ugyanaz.

Várj, mondtam. És Hermész Triszmegisztosz alias Thoth egy késői ábrázolását néztem a falamon. Még nem mondtam el, de egy lidércet láttam álomban. Meghalsz, azt mondta. Hadd haljak, mondtam neki. Nem én mondom meg. Meghalok hát.

A halál, csak a maga számára pontos. Mások körülményeivel nem törődik. Érdekelte, hogy mi készen állunk-e az ő hívására?

Nem.

Na látod. Ne törődj te most vele. Te a munkával törődj! Átmentél te már a halálon. Visszaültem az íróasztalhoz.

Ha el tudsz képzelni két csapatot játszani a futballpályán – hogy a te világodban maradjunk – és látod az egész meccset, már nem állsz messze attól, hogy nekivágj a regénynek.

A szűzfehér papírra két keresztet rajzoltam egymás mellé:

††

Ez mi?

Angolul van. Pontosabban amerikaiul. Double-cross. Kettős kereszt. Magyarul átvágni.

Ezt az utolsó mondatot hangosan ejtettem ki, és az álombéli lányra gondoltam, aki ott lebegett megfoghatatlanul az égen két újságoldal között.

felkavar

víz

elfog

hal

混
水
摸
魚

Az irodalmi alvilág és félvilág gyülekezőhelyére, a Hungária kávéházba Király vitte el TZ-t, pontosabban TZ őt. Király akkor is részeg volt, amikor egy szerkesztőségben találkoztak. Úgy támogatta az ajtóig. Ott Király kihúzta magát és bevonult. Valamikor, az ősidőkben, amikor még Krúdyék jártak ide, New York Kávéháznak nevezték volt ezt a helyet, egy a házban működő amerikai biztosítótársaságról. Eklektikus volt, mint a népség, amely idejárt. Fönn a kezdők, dilettánsok, életművészek, besúgók, irodalmi és mezei kurvák, a pálya szélére szorult írók; lenn, a mélyvíznek hívott étteremben a befutottak: irodalmi papák és cápák. Egy kávéval el lehetett odafönn üldögélni az ezüst tükrök, megcsavart márványoszlopok, nemesfém veretek, flancos lámpák és hazug freskók alatt. Időnként turistacsoportok vonultak át a színen, a közéjük ékelődött detektívek nem a falakat, az itt ülőket fényképezték. Azt, hogy ki volt a téglá, itt is tudta mindenki. Például Bács Józsi, akiről mindjárt megsúgták TZ-nek, hogy kicsoda, pedig versei is megjelentek. A besúgók közül a legtöbbre az ál-Farkas Árpádot tartotta, aki még csak véletlenül se emlékeztetett a székelyudvarhelyi költőfejedeleme. Farkas Árpai az ottani Sugás kocsmában üldögélve mit sem tudott arról, hogy egy nála vagy húsz évvel fiatalabb szélhámos az ő nevéből él Budapesten. Ott volt Balázs, akinek egyetlen versét sem közölték, mert 56-ról írt és különben is avantgárd volt, mégis mindenki tudta, hogy költő, bár zongoraleckék adásából élt. Szinte egész nap itt volt található Marcika, aki a rekordot tartotta Halászbástya-festésben. Mosolygó, piros alma volt a feje a vörösbortól, szemben Ternyánszkyval, a fogatlan festővel, filmstatisztával és hivatásos álmodóval, aki csak a fogait hullajtotta el az átívott évek alatt, de barátjától eltérően, mind fehérebb lett, amit kínosan fehér ingei csak hangsúlyoztak.

Kék csecsemőszeme vonzotta a nőket: festőnövendéktől, bolti eladón át a pénzes üzletasszonyokig. Ő főleg portrékat és tárgyakat festett, de minden portréval egy új elenséget szerzett magának. Ez nem zavarta, csak meglegyen a borralaló. És ha az megvolt, akkor veszekedett, kiabált mindenkivel, míg nem a többiek nekitámasztották egy bolt rácsozatának: abban a pillanatban, állva elaludt. Viktor mindenkit megértett, talán mert zöldséges létére regényíró akart lenni, s egyszer olyan szerencsétlenül csapott meg egy kötekedőt, hogy az a járdaszegélynek ütve a fejét, meghalt. Viktor vonzotta a bajt: amikor a Hungáriát elfoglalták az arab kábítószer-kereskedők, valutaüzérek és kurvapécérek, az ő arcát igazították meg borotvával. Sötét újságíróból akarta magát költővé felküzdeni, s amikor már fölvetették a céhbe, meg sem állt a müncheni Szabad Európa Rádió mikrofonjáig. A korlátnak dőlve Döbbenetes Kornél, gyűjtő hangú versek írója álldogált tengerész-egyenruhájában: a mélyvízi iszapszemű rájak életét figyelte. Gyakran bukkant fel Ladányi, a költő, aki egyszer ilyen szavak kíséretében adott TZ-nek ötven forintot: Ezzel megadtam a kétszázat, amivel Gellért Oszkárnak tartoztam.

Inczeffy színész volt, de regényíró akart lenni. Ki nem? Mindenesetre kijelentette, hogy két éven belül végez magával, de persze túlélte mindenkit, főleg Svejket, akinek Bólya volt a becsületes neve és egy hetilap orvosi rovatát vezette. Kitűnő tárcanovellákat, kisregényeket írt Krúdy modorában egy – szavai szerint – vénája szakadt íróról, aki nyugtatókra iszik. Hát ez a valaki ő volt, húsos, gutaütéses arcával, sötét napszemüvegével, okoskodó pipájával és szakadt szeretőivel. A többiek azzal gyötörték, hogy a rovatának leveleket címeztek például egy tisztviselőlánytól, aki a kutyája és a vőlegénye között ingadozik.

A többi ködlovag? Itt volt például Posár, aki kijelentette, hogy a neve „zs”-vel ejtendő, mert olyan régi, hogy fölér egy nemességgel, és pontyot jelent. Ő csak és kizárólag szonettkoszorúkat volt hajlandó írni, amelynek babérlevelei egyetlen krumplicelesbe sem illettek bele. Most csak egy szót írt le a szalvétára:

anticonstitutionnellement

Ez a leghosszabb francia szó, mondta magabiztosan.

És mit jelent?, kérdezte TZ ármányosan.

Alkotmányellenesen.

Na, erre TZ előjött a négy kínai írásjeggyel, amelyet Bélától tanult frissiben. Amikor elmondta a szavak jelentését, Balázs, aki mintha kezdett volna józanodni, közbevágott:

Ki nem szarja le a te kínádat?! Az egész azt jelenti: zavarosban halászni.

Ki vagy te, hogy belepofázz?, vágott vissza TZ.

És ha egyszer tetőled kérdezné ezt valaki? Király legrosszabb tulajdonságai közé tartozott, hogy egy (alkohol) fokon túl belobbant az agya, s akire ilyenkor rávetette veszedelmes tekintetét, az megnézhetette magát. Mint most TZ.

Úgy viselkedsz, mint egy nagyon jelentős és nagyon fontos író, pajtikám. A „pajtikám” most vérfagyasztóan hangzott. Mitől? Mert megjelent egy könyved?! A mondатаid nekirohannak a kifutópályának, aztán felszállás nélkül leállnak és jelentőségteljesen kérdezik: remélem, tudod, hova repültem volna. Szállj fel végre, akkor is, ha lezuhansz! Az egyetemista társaid közt lehet, hogy elég volt, hogy te írsz, de te most olyanok közt játszod a jelentős személyiséget, akiktől szintén kinyomtattak egyet-mást.

TZ szóltalanul szopogatta a fröccsét, de Királyt már nem lehetett megállítani.

Azt mondod, lehallgatják a telefonodat!... Megírnivalóan nevetséges figura vagy. Egy olyan író, aki attól fél, hogy lehallgatják, egyszerűen szólva attól fél, hogy hallgatják.

Király már nem is ivott, csak rekedt részeg hangon mondta a magát:

A Fialat Írók Köréről meg hasonló marhaságokról beszélsz, értük aggódsz. Egy minősített bűnöző ismerősöm mesélte a börtönben – Király szijas arcának pofacsontjára feszült a bőr, a fogait csikorgatta, mint mindig, ha rabélete került szóba – hogy kamaszkorában, amikor bandába verődve beszöktek a strandra, ő mindig máshová tette le a gatyáját, mint a többiek. Ha jöttek a zsernyákok, őt nem is fogták el *fijacskám*. Amíg másokban hiszel, nem lesz belőled semmi. A hozzád hasonló értelmiségieket sikerült úgy manipulálni ösztöndíjakkal, hogy ne teremtsék meg önálló írói létezésük feltételeit. Mire állást keresnének, késő, a kis halakkal szemben nem tudták, hogy még akkor kell helyet szerezned, amíg minden csendes.

Hanna, a valaha vakító szépségű költőnő ült az asztalunkhoz. Az a fiatalság messze volt már, mint Király józansága, de a férfit mégis lehalkította ez irodalmi ragadozó jelenléte.

Nagyon utálom ezt a világot, és ha egyáltalán megmaradok benne, az kizárólag annak köszönhető, hogy akad itt egy vagy két ember, akihez ragaszkodom. A kettő közül te vagy az egyik, de nem tudom, ki a másik, testvérkém.

Király könnyezve átölelte TZ-t. Érzelmességét ugyanolyan komolyan kellett venni, mint haragját.

Dosztojevszkij, vagy Márquez azon az alapon írnak, hogy a világnak és az embernek van története, ami olyan érdekes, mint az élet. Az életből a művész számára egyedül az a fontos, ami elmondható.

És mi van, ha ez az embereket nem érdekli, kérdezte Hanna, ez a cigányos szépség, akin több festék volt, mint némelyik romantikus képen. Vagy mert félre vannak vezetve, vagy mert pénzük sincs rá, vagy egyszerűen nincs idejük olvasni a taposómalomban?

Nem számít, mondta Király. A művészet maga a művész, Hannám. Az én mostani hallgatásom nagyobb tett, mint a te összes versed.

Elindultak TZ Váci utcai kéglíjébe. Hanna rájuk tapadt, talán azt hitte, hogy Király ilyen állapotban még használható az ágyban.

Aznap, amikor a Bódy filmjét vetítették, nagyon szép történetet meséltél a szerelemről részegen. Józanul végiggondolni se mernéd, mondta odafönn a lakásban Király.

Abbahagyhatnád a cikizésemet, mondta TZ.

Mit tettél te a sorsodon kívül ehhez a mi irodalmunkhoz? Egyelőre semmit. Milyen tehetségesek a mi kezdőink és milyen középszerűek a mi íróink, mondta Osvát.

Ez rád is érvényes, gondolta TZ, de nem szólt semmit. A szilárd aláveti magát a lágynak.

Király halálszürke arccal lenyelte egy vodkásüveg felét. Az arcán undor ült, az ember nem értette, mért iszik valaki, ha ennyire undorodik tőle.

Legyél a titkárom, fejezte be TZ hosszúra nyúlt nevelését, és fejét félrehajtva elaludt a székben.

Te nem vagy Joyce, én meg nem vagyok Beckett, mondta neki TZ fölöslegesen, mert Király úgysem hallotta. Átment a másik szobába és levetette magát az ágyra. Hanna utána jött, és az ágy végére telepedett. Ha már Király kidőlt, gondolta, TZ is megteszi.

Ne bűvölj, öreg vagy te már ehhez, mondta neki a férfi.

A nő pofon vágta. TZ visszaütött, a nő sírni kezdett.

A férfi megszánta, simogatni kezdte a haját.

Feküdj le és aludj, mondta neki. Én majd elalszom a másik ágyon.

0000000//////////

Szerettem barangolni a városban, a hidakon gyalog átmenni, s ezt a nap legkülönbözőbb óráiban tehettem, mert bár a munkám a klubban kötetlen időre szólt, ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy huszonnégy óráig intéznem kellett volna a dolgokat.

Szerettem a Vár környékén bolyongani, a Váralján kódorogni. A Várat magát már nem annyira kedveltem, illetve – dehogyis nem: ott lakott Sápadt is – inkább csak a turista csordák taszítottak. Volt egy kedves padom a Ferdinánd-kapu közelében, a Budapesti Történeti Múzeum előtti kicsiny parkban – egyetlen képeslap nem készült erről a nem mindennapi helyről, így egy kicsit a magaménak érezhettem.

A bőr váltáskámból (minden második író és bölcsészhallgató ilyen hordott) elővettem a mára kijelölt anyagot. Ezúttal a történetek különböző imák hátulján voltak, s ez bizony szokatlan eljárás volt H. K. főtisztelendő úrtól. A rózsafüzér elmondása utáni ima így végződött:

*Óh Mária ékes rózsza,
Tisztaságunk szép virága
Esedezzel híveidért,
Szent Fiadnál bűnösökért.
Elesetteknek légy gyámola,
Fáradtaknak nyugodalma,
Te általad Krisztus anyja!
Törültesse bűnünk zsoldja.
Légy betegek orvossága
Szomorúnak vigassága
Midőn eljön végső napunk
Halálunkkor légy oltalmunk.*

Meglepődve kellett tapasztalnom, hogy az imák hátulján papokról szóló történetek sorakoztak. Ha valamit nem hallomásból vett az öreg, hát ez az, gondoltam.

Az inas

Az alsóvárosi plébánoshoz beállít egyszer egy tanyai szegény asszony, egy nyolcéves forma, értelmes tekintetű kislánnyal.

Mi jobban jár, lelköm, kérdi a pap.

Leginkább csak azért gyöttem volna, hogy vállalja fő a fíjamat.

Osztán minek?

Mi másnak? Hát inasnak!

Nincs neköm arra szükségöm, lelköm.

Hát nem is magának volna rá szüksége, hanem neki!

Ezt magyarázza mög, lelköm!

Hát fővöszi inasnak, kitaníjja papnak, s amiké e'gyün az ideje fő'szabadíttya...

Csak hát nem úgy mög ez lelköm, mint a suszterájban. Előbb taníttatni köll a gyerököt, végezzen sok oskolát, aztán ha szorgalmas, majd elválík, hogy lehet-e beülle pap... Vagy talán valami különös vonzalma van a gyeröknek a papi hivatáshoz? Tapasztalt valami ilyesfélit?

Dehogy tapasztalta'tam... Hanem az úgy vót, hogy szögénykémnek léharapta a disznó a pöcsit. Gondútam, papnak így is jó lössz...

De ezt az utolsó mondatot már a templom előtt mondta el a gondos anya: gyermekével együtt kipenderítették.

Három nem van: hímnem, nőnem meg a papi, gondoltam, de azért ez egy kicsit sok volt.

A szatymazi kápolna

Jászai Géza, porlód-belvárosi plébános, címzetes sebényicai püspök egyszerű szülők gyermeke volt. Nagydarab, szép szál ember lévén békés természettel bírt, még Rózsa Izsóval, a konzervatívok vezérével is kijött a város dorgában.

Hanem egyszer kápolnát kezdtek építeni Szatymazon. Mindenki belekotyogott, hogy így kellene, úgy kellene, Kétágú Gergely meg egyenesen jogi tanácsot akart volna tőle kérni:

A javát még nem is mon'tam főtisztölendő úr: az a csikó, akit az össze' vöttem, mögdöglött.

Jászai megőrizte nyugalma't.

Hát azt hiszi, kend örökké él? Mindnyájan möghalunk éccő...

Nem is azé mondom, felelte Kétágú. Hanem avvóna a szép, ha a kápolna kapuja az én földemre nézne.

De hisz az észak felé van!, vetette közbe valaki.

A jámbor papot elfutotta a pulykaméreg, nagyot csapott az asztalra.

Ide figyejőnek kendők: nem kutyasegge a templom, hogy belefűjjon a szél!

Ezzel a vita el volt döntve.

Elmerengtem: azért ezt nem akármilyen dolog volt leírni egy paptól.

A parkbéli kutyákat figyeltem, akik látszatra szabadok voltak.

Obstrukció

Pillich Kálmánnak, a nevezetes ügyvédnek nem tetszett valami a városi költségvetés dorgában, és három napon át mondta, csak mondta a magáét, délután négytől hatig. A városatyák megszökdöstek, csak Platz Bonifác főigazgató, a cisztercita rend jeles tagja maradt este hétig. Hanem a harmadik napon már ő is kifakadt:

De jó a bizottsági tag úrnak, hogy ennyire ráér!

Pillich levette csíptető's pápaszemét és a főpapra nézett.

Tetszik tudni, főigazgató úr, kik a legráérősebb embörök?

Úgy nézőm, az ügyvédők, válaszolta az askéta arcú pap éppen.

Dehogy kérőm. Hanem a pap mög a kántor. Mert a pap összetőtt kézzel, a kántor mög tátott szájjal keresi a kenyerit.

Na, ezért se kapott volna dicséretet, ha elolvassák, gondoltam. Már csak egy szál cigarettám volt, azt a végére tartogattam.

Szityi

Aligha túlzás, ha azt mondom, hogy ő volt a legszegényebb pap Porlódon...

Nem szeretők olyan asztalhoz ülni, ahun az utolsó falat után mingyárt elviszik a bort, mondogatta.

Az istenneves temetések leggyakoribb véghezvivője volt, vagyis az olyan lelkek búcsúztatója, akiknek semmijük, senkijük nem lévén, szegényjogon járt a temetés, legtöbbször a temetőárokban. Azt mondta a vendégnek:

Az ördög is így tartotta vót a fiát, önni adott neki, de inni nem. Ha nincs pénz, igyál víz! Igya lé a bajuszáról, ami ott maradt. Úgy látom, kelmöd könyv nélkül iszik, de úgy is él!

Szityi olyan szegény volt, hogy se káplánja, se gazdasszonya. Gyakorta megesett, hogy ha vendég jött, vállára vette a puskáját, s kiment nyúlra a mezőre. De ha nem ment, megállt a baromfiudvar közepén, és ledurrantotta a kakast.

Kétsző születél a világra, kántorságot nem vise'sz, nem vétközöl soha, mégse üdvözlész... Mindön kakas a maga szemetin hatalmas. Mostmá' legalább nyugtom lössz túled hajnalba!

Ez volt a baromfi búcsúztatója.

A válasz

Egyszer egy fiatal tógátus először ment legációba, s mivel Szent Lukács napja volt, ezt a textust vette föl: Salutat vos Lucas.

Föllépett a katedrára, s annyit mondott:

Üdvözl bennetöket Szent Lukács!

Várakozott, míg a hívek leültek, de csak nem jutott eszébe semmi. Pedig megtanulta a prédikációt. A kínos csöndben újra megszólalt:

Üdvözl bennetöket Szent Lukács!

Amikor már harmadszor jelentette be Szent Lukács üdvözlétét, felállt egy vastag nyakú atyafi és így szólt:

Há más ögyebet nem kér tőlünk Szent Lukács, úgy tessék mögmondani neki, hogy mink is köszöntjük őkigyelmét!

Vagyis hát: kevély koldus, gyáva katona, tudatlan pap – mi haszna van annak. Megjegyzendő, hogy ez az eset a Kakasos templomban, keresztyén testvéreink gyülekezetében történt.

Csodatétel

Körösztény atyámfiái, szólt híveihez egyszer Miklós atya, a tengődi pap, távoli rokonom. Krisztus olyan csudát is tött többek között, hogy éccő ötszáz embört lakatott jól.

Az egyházfi a prédikáció után figyelmeztette a lelkészt, hogy ötszázat mondott ötezer helyett.

Nem tösz az sémmit, szólt egykedvűen a pap, hisz ezök az atyámfiái az ötszázat sé hitték el.

Szerettem volna még tovább olvasni, de a következő cédula az utolsó volt a borítékban.

Az utolsó ítélet

A tengődi plébános egyszer a következőképpen fejezte be prédikációját:
Szeretött híveim az Úrban! Ha én möghalok, fölmögyök a mönyországba, mert egészen biztos, hogy odajutok. Bekopogtatok a mönyország kapuján. Szent Pétör mög kiszól:

Ki az?

Én vagyok a tengődi plébános.

Tudjátok, erre mit fog felelni?

Azt fogja mondani: nem eresztelek be, mer rosszul őrizted a té juhaidat.

Azt mög tudjátok, mit fogok én erre mondani?

Hát azt:

Nem juhok vótak azok, hanem disznók!

Elolvastam még egy darabig – először éreztem így. Rágyújtottam az utolsó szál cigimre, és néztem az Erzsébet híd pülönjának oldalnézetét a Gellért-heggyel, melyet mintha még nem fedezett volna föl senki. Fotós biztosan nem, gondoltam.

Akkor megszólalt az én dibukom, Catalinám.

A prédikáció az utolsó nyilvános beszéd, amely alatt tilos locsogni.

Nem lehet mindenkiben vasárnap, mondtam, és barátom temetésére gondoltam, amikor a gyászbeszédet végigsziszegte mellettem egy szipirtyó.

bezár

関

ajtó

門

elfog

捉

tolvajok

賊

Metróval menekült be a városba, ha úgy érezte, Nadine szeretete kezdi már fojto-
gatni. Most épp úgy érezte. Megrepedt az ágy lába, és ezt ő rossz előjelnek tartotta.

Szemben vele, a szerelvényvégi rövid ülésen szőkésre festett hajú, törékeny, napszemüveges nő aludt félredőlve. A lóversenypálya melletti állomáson egy üllő arcú, laposra vert orrú csavargó ült le a nő mellé, a zacskójából kikandikált a borosüveg, az inge hasig ki volt gombolva. A nő mintha magához tért volna egy pillanatra: a sarokba húzódott, több számmal nagyobb, kockás kabátja fedezékébe.

A csavargó Zoltánra röhögött.

Hanyadik köröd?, kérdezte a nőtől.

Ismerem ám! A fickó Zoltánra hunyorított.

A nő kétségbeesett, tompa tekintete a napszemüveg rejteke fölött. Egy idő múlva újra lerántotta az álom – a csavargó vállára dőlt. A szakadt ruhájú férfinak tetszett a do-
log, tovább vihogott.

Feljössz hozzám?, kérdezte a nőtől a Keleti pályaudvarnál.

A finom arcú nő undorral, riadtan dőlt hátra.

Na, húzz a vérből, mondta Zoltán a férfinak, akit a rendőri jelentések „közveszélyes munkakerülő”-nek írtak volt le számtalanszor. Akkoriban Magyarországon kötelező volt a munka, bár dolgozni, azt nem nagyon kellett.

Kezdetben vala a szerelem, gondolta, amikor a munkakerülő, de nem feltétlenül naplopó kitántorgott a kocsiból. A beesett arcú, leheletfinom kis nő visszabújt a szemüvegére erősített napszemüveg mögé. Szűk nadrág, olcsó tornacipő volt rajta, a keze, mint álmában is, virágos mintájú táskáján nyugodott.

Zoltán az Astoriánál szállt le.

A szálloda előtt szinte nekiütközött egy lánynak.

Szia, Luca! Te vagy az?, kérdezte hitetlenkedve. A lánynak ugyanolyan szomorú-barna szeme volt, mint amikor Zoltán évekkal ezelőtt használta volt Porlódon. Nem volt szokása az ilyesmi, de hogy első szerelme kirúgta, hirtelen elkezdtek sokasodni a kékszakáll szőrei az állán. A lányról kiderült, hogy Miskolcra ment férjhez és van egy gyereke.

Zoltán szó nélkül kézen fogta, mint ama nyomorúságos találkozásukkor és vonszolni kezdte a Váci utcai kégli felé.

Luca, mint aki álomból ébred, engedelmesen követte.

Hiába tett meg azonban mindent a nagytermészetű férfiú, most nem akart összejönni semmi a nyikorgó, horpadt hevederen. Óriásiakat szeretkeztek volt pedig annak idején, Luca elnyújtott macskai nyivákolása akkoriban egy egész házat felébresztett álmából.

Zoltán, aki legalább annyira utálta az időlopást, mint egy bizonyos kínai pártfunkci író, aki, hogy gyorsabban leírhasa, Liu Hszin Csi Táj Csiről, Ting Jire változtatta a nevét, mert három vonással le lehetett írni (丁-) meg sem próbálta tartóztatni a lányt. Miután becsukta utána a LEVI'S feliratú ajtót, meghallgatta Bob Marleytől a NO WOMAN, NO CRY című számot és a legközelebbi csapszék felé vette az útját.

A Tengődi borozó ablakában ott trónolt egy zöldesbarna szemű lánnyal Plexi, aki időközben megszabadult szakállától, amely olyan volt rajta, mint egy szecessziós képeret. A lányt Julinak hívták, *cibológia* szakos volt Plexi szerint, aki magát magyar-ország szakosnak tartotta. A lány a F fiatal Fűrészek Klubtagjairól akarta megírni a szakdolgozatát, aztán egyszerűen ott ragadt a klubban. Soha többet nem tette a lábát az egyetemre. Plexi éppen szokásos viccsorozatainak egyikében lubickolt:

Kedves nézőink! Itt ülünk Pása bácsival a munkásmozgalm tisztelve szeretett és szeretve tisztelt veteránjával és most arra kérjük, talán emlékezne vissza a 905-ös időkre. Mint tudjuk, Pása bácsi már akkor is aktív harcosa volt a mozgalomnak. Hát hogy is volt ez kedves Pása bácsi, 1905-ben?

Kezét mint egy mikrofont a lány szája elé tartotta, és elvékonyodott, vénemberes hangon belekezdett:

Hát, kilencszázötbe ott álltunk a Nyévszékj meg a Szádovája sarkán, azt' egyszerűen csak hallom, hogy valaki elkiáltja magát hátul: Kard ki, kard! Erre mi, adj neki, vágjuk, ka-sza-bol-tuk a proli csőcselékét!

Meghívhatlak egy fröccsre?

Te igazi gallér vagy, mondta Plexi. Búzavirágkék szemével intett, hogy a csajnak is. Hadd töltsék hitet a poharadba, mondta fellengzősen a lánynak.

Olyan a feneke, mint két női mell, hunyorított Zoltánra. Did you miss the bus?... No, I basz the miss!

Juli hangosan fölnevetett a tréfán. Plexi mindent bedobott, ezt a viccet például Zoltántól hallotta.

Átölelte a lány vállát.

A szerelem egyenlő a halállal. Mind a kettő energiaátadás.

Juli rajongva nézett Plexire.

Aki él, szeressen, aki meghal, nyugodjon. Jang Csu szerint, mondotta Zoltán.

Majd én szerzek neked csajt, mondta fensőbbbségesen Plexi a lyukas pólójában. Ez a város tele van olyan lányokkal, akik feltartott pinával járnak, akár a macskák... Egy lopott kocsit hajtok, ez az életem, magyarázta a lánynak. Hirtelen átváltott vásári kikiáltóba: Tessék, tessék, öt forint a gatyá! Húzogatyá, tologatyá – felveszi, nem megy le – hagyja uram, öt forint a gatyá!

A következő fröccs után a rádióbeli reggeli tornát utánozta:

Tegyük a kezüket a tarkójukra! Forduljanak a fal felé. Várják a lövedék becsapódását.

A szerelem gazdagga tesz, mondta Zoltán. Kár, hogy később mindent visszavesz.

A lány egy angol szlengszótárból fordítgatta a punci szinonimáit, ki tudja hanyadik fröccs után: ábécé, ász, Ádám birtoka, alkóv, almanach, afrodisziákus tenispálya, gyerekcsináló, zsák, táska, bank, szépségfolt, alsószáj, hasbejárat, madár, darab, harapás, egy-kis-dzsem, fekete lyuk, a kékszakkal szekrénye, lökés-ütés, feneketlen gödör, doboz...

Ez nálunk is van!, szólt közbe Zoltán.

...kenyér, rekettye, barna kislány, bikaszem, csavargók boltja, édessüti, bungaló, bokor, hentesüzlet, gomblyuk, káposztaföld, gyertyatartó, a Jó Reménység-foka, dugócsapda, macska, élve-fogd-el, nyitott vágás, barlang, pince, karfiol, anyakönyvi kivonat, az üdvösség közepe, központi hivatal...

Nem törődtek már Zoltánnal sem, Plexi felnyerített a neki tetsző kifejezéseken.

...óra, kávéház, faszartó, kakukkfészek, isteni seb, szem-ami-akkor-sír-ha-bír, kandalló, légyfogó, bejáratí ajtó, zöldmező, tornaterem, a remény kikötője, ír szerencse, kulcslyuk, édes otthon, szálloda, dombolja, Lady Jane, alföld, fűtca...

Sok van még? kérdezett közbe Plexi.

Úgy kétszáz.

Akkor csak a legjobbakat mondd!

...szekrényfiók, gép, verőér, hússütő, tejesköcsög, egérfogó, szórtlan száj, újdonság, kályha, pipatisztító, szegényember áldása, faszhámozó, pumpa, magánterület, fogadó oldal, vöröshagyma, út-a-mennybe, iskolatáska, szeminárium, bőrkabát, a folytonosság-megoldása, szopó-nyelő, cél, alacsony-férfiak-temploma, játékbolt, vízimalom, ahová-Samu-bácsi-megy, műhely, tudod-mi...

Na, elég volt, mondta Plexi. Innék még egyet.

Sajnos nincs több pénzünk, mondta Zoltán. De annál több üres üvegünk van.

Fölmentek a kéglibe, Zoltán levett egy nagy, barna, papundekli bőrdöndőt a szekrény tetejéről. Teletöltötték üvegekkel. Kettejüknek kellett fogni, úgy vitték a másfél sarokra levő csemegeüzletbe.

Úgy indulunk, mint zúgó vihar, és úgy áradunk, mint a szar! Édes hazánkért s a forradalmi pártért a néppel foson-húgyon át... Plexi ezt bömbölte az utcán. Tehette – állítólag papírja volt arról, hogy flúgos.

Amikor tizedszer fordultak, már a boltban is megnézték őket. Egész kis vagyont jött össze az üres üvegekből.

Plexi megtanította, hogyan kell a húst a főzelék alá nyomni a pénztárosnő előtt és egy tizesből hogyan ehetnek hárman. A világ legtermészetesebb módján kell kinyújtani a telerakott tálcát a korláton kívül állónak. Persze csak akkor lehet megcsinálni, ha sokan vannak a gyorsétteremben, Plexi szép szavával, a moszkovita népbüfében.

Régóta meg akartam kérdezni, Zoltán egy piálás alkalmával merészen belevágott, tulajdonképpen te milyen művészeti ághoz tartozol?

Filmes vagyok, mondta titokzatosan Plexi. És költő. Tudod, a hold a szívem foglya, mondta. Regényt is készülok írni, de tudod, senki sem írt még regényt a diszkófényről.

És a film? Mért nem dolgozol a Bódy Gáborral.

Plexi a levegőbe csapott:

Ugyan! A Gábor az más. Ő könnyen talál szereplőket. A fél klub az ő filmjében játszik. Még én is... De az enyém!

Mi a baj?

Hát az tudod, hogy én röntgenfilmet szeretnék forgatni, de senki sem hajlandó játszani benne.

Zoltánnak el kellett ismernie, hogy ennél nagyobb porhintővel még nem találkozott.

Amíg a pénzből tartott, két összetolt ágyon aludtak hármasan a lánnyal, ami csak éjszaka okozott gondokat.

Egy nap Zoltán korán kelt.

Most elmegyek pénzt szerezni, mondta, és Plexiére zárta az ajtót.

Csak egy százast tudott fölhajtani, de mire visszaért, nyitva találta a konyhablakot.

Egy kis tornamutatvány és Plexiéknek hűlt helyük volt.

00000000////////

A napnak első dolga, hogy önmaga legyen.

Tubarózsa, te néha elfeledkezel arról, hogy én is a bölcsészkarra jártam. Porfirij mondja ezt a Bűn és bűnhődésben. Különbem sem értem az embereket, ha a hétköznapiokról beszélnek. Minden nap egy csoda, hát nem?

Fényes tekintetű nadrágfenekem csak mosolygott eme évődésen. A Kis Kört csináltam meg éppen. Ami fontos: ivás nélkül. Kezdődött ez a proletár Váci utca és a Sörház utca sarkán nyílt általam Vermes Grünerek titulált sörözőben, ahol ott ült Alkalmas. Nem bánta, hogy nem iszom, nem volt pénze. Itt egy Wernesgrüner nevű kellett-német sört ittak. Végigjártam mind a három helyet, ahol alkoholt mértek a Vásárcsarnok melletti Pipa utcában. Nem lettem pipa, hogy nem találtam senkit. A Havas utcai Részeggyárban, ahol fizetésnapokon úgy álltak sorba piáért az emberek, mint a gyárban a munkabérért, már nem volt ilyen szerencsém.

Korán feltörte a bőrünket a tőke ostora! Ezt vonyította az egyik munkapadnál Ellenség, aki Furcsa haverja volt, régóta cirógatta a cirózis, de ennyi.

Hiszek az emberben, mert nálam alábbvalóbb nincsen, nyilatkoztatta ki.

A Belgrád sörözőben (miért nem a Tengődi Borozóban?) kornyadozott Cárévecs és Korpa. Adtak egy szál cigit.

Te ez lyukas, mondtam Korpának.

Szuvenyírna nyiháhá nyé kukucska protku, mondta Cár, akit időnként Cáré-vicsnek hívtak. Ajándék lónak ne nézd a fogát!

Grinzingi, Pilseni, Bécsi. Senki, sehol. Útba ejtettem a Szerb utcai pinceborozót, melyet csak a beavatottak ismerhettek.

Az Ibolya presszóban Kamu darvadozott Hogyishívlakovval, az orosz ösztönös díjassal.

Vanicum?, kérdezte Kamu. Azt akarta kérdezni, van-e unicum. Nem volt ott, amikor a relativitáselmélet föltalálta Einsteint.

Nekvavami, mondta. Ez azt jelentette: Neki van valamije.

Mid van, kérdeztem Hogyishívlakovot.

Semmim. Neki van egy Chick Coreája, de én a szivart szeretem.

El El, mondtam.

Most hova mész?

Ez az Északi Szél Kapujának egyik őrzőangyala.

El El?

Igen, El, el.

Senki se legyen más szolgája, aki a maga szolgája tud lenni.

Ezt Kati mondta, amint ott ültem a kezdő napfényben a Felszab alias Ferenciek terén, egy padon. Már benéztem az Apostolokba és a Kárpátiába is. Akkoriban, úgy hetvennégy-hetvenötben megengedhettük magunknak, hogy beüljünk sörözni néha.

Szerkezetek szeretkeztek munkáiban. Ezt ráírtam a borítékra, amely a mappám-ban volt. A tollam már alig fogott. Ilyenek voltak mellé írva: alámvaló nyomorult. A többit most hagyjuk. Beletemetkeztem Krisztus szolgájának írásaiba.

Egy politikusról

Babó Emil, vagy ahogy rajongó tanyai hívei nevezték Milcsi, nem azt a formát mutatta városon, mint választóközterében. Alapjában véve nagyindulatú ember volt, aki tartott önmagától, mert érezte, hogy nem bír a természetével. Állandóan kötekedett. Ha éjszaka, boros fejfel beállított a vendéglőbe, az első szava egy kurjantás volt: Kifelé a zsidókkal!

A tanya népe az más. Azok előtt megalázkodott, mert tudta, hogy ők lesznek a választói. Éppen ezért minden parasztbálon, lakodalomban, keresztelőn ott volt, s el-lentétben Rupával, a tanyák kapitányával, nem hitte, hogy a bor meg a savanyú víz megárt a tekintélyének. A tanyai, úgynevezett Porlód Második kerületi választás volt a legtisztább az országban, sose került pénzbe. És csak egyetlen egyszer győzhetett kormánypárti képviselő, a porlód-rókusi plébános, aki legyőzte Hermann Ottót, a bogaras függetlenségi embert. Na, ezt a plébánost söpörte el a következő választáson Babó Milcsi.

A téli választás reggelig tartott. A tanya népe a kocsiderékba húzódva, subába bújva várta, mikor kerül rá a sor. A plébános és hívei éjféltkor már beszüntettek minden működést, tudták, hogy vesztek. De a választási elnök hiába rimázkodott a nép-nek, hogy vonuljon haza, eldőlt a küzdelem.

Azt má' nem tösszük, mondták az emberek. Ha begyüttünk, szavazunk is!

Reggel hat órákor, a derengő februári szürkeségben a tanyai magyarság egetverő kurjongatásokkal kísérte új követét a rókusi iskolától az alsóvárosi népkörbe. A tömeg élén Babó Milcsi haladt lakkcipőben, a bokáig érő hóban, a vagy három kilométeres úton.

Ivánkovicst, a rókusi plébánost kárpótolták egy kultuszminiszteri osztálytanácsossággal. Valamikor ez az állás volt a püspöki méltóság lépcsője, ő is onnan jutott a rozsnyói egyházmegye élére. De ebben se maradhatott haláláig.

Babó Milcsi még rosszabbul járt, szállóige lett a nevéből, s egy időben annyit emlegették Porlódot, hogy a város nem győzött csuklani. Az történt, hogy egy országgyűlési képviselőkkel folytatott kártyacsatában Babó Milcsi segített a szerencsének. Kosztka törzsorvos, a rettegett párbajhős észrevette.

Emil, te csalsz!, kiáltotta.

A porlói tanyai nép nem ábrándult ki olyan könnyen választottjából.

Sémme az, nyilatkoztatta ki Hódi, Mucsi vagy Biacsi, szóval valamely igaz porlói *lélek* a Kisparaszt becenevű kocsmában. Ha tudják róla, hogy paklizik, né üljenek le vele játszani! Mink is kidobtuk a Savanya Janit a kocsmából, azóta nem adunk neki lapot. Azért mégis vezetógazda, lehet rá hallgatni! Babó úr is nagyon jó követnek.

Kár, hogy ezt a védőbeszédet Babó Milcsi már nem hallotta. A botrány után nyoma veszett. Volt, aki szerint amerikai gyémántmezőket kutat, mások szerint részt vett az orosz–japán háborúban. Egy biztos: élve többé senki se látta.

A kispap

Dezsőnek hívta az egész város, a vezetéknévét senki se tudta. Hosszú, szívós férfi, a haját bezsírozva, elválasztva viselte. A Tisza-partnak ő volt a legerősebb munkása, szemet lapátolt, búzás zsákokat cipelt. A munkabírásban páratlan, engedelmes, tisztességes ember volt. Mihelyst azonban pár hatost keresett, azonnal elitta és aludt utána egy egész napot.

Részezen megjelent különféle jötevői ablak alatt, és órákon át hálálkodott az ócska ruhákért, éjszakai felköszöntőit latin imádságokkal fűszerezve. Fölsővároson mindenki meg volt győződve róla, hogy fölszentelés előtt álló kispap vala valamikor.

Asszonyi históriába keverődött, mondogatták az öregasszonyok. Kicsapták, és így csúszott léfele a zsákolásig.

Dezső egy éjszaka Kószó István ügyvédet látogatta meg.

Hogy a jóságos Atyaúrsten árássa kögyelmét nagyságodra, még pedig oly formába, hogy kedves, szeretött családjába égyütt éltesse mindnyájukat az emböri kor legvégső határáig... Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in coelis et in terra...

Tömörkény ifjúkori cimborája felébredt és kinyitotta az ablakot.

Micsoda dolog ez, Dezső! Mán mögén ivott? Mér nem mén haza?

Nagyságos úr, a tisztöletöm végtelen, én szögény, nyomorútt embör mög akarom hálálni nagyságod jóságát!

Azér ver föl az álmombul? Hát ilyen a maga tisztölete?!

Könyörgöm, né tessék rám haragudni – et ne nos inducas in tentationem – hogy az a jóságos Atyaúrsten árássa...

Elég, Dezső, ezt mán hallottam.

Mögyök mán, mögyök, et cum Lazaro, quondam paupere, de tessék mögmondani, mikó gyüjkek e'?

Amikó józan lössz, Dezső.

Né tessék azt kívánni, nagyságos úr!

Na, ide figyejjen, Dezső! Ha e'mondja, hány iskolát végzött, mi történt kispap korába, mögbocsájtok.

Dezső közelebb ment az ablakhoz, de csak annyira, hogy a pálinkaszag ne riassza el jötevőjét.

Csak négy osztályt végeztem, nagyságos uram. Kis-Zomborban csak annyi vót. Az apám postakezelő vót, 1876-ba möghött. Rá égy évre léégött a házunk. Kódusok löttünk.

Hát aztán mi vót.

Sömme, mondta nagyon halkan Dezső. Mindig dógoztam válogatás né'kü.

Hogy ragadt rá mégis a kispapság híre?

Kéröm szépen, mindig vallásos embör vótam. Dezső arca egész áhítatos lett a lámpafényben. A latin miatyánkot mög a ministrálást kisgyerökkorom óta tudom. A zsákolókka' nem barátokozok, me' csúny szavú népek. Déli pihenőn, mikó kalap leveve magamba szálltam, e'kezdek csúfóni: Ni, mán mögén az Istenne' beszél a kispap! Hát így vót. Mondtak mán olyasmit is rúlam, hogy misétem is. Az igaz, hogy velem minőnrű e' löhet beszélgetni, me olvasni azt nagyon szeretők. De Mihálynak hívnak, nem is Dezsőnek.

No jól van, Mihály. Hónap gyűjön el, kap égy nadrágot.

Itt kéne abbahagyni, mert a legendák halála csaknem olyan érdekes, mint maga a legenda. De a legendák makacs dolgok. Zsákszámba szálltak továbbra is Dezsőről.

Minoréta vót, mondta egy ráncos, töppedt szájú néne.

Ami azt mutatja, hogy a minorita rend milyen népszerű is volt Fölsővároson.

A név kötelez

A karcsú kis újpörlódi templomot egy külön erre a célra szerveződött társaság, a Szent Erzsébet-egyesület emelte, meglehetősen nehéz körülmények között. A szerény hatósági támogatáson kívül multságokból, népünnepélyekből gyűltek a garasok, nemkülönben az egyesületi tagdíjából. Belépési nyilatkozatot szívesen aláír mindenki, de fizetni már kevésbé szeret. Az újpörlódiak nem teketóriáztak sokat, pöröltek. Így jött össze végül az a 76 000 békebeli korona. Valóságos csoda, hogy sikerült összeszedni a pénzt. Az erős akarat, a buzgóság megtermi gyümölcsét. Főleg, ha olyan segítője akad az ügynek, mint a derék Kohn Náci, a fiatalon elhunyt, mindig jókedvű újpörlódi téglagyáros, aki hitelbe szállította a téglát.

Az 1910. év Erzsébet napjára volt kitűzve a templomszentelés. A baj csak az volt, hogy Kohnnak is fizetési kötelezettségei voltak, és járt neki a tégláért még tízezer korona. Ám sajnos kiapadt minden forrás, az egyesület képtelen volt a legcsekélyebb összeget is előteremteni.

Pézt, uraim, pézt, mondogatta a jóságos téglagyáros, engöm is fojtogatnak!

A fölszentelés előtt a kétségbeesés gyötörte a templom jötevőjét.

Foglalja lé a templomot, tanácsolta Serfi András, egy ügyvéd. Fölszentelés előtt csak égy magánépület, kövek tömege. Nem védi a törvény, mint fölszentelés után. Ha most nem siet, örökre elkésőt.

Kohn Ignác, aki megelégedett volna már hatezer koronával is, kétségbeesetten vakargatta az üstökét.

Uram, föltétlenül mögtenném, mög én, gondolkozás nélkül. Hogyha...

Mi az a hogyha?, fakadt ki a fiatal, ám mohó ügyvéd. Joga van hozzá, de csak Erzsébet napjáig.

Löhetetlen, tört ki Náciból a kétségbeesés. Ha Kovácsnak, vagy Szabónak hívnának, égy pillanatig se tétováznék. De tessék elképzelni, mekkora botrány lössz belüle, ha égy Kohn léfoglal égy katolikus templomot! A nevöm az átkom.

Szerencsére azonban ott volt Lázár György is, aki nemcsak a város polgármestere, de az egyesület díszelnöke is volt. Ő kifizettette a várossal a tartozást.

Kohn Nácinak pedig első dolga volt, hogy megmagyarosította a nevét Ivánra.

Sosé lehet tudni, mikó építenek Porlódon mögén templomot!, mondta.

Édes párom, ne kívánj vissza engemet, mondta a hang bennem. Közelebb vagyok hozzád, mint valaha is voltam.

Néztem a Ferenciek temploma előtt levő feszületet, amelyet nem olyan rég helyeztek volt vissza, renoválás után. Néztem csak, néztem.

金

aranyzsöcske

蟬

levedlik

蛻

hártya

殻

1967-77-ben mindenki gyanús volt, akinek hosszú haja volt és három akkordnál többet tudott. Mert hogy a punkok maximum annyit bírtak megtanulni. Egyik cimborámnak se volt hosszú haja, egyik sem tudott három akkordnál többet; mégis bajba keveredtek.

Az egész ott kezdődött, hogy a Fiatal Fűrészekben Plexi leszólított egy amerikai csajt. Nem lett volna semmi, de Plexi a leszólításon kívül Hi, how you're doin'? csak néhány sort tudott a The Grateful Dead (A Hálás Holtak) hippizenekar BEST OF GREATEST HITS vagy valami hasonló című albumáról. Hogy aszongya: There's a road / No simple highway / Between the dawn / And the dark of the night / And if you go / Noone may follow... Hogy Plexi mennyire volt szöveghű, azt csak sejteni lehet, de hogy mennyire volt Juli-hű, azt tudni. Nem is hagytam annyiban a dolgot. Oda ültem a csaj asztalához és elárasztottam hatalmas dumámmal, amely így, éjfél felé, általában hitelesnek hangzott. Barbara Rabinovitz, ez a szép, tipikusan szőke, kék szemű New York-i zsidó lány a gyökereit jött keresni Magyarországra. Éjfél után Wroclawot, magyarul Boroszlót kezdte emlegetni, és kiderült, valójában azért utazott ide, mert Párizsban egy ideig egy magyar festővel élt együtt.

Velem pechje volt, mert azon az éjszakán egyáltalán nem óhajtottam megdugni őt, a magyar fasz nagyobb dicsőségére. A jegyzeteimet bámultam, a kis, barna noteszt, amelynek részegen tett feljegyzéseiből úgyszólván semmit sem tudtam elolvasni. Különösen bosszantott a név nélküli telefonszámok, valamint program nélküli időpontok nagy száma. Egyetlen bejegyzést tudtam kibetűzni: RENGETEG SEMMI SE TÖR-TENT MA.

Barbara a fürdőszobából visszajött és zokogni kezdett, hogy mióta ő Magyarországon van, nem akarja meghágni senki.

Miért ilyen az orrod?

Apám betörte.

Levette a huzatot a paplanomról és azzal takarózott.

Bika jutott eszembe a klubból, aki hajlandó volt ilyen lány körüli szolgáltatások vállalására. Bika különben villanyt és biztonsági berendezéseket szerelt. Az apja partizántábornok volt valaha Görögországban, és egy időben együtt ült Csermanek-Kádárral. Egyszer elmesélte, hogy a magyar aranykincs körül is szorgoskodott, csak az volt a furcsa neki, hogy egy orosz laktanyán vezetett át az út a trezorhoz. Rendkívül leleményes volt mindenben. Ha nem volt pénzünk, végigmentünk az éjszakai nagykorúton és Bika, míg mi a bakot tartottuk, egy kétforintos néhány koccantásával kiiktatta a maszekok neonfeliratait. Aztán másnap, vagy harmadnap beállított a delikvenshez. Magát az Isten küldte, hálálkodott a maszek. Bizony, mondta Bika, akinek görög keresztnéve azt jelentette „Isten ajándéka”. Az ajándékozás előnyeiről kevésbé voltak meggyőzve azok, akiket Bika kénytelen volt megverni. Talán elég annyit mondanom, hogy a magyarországi görögök is félték tőle, mint a tüztől.

Barbara, a legősből női praktikához folyamodott: megpróbált féltékennyé tenni. Bemutatott egy Baltaváry pontosabban Baltavary nevű amerikai magyar srácot, aki itt tanult az orvosegyetemen a bátyjával egyetemben. Szálfa természetű, szelíd óriás volt Álmos. A bátyját Elődnék hívták. A többi öt fivér a hét vezér többi nevét kapta a kereszttségben – ilyen névvel annyit kell verekedni az amerikai iskolákban, hogy mindegyik Baltavary duzzadt az erőtlől. Pszichiáter apjuknak tehát sikerült erős férfivá nevelni őket, de azt a parancsot, hogy csak magyar lányt lehet feleségül venni, mindegyik megszegte.

Helyrehoztuk, amit apánk elrontott. Az én feleségem félig eszkimó, félig skót.

Ahogy Álmos szelídkék szemébe és rozmárbajszára pillantottam, mindjárt tudtam, hogy mi ketten barátok leszünk. Egymás szavába vágva meséltünk, Barbarára ügyet sem vetettünk.

Tudod, ma én új-zélandi író lennék, ha apám úgy dönt ötvenhatban, mint a tied, mondtam neki. Barbarát az is idegesítette, hogy magyarul beszélünk, mert magyar szókincse csupán ennyiből állt:

Kóúrjaál agyjon!

Nézd, magyaráztam Barbarának Dzsuge Liang egyik hadicselét. Egy igazi fickó olyan, mint a kígyó. Ha a fejét támadod, a farkával csap oda. Ha a farkát támadod, a fejét hívja segítségül.

És ha a közepére lépek?

Akkor mindkettővel visszaüt.

Barbara szemét elfutotta a könny.

Mit csináljak?

Olvasd el a Harminchat kínai hadicselt. Angolul biztosan megvan.

Kivitettem őket Rákosmákosra egy kirándulásra. Már attól el voltak ájulva, hogy az előkertekben mákot láttak hajladozni.

Ezt itt lehet?, kérdezte Álmos.

Te, ez a mákos tésztárhoz kell, mondtam neki. Gyerekkoromban éltem-haltam érte.

Itt már gyerekkorban rászoktatják a drogra az embert?, kérdezte Barbara.

Nem, csak a mákos tésztára, mondta Nadine.

A két amerikai akkor vadult meg igazán, amikor kiértünk a Rákosmákos határában elterülő természetvédelmi területre.

Ez maga a paradicsom, kiáltott fel Álmos, és valami magas gazok tetejét kezdte tépkedni. De Barbara is ám. Amikor már tele volt vele egy szütyő, megkérdeztem:

Mi ez?

Vadkender, mondta Álmos. Nem olyan jó, mint az igazi marcsa, de megteszi. Ha süteményt csinálsz belőle, meghatszorozod az erejét.

Mari és Juana találkozása?, kérdeztem.

Ühüm, mondta Álmos. Nadine-nál letépdeste a legfinomabb leveleket, főleg a nőstény egyedekről, mert azok (úgy látszik ebben is) erősebbek és egy lábosban szárítani kezdte a tűzhelyen. Abban a pillanatban megértettem, hogy miért hívják a fűvet az ami szlengben *potnak*, vagyis lábosnak. A száz másik neve mellett.

Take a walk on the wild side! Álmos rám nevetett.

Szívtam, mint a megveszekedett, a fulladásig a tüdőmben tartottam az Álmos so-dorta cigarettá füstjét, de bizony nem éreztem semmit. Nadine se.

Túlságosan az alkoholhoz vagy szokva, mondta Álmos, aki olyan magas volt, mint én, csak kétszer olyan széles. Az alkohol olyan, mintha egy huszonöt kilós kalapccsal basznád fejbe magad, a fű meg olyan finom érintés, mint egy hangvilláé.

Keep off the grass, replikáztam. Szeretem a kezed, mondtam Nadine-nak, mert olyan munkás. Nem olyan puha, mint a pesti csajoké.

Barbara nem nagyon érdekelte Álmost, ezért én megszereztem neki Bikát. Bika oda is költözött a lányhoz, aki teljesen belezúgott. Nem csoda. Bika volt az a srác, aki orvoshoz fordult azzal a panasszal, hogy neki azután is kemény marad a farka, ha el-megy. Az orvos a praxisát ajánlotta volna föl cserébe és kidobta.

De egy nap megesett a baj. Az aranyszöcske levedlette hártáját, ahogy Béla mondta volna. Bika elment reggel dolgozni, de valahogy Barbara lakásának környékén akadt dolguk, és Bikára rájött a szarás.

Fölugrom, srácok, mondta a munkatársainak.

Nem engedlek be, mondta neki Barbara.

Miért?

Mert agyonversz.

A nyelvi nehézségek áthidalása végett Bika rugdosni kezdte az ajtót.

Shit, üvöltötte, betöröm az ajtót.

Ezt valamiképp Barbara is megértette, mert azonnal fordult a kulcs a zárban.

Valóban: görög volt a falóban, mondta volna Béla. Bika mint az őrült berontott a fürdőszobába, de azt azért észrevette, hogy a szobaajtó előtt legalább akkora pár férfi cipő áll, mint az övé. Szarás közben rájött, hogy csakis Álmosé lehet. Mivel kettejük verekedéséből a lakás romhalmazzá válása következett volna, ezért szó nélkül elment, *dolgavégezetten*.

Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy este ne verje meg Barbarát.

Lehet, hogy még nyílnak a völgyben a kerti virágok, Zoli, mondta nekem a klubban. Lehet, hogy nem. De mindig a csajok a bűnösök.

Nézd, Barbara, mondtam a véraláfutásos szemű lánynak a pályaudvaron. A mostani fájdalom egy jövődő boldogság része, ami Lengyelországban vár rád. Ott vannak a te gyökereid.

De itt vagytok ti, mondta Barbara és zokogva a vállamra borult.

Az aranyszöcske, ha le is veti a hártóját, aranyszöcske marad, akartam neki mondani búcsúzóul, de aztán eszembe jutott, hogy majd eladtam volt Barbarát a vásárcsarnok talponállójában egy szemetesnek, aki „háztakarítónak” mondta magát.

Szóltanul simogattam mézszöke haját.

000000000////////

A kettes villamossal utaztam az Erzsébet hídtól a Margit hídig. Olyan volt az egész, mint egy városnézés: Buda Buddha módjára terpeszkedett a folyó túlsó oldalán, rejtélyesen, naptól bearanyozott háztetőivel. Az autók szélvédőinek csillámai a szélben. Mennyi egyforma kocsi, gondoltam. Három-négy típus volt az összes. A villamos katonaságától nem lehetett hallani semmit.

Néztem a Margit hidat, amelynek felrobbantásáról és '45 utáni állapotáról olyan pontos haraggal ír az örökösen sértődött és persze betiltott Márai. „Írhat még egy könyvet, építhet még egy hidat”, írta nem túl elismerően az „Egy polgár vallomásaiban”. Valójában a hidak és a könyvek sose folynak el. Nem tudni, miért, Magritte édesanyja úszott elém, amint a vizet néztem a hídról – az a mozdulat, amellyel a Saar folyóba ugrott, mikor a festő tízéves se volt.

*Au soleil parce que tu l'aimes
Je t'ai monté souvenirs en bien
Ténébreuse épouse que j'aime
Tu es à moi en n'étant rien
O mon ombre en deuil de moi-même.*

Apollinaire néhány sora járt a fejemben, ahogy a Margitszigethez közeledtem. Szerettem a helyet, mert le lehetett ülni a fűre, végigheveredni az eget bámulva, csaholó kutyák, csacsogó szerelmespárok és pattogó labdák közepette. Egy kicsit Londont juttatta az eszembe, az első nagyvárost, amelyben két hétnél tovább laktam. Belém villant az a gyerekkori két hét a Szentkirályi utcában, ahol csak bizonyos időszakokban lehetett látni a napot. Az apám elvitt a vidéki gyerekek által kötelezően bejárt körbe: Állatkert, Vidám Park, na, és a Palatinus, mely utóbbi persze itt volt a szigeten. Ez a Dunától ölelt darabka föld viselte már a Nagyboldogasszony, Úr, Budai, Dunai, Nádor vagy Palatinus nevet is. Na, meg persze a Nyulak szigete is volt. Várak és kolostorok álltak volt itt, de inkább az ütött kést a szívembe, hogy Arany itt őszikélt, az öregedő Krúdynál (aki még az 55-öt se érte meg, csak 60 regényt) itt kapcsolták ki a villanyt.

A szökökutatót sosem álltam, kikerültem, és addig gyalogoltam, amíg már csak gyepp volt a talpam alatt. Feküdtem a fűvön, valami nemzeti ünnep lehetett, mert egy srác piros-fehér-zöld zászlóval a vállán ment át a szemhatáromon.

Micsoda hely az, ahol feltűnhet valaki azzal, hogy az ország színeit viselő zászló van nála?

Bánatosan bújtam a kéziratba, amelyben – mind jobban be kellett vallanom – keszkekuszasága, szerkesztetlensége, alacsonyan szálló volta ellenére mégiscsak ott bujkált valami béke, megbocsájtás, köszöriületlen élc, mézes móka.

Magyar koponyák

Seemayer Vilibáld – igaz magyar ember lévén – mindent gyűjtött, ami a Nemzeti Múzeum számára fontos lehetett a magyar múltból. Eget-földet ígért Tömörkénynek, ha szerez neki egy marhalábszárcsontból készült korcsolyát, meg a hozzávaló *gusztont*, egy embernél magasabb, hegyes, vasvégű botot, amellyel a régi porlódiak lökték volt előre magukat a jégen. Meg is kapta egy jó ebédért. Mármint hogy ő ebédelt Tömörkénynél.

Seemayer bele volt pistulva az akkoriban divatos koponyatanba, a frenológiába is és meg volt győződve róla, hogy a porlódi ember feje a magyar fajta legszebb példánya.

Ünnep volt hát számára a következő vasárnap. Ilyenkor a városi Bérház előtt gyülekezett a nép, pipával, szivarral a szájukban tárgyalták meg az eseményeket. Seemayer fogott egy fotográfust, bevitte a Bérház udvarára, maga pedig kutakodni kezdett a tömegben alkalmas koponyák után.

Remek feji! Ez még remekebb. Ez aztán az igazi magyar!

Kiválogatott néhány embert, azokat állította a gép elé. Javában dolgoztak már, amikor kétségbeesetten rohan ki az udvarra Fodor Károly adóügyi tanácsnok.

Az istenért, Vilibáld, mit csinálsz?

Igazi porlódi koponyákat fotográfálok.

Aztán mire jó ez?

Felhasználom egy tanulmányomban.

Égyszóval mögjelönnék az arcképek valamelyik újságban?

Esetleg könyvben.

Hát akkó, Porlód nevibe kérlek, hogy né folytasd!

Ugyan már, miért?

Először is ezők az embörök, jórészt nem is porlódi származásúak, s csak a sok kö-rösztözödés folyamán löttek magyarok. Ha akarod, mögmondom, melyiknek az erei-be' csörgedöz túlnyomórészt szláv vagy cigány vér. Aztán mög, valami csuda folytán éppen a végrehajtóimat válogattad ki. Hidd el, most sé bírok velük. Mi lössz akkó, ha mögjelönnék éggý könyvbe'?!

Tanyai véreink

Büszke magyarok lakták a Város óriási tanyakörzetét is. Kifigurázták azt a porlódit, aki olyan feszes nadrágot hordott, hogy *a bolha ríva fakad alatta*; számon tartották a sok beszédű, vagyis *slingölt szájú, rúgott mönyecskéket*, akiket az uruk elkergetett, aztán az alsóvárosi *gavar* a *hitös* mellett tartott; vagy akár a pásztorok által megunt *sá-nyékléjányokat* meg a *nótás Katákat* is.

Akármit rá lehetett fogni tanyai (de nem *tanyasi*) véreinkre, csak azt nem, hogy a szenvedélyük lett volna a gavalléria. Takarékosak voltak a végtelenségig, garast hiába ki nem adtak és tünémenyesebben alkudtak a cigánynál is. Még a vasúti viteldíjból is szerettek volna lecsípni egy kicsit.

Nézzé mán, no, mondta egy *külső embör* a pénztárosnak, a vasútnak sémmi az, ha éggýel több vagy kevesebb embör ül rajta. Még ha mögérözné! De nem érzi.

Kedves tanyai szokásnak tartották azt is, hogy a *tarhonyás hasú* tanyai magyar sosem engedett el egy vendéget egy ajándékba adott alma nélkül. Hát ez is csak úgy van, hogy almából terem rendszerint a legtöbb. Meg aztán azt se a fáról szedték, hanem azt adták, amit levert a szél.

Szél Sándor, a tanyai költő és időjós nagyon szeretett dörgölőzni a városi urakhoz, hosszasan elbeszélgetett a hivatalokban és kinézte az ember szájából a szívat.

Gyün az újév, azt' majd gyün vele a malac!, mondogatta jelentőségteljesen.

Soha élő ember nem látott Sándor bácsitól egy szem tökmagot se.

Rupa

A *külső világ* koronázatlan fejedelme kétségtelenül Pálffy Antal tanyai kapitány volt. A „tanyai kapitányság” intézményét azért hozták volt létre, hogy értelmes, módos gazdák össze tudják szedni közmunkákra a tanyai népet. Később aztán az lett a dolguk, hogy a választásokon előkészítsék a lelkeket a kormánypárt számára. Már az első kísérlet sikerült: a rókusai plébános kibuktatta Hermann Ottót, a nagy természettudóst.

Ilyen kapitány volt a himlőhelyes arca miatt Rupának nevezett Pálffy Antal is, akit nagy becsben tartott minden hatósági ember. Hat gimnáziumot végzett, úgy látott hozzá a gazdálkodáshoz. A kisgazdák hiába hívogatták, se lakodalomba, se névnapra nem ment el sehova, mégis hallgatott rá mindenki.

Az embör többet iszik égy-két pohár borra', azt' mingyár e'veszti a tekintélyit, mondogatta.

Hangyaszorgalommal gyűjtögette a vagyonát. Nem félt a munkától: olyan ereje volt, hogy hetvenéves korában fogadásból fölemelt egy ökröt. (1907-ben halt meg 87 éves korában.)

Egyszer a tanyán bérált Dessewffy Sándor csanádi püspök. Rupa adta a díszebédet. Szentatyám, mondta, hozok én magának ojjan bort, hogy a király is mögihatja! Harmincéves lössz ősszel, a magam szüretölése. Azúta palackba' hever a pincébe.

Lemegy az öreg Rupa, de sokáig elmarad. Amikor megjön, hatalmas palack van nála, ott tisztítja le róla a társaság előtt a pókhálót.

Mesés bor ez, mögvan harmincéves!, mondja és a dugóhúzóval erőlködik.

Ejnye, no, a fene beléd, de mögszorult'!

Végre kipattan a dugó, a palackból pedig kiszáll egy kis légy és odarepül a kegyelmes püspök elé.

Akkoriban nagy viták estek a tanyavilágban arról, hogy meddig él egy légy.

Csak mosolyogtam a bajszom alatt. Aki azt hiszi, hogy művészetét írásban hátrahagyhatja, nemkülönben az, aki átveszi, együgyűséggel van telítve, gondoltam. Az eget néztem: csak a fecskéknek van igazuk.

távol

遠

kapcsolatteremtés

交

hall

近

támadás

攻

Csak a jó Isten tudta, hányadik pártkongresszus előestéje volt, ezt a négy jelet firkantotta TZ egy papírszalvétára a Hungária kávéház tükör előtti asztalánál a bejárat mellett. Póccsal, a költővel és Királlyal, az íróval ittak egész délután és mostanra már elfogyott a pénzük.

Minek ide szuperfoszfát / Amikor a muter hoz fát, rikkantotta a szomszéd asztaltól feléjük Balázs, aki költő létére halálpontosan füttyülni kezdte a normál „A” hangot. Neki még tartott a bora. Ha nem hiszitek, hogy ez az a hang, amelyhez minden hangszert hangolni kell, hívjátok a 117-822-es számot!

Pócs és Király egyáltalán nem tűnt olyanoknak, mint akik rohannának telefonálni.

Mit játszod meg magad ezekkel az írásjegyekkel, mondta Pócs, akinek lófeje rendkívül rövid testen szomorkodott. Tudtommal ma már a kínaiak is balról jobbra írnak.

Pócs sok mindent tudhatott Kínáról, tagja volt annak a vagy tucatnyi szélsőbalos ellenzékinek, akik a Beszélő című szamizdatot szerkesztették és írták. Csakhogy Pócs – ellentétben az ellenzékiek egy részével – nem állt rokonságban a pártelittel. Mögötte nem állt senki, csak a költészete. A verseit betiltották, de egyáltalán nem bánta. Vagy ki tudja. Napi egy liter cseresznyepálinkánál tartott már. Egész Magyarországon nem volt annyi cseresznye, mint amennyi pálinkát kimértek, talán ezért is állították elő földgázból.

Ez a négy szó: távol, messze – kapcsolatteremtés – hall – támadás, folytatta TZ, mintha mi sem történt volna, így nem jelent semmit nektek. Valójában azt mondja: a távolról beszélek, közlőrl támadok. Vagyis: egy távol fekvő országot kell szövetségesnek választani és meg kell támadni a szomszédot.

Most mi a fenét akarsz ezzel mondani, mordult föl Király, akiben semmi hajlandóság nem volt az elvont dolgok, szimbólumok iránt – mindenre elszánt realista volt.

Mintha az este lökte volna az asztalukhoz: megállt előttük Cserke. Hírhedt kártyás, kurvás, lovis volt, de több színház is játszotta darabjait, volt miből. Már amikor nem kapott egy év szilenciumot alkotóházbeli zsidózás miatt. Most épp nem kapott.

Mi van, báránykáim, napoztatok, hogy így le vagytok égve? Évődve, de bizonytalan lábakon állt.

Egyikük se szólt semmit.

Na, akkor égessetek ki elem egy Adyt.

Az ötszázason, a kor legnagyobb értékű bankjegyén volt Ady szomorú arca, kicsit későn nyerte meg a csatát a disznófejű Nagyúr ellen.

Ártány az ölben, béklyó a barmon, mondta Király, aki ujjur szavakat gyűjtött. Bő ködmön, gyáva oroszlan. Az öreg orvost bosszantja a bosszú. Te gödény, mondta Cserkének.

Cserke disznószeme értetlenséget tükrözött.

Mik ezek?

Ujjur eredetű szavainkból néhány.

Hány van?

Kábé ötven.

Kábé kétszázharmincezer szótározott szavunk van, böfögte Cserke, és rátenyerelt a márványasztalra.

Központi Bizottság! Pócs sötét apró, barna szemében tűz lobbant, egyáltalán nem a pálinkától. Ez azt jelentette nála: kábé. Pócs még ittasan is csöndes beszédű volt. Nyolcszáz ezer szavunk van, mondta Cserkének. De ha a határozókat, a főnévi és melléknévi igeneveket is beleszámítjuk, több mint egymillió.

Van kedvetek inni? Akkor gyertek velem. Cserke hátra se nézett.

Az utcán azt mondta egy részeg a másíknak:

Nekem mondd, rákosborzasztóínak, hogy messze van Újpest?!

Baszd ki anyádból a hajszálrugót!, okáda ki a másík.

Országomat egy lóért, mondta Cserke színpadiasan. Mindannyian tudták, hogy a Kertész utcából mindjárt kifordul egy taxi.

Árpád gyakorlatiasabb volt, mondta Király a térdközépig érő kabátjában, amely egyetlen támasztéka volt. Ő azt mondta: egy országot a lovamért.

Munkásoköl: vasököl, odacsap, ahova köll, mondta az egyik, talán az újpesti részeg.

Persze, mellé, tette hozzá a másík.

Némelyik emberrel csak vánszorog az élet, másnak meg túl rövid, jegyezte meg Pócs, a betiltott költő.

A Búsuló Juhászba, vetette oda foghegyről a taxisnak Cserke. Az unokabátyám küldött tízezer üres géppapírt Svédországból, folytatta. Képzeljétek el azt a vámost, akinek ezt mind el kell olvasnia.

TZ-nek mindjárt gyanús volt, hogy Cserke behívta a taxisofőrt is ebbe az éjszakai, budai kocsmába. Hátramaradt.

Figyeled, hogy teszi magát, mondta az egyik öreg pincér a másíknak Cserke háta mögött.

Cserke megetette, megitatta a három írot, a taxist is vendégül látta.

Neked mi a foglalkozásod?, kérdezte TZ-től.

Diszpécser, mondta TZ. A munkakönyvében valóban ez állt: Nadine így oldotta meg, hogy igazoltatáskor ne vigyék el TZ-t a rendőrök. Munkahelyének lennie kellett akkoriban mindenkinek ebben az országban.

Ha nem végzel fizikai munkát, sosem lesz belőled író, pöfögte Cserke. A kabátját nem vetette le. Szkanderozzunk, mondta Királynak. Cserke fiatal éveiben nehézatléta volt, még mindig azt hitte magáról, hogy erős, pedig csak kövér volt. Király, aki a börtönben tanulta ki ezt a sportot, egyből leszorította a kézfejét az asztalra.

Akkor nőt akart nekik szerezni, de udvariasan elhárították.

Az emberiség ötvenezer nemzedéknyi idő, mondta TZ, akit a bor fölbátorított. Négyszáz nemzedékkel ezelőtt még barlangban laktunk. Százötven nemzedékkel ezelőtt találtuk föl az írást. Tizenhat nemzedékkel ezelőtt a nyomtatást, egy nemzedékkel ezelőtt a számítógépet. Ma már percenként kettővel több ember születik, mint amennyi meghal.

Csak nem Magyarországon, mondta Cserke, s mintha egy külvárosi csehóban lenne, a földre köpött. Mit mondott Aczél-Appel elvtárs? Nem hirdetünk idílt, de a felesleges, órló gondoktól meg kell szabadítanunk az embereket. Figyelmünket a nagyközösség gondjaira kell irányítanunk, amelyek javarészt a mindnyájunk által elismert eredményekből, pozitív változásokból állnak.

Nekem az tetszett az írószövegségi beszédében, amikor azt mondta: Elvtársak, mi azokat a korlátokat valljuk!... Ez Pócs volt. Mi különbözteti meg a jó verset a rossztól? Hogy a jót a túlvilági hatalom diktálja, Weöres Sanyi manó szerint.

Király szemében az alkohol dühe villogott. Aczél mondta azt is, hogy az embereket úgy kell bevonnunk a politikába, hogy távol tartsuk őket tőle. Ebből lett a Hazafias Pépfront.

Cserke csekkel akart fizetni, de ezt akkoriban Magyarországon nem fogadták el. Végül a taxisnak kellett állnia a számlát. Király megígérte, hogy otthon kifizeti. A ta-

xiban azt dúdolta: Hull az elvtárs, mint a légy, nem baj, van belőle még. Üssed-vágjad nem apád, majd csak feloszlik a Párt...

Jaj annak a népnek, amelynek ellenségei írják a történelmét, mondta Cserke feketén.

Amikor Király magas, karcsú, szőke felesége meglátta a négyesfogatot a kilencedik emeleti óbudai panellakásban, majdnem elsírta magát. Már a hajnal is hazament.

Király kifizette a számlát, és ittak tovább.

Minek aludni?, mondta. Aki valóra akarja váltani az álmait, keveset alszik.

TZ ott ült Cserkével szemben az asztalnál. Cserke hirtelen a fiatalember hosszú hajába kapott, a csuklójára tekerte, és leszorította a fejét az asztalra.

Engedj el, mert megöllek, hörgötte TZ.

Cserke elengedte.

TZ az ablak alá ült Póccsal. Sakkozni kezdtek. Olyan részek voltak, hogy már beszélni se tudtak, de úgy sakkoztak, mint az angyalok. Legalábbis úgy hitték.

Reggel Cserkére tört az alkoholista önvád.

Hogy én megbántottam ezt a tiszta, egyenes gyereket!, zokogta. Az ablakhoz rohant, föltépte. Pócs és TZ reflexszerűen a lábára vetették magukat. Ott imbolyogtak előre-hátra a hatalmas testű Cserkével, míg Király vissza nem rántotta az ablakból. Egyikük sem sejtette, hogy Cserkét ötvenhatos dolgai miatt beszervezték volt, vagyis téglá, susogó, kagyló, fülemüle vagy vamzer volt – kinek mi tetszik.

Délelőtt útnak eredtek. A játszótéren, a gyerekek szeme láttára, Cserke letolta a nadrágját, és hugyozott egyet a homokozónál. Combközépig érő, világoskék, paraszti alsógatyája volt.

TZ mocskos disznóknak látta társait, egy szekér ördögnek. Mindig a nála külön emberek barátságára vágyott, de mindig a nála gyöngébbeknél kötött ki.

A taxit szabályosan elfoglalták. Amikor a sofőr megérezte a négyükből áradó szagot, ütni kezdte a volánt. Magát nem viszem el, mondta Cserkének, aki a mellette levő ülésen tornyosult.

Tényleg?, mondta Cserke és röhögött. Azonnal elaludt. A taxis segítséget kért társaitól rádión, de senki se jött. Erre befuvarozta az egész társaságot a Tímár utcai rendőrkapitányságra. Király, aki mintha kezdett volna kijózanodni, utána ment az épületbe.

Olyan vagyok, mint a farmeringem, mondta a kocsiban TZ Pócsnak. Kifakultam a mosásban: már nem engedek. De téged szeretlek. Szeretlek, mint az ingem.

Pócs nagy, borostás arcát felé fordította. Mosolygott. Ma délután, a pártkongresszuson Brezsnyev elvtárs nyelves puszit ad Kádárnak, aztán előveszi húgyfoltos gatyájából a Nagy Októberit. Akár ez itt ni, bökött Cserke felé a fejével.

Egy fiatal hadnagy jött ki az épületből a taxissal és Királlyal.

El tudják maguk intézni ezt a dolgot, nem?

Hát persze, mondta Pócs.

Én szerzek egy másik kocsit, mondta TZ és kiállt a sarokra. Négy író balhéja órákkal a pártkongresszus előtt nem kellett a rendőrségnek. Ezt nem tudta a taxis.

TZ leintett egy kocsit. Röviden elmondta, mi a helyzet.

Hányós?, kérdezte az öreg, sokat látott sofőr.

Á, dehogy, mondta TZ.

Akkor hozhatják!

0000000000////////

A Dimitrov (vagy más néven Fővám tér) Tolbuhin marsallba torkollott. Kevés nép van, amely leigázóiról nevezte el körútjait, köztereit. Ügyet sem vetettem az útba eső becsületsüllyesztőkre, bár még mindig italmérések szerint tájékoztam Pesten, amelynek bolgár eredetű neve kemencét vagy barlangot jelentett volt valamikor. A Kálvin térenél befordultam a Ráday utcába (hogy ezt mért nem keresztelték át?) és caplatam a Vörös Postakocsi felé, ahol Krúdy néhány személyes vacakját őrizték vitrinben a rossz modorú pincérek.

Ma az itt található kicsiny, belső udvarokat kerestem föl. Az egyikben ismertem egy kópadot, amelyen halottak napján gyertyát szoktak gyújtani. Egy másikban a poroló szakrális négyszögétől nem messze egy kádban két kukoricát nevelt valaki. Leültem a padra. A körfolyosón az emberek a sámlikon és hokedlikén a nap járása szerint változtatták helyüket, krumplit hámoztak, borsót morzsoltak és beszélgettek. A második emelet magasságában összesűrűsödött a lecsónak, a rántott húsnak, a pörköltnek valami mély, egyetemes pesti szaga, amelyet szerettem. Ügyet sem vetettek rám (KÉ-REGETNI, KINTORNAZNI TILOS!) – csak ezt tiltotta a tábla a kapu alatt.

Elővettem a vak pap által rámtestált irományokat.

Bálóné

Volt akkora teremtménye a földnek, mint Blaha Lujza! 1922 telén hazament meghalni Porlódra. Mert hát a Fővárosról indult valamikor Budapestre, ahol sokat kellett küszködni, míg fogalom lett belőle. Vonszol annyi népet magával a gyomor, mint amennyit a szív.

A savanyú káposzta addig valami alárendelt, szegény szagú étel volt, Bálónénál költemény lett belőle. A tejföl márvány csikokban úszott rajta, de nem annyira, hogy rejtekeiben elbújhasson a dagadó, tetején pedig mellőzés érje a gyöngye malackarmondadlit. Kenyeret talán sose sütöttek Bálónénál, a fonatos kalács járta ott. Azért volt minden tökéletes, mert Bálóné maga dirigált a konyhában, és a legkisebb porció is azazal a gonddal készült, mint ami az előkelőségek tányérjára került.

Aki egyszer megfordult Bálónénál, az visszament máskor is. A patikusok választmányi gyűlése is ott tartotta üléseit. Ennél jobb reklámja nem lehetett a reklámot sose hajszoló vendéglőnek – mert ha ők nem félnek, akkor mi félhiválója lehet a keverékekre rászoruló emberiségnek?

A bohémek nála vertek tanyát, de súlyos politikai harcok estvéin itt pihente ki magát Tisza István is. (Jóllehet cigányt sose tartott Bálóné.)

Porlódról származó szokásához híven, vacsora végével megjelent érdeklődni, hogy ízlett-e minden? Szerényen elhárította a dicséreteket (épp ma bolondult meg a *lerni* azaz a süttö, mondogatta), aztán, hogy unszolták, leült a társaságba, megnedvesítette ajkát egy csöpp borral, és egy kis táblára krétával fölírta az elszámolást, s alig várta, hogy mindenki korán hazatérjen, mert szeretett idejében lefeküdni.

A háborúval járó fejadagok korában nagy veszedelem fenyegette Bálónét. De csodák csodája, mindig akadt valami „illetékes”, aki egy zsákocskára liszttel kedveskedett, egy méltóságos úr, aki konflison érkezvén beszólt, hogy emeljék le a kocsirol a bebugyolált holmit, ami egy bödön zsír volt. Mindig akadt egy-egy jótét lélek, mert a szomorúságok idején az lett volna a még nagyobb szomorúság, ha Bálónénak is hideg marad a kénye.

Féltékenység

Hogy Lipcsey Ádám miért vonzódott annyira Porlódhoz, azt soha el nem árulta. Ügyvéd volt, befolyásos publicista, a Borsszem Jankó gyilkos szatirikusa, de a pesti nagyképűségek elől idejárt pihenni, legalább két szombatján egy hónapnak. Hogy mást ne mondjak, az ő ötlete volt a Vörösmarty-szobor mellékalakjait a koalíció tagjaiként ábrázolni, s a szobor feliratát imígyen megváltoztatni:

Hazudnak rendületlenül...

A felesége beteges, törékeny asszony volt, hagyta, hogy az ura rajongjon Porlódért, ritkán mozdult ki hazulról. Legfeljebb azután érdeklődött vasárnap este a barátoktól, hogyan szórakoztak (Lipcsey mindig vitt magával egy művészt vagy tudóst, hogy ismerje meg a várost, meg a porlódiai főztjét).

Reiniger Simi volt az egyikük, nagy tréfacsináló. Tőle kérdezte meg egyszer Lipcseyné:

Olyan páratlan az a porlódai halpaprikás?

Simi ravaszul hunyorított:

Nem is az, a fő, hanem a csárdásné! Tudja, nem akarok bajt keverni, de nagy a gyanúm, hogy Ádám a Bitóné kedvéért jár annyit Porlódra.

Milyen asszony az?

Nem lehet azt elmondani, mondta Simi. Láthatja abból, hogy Ádám szombatonként nem sajnálja a fáradságot érte.

Erre aztán működni kezdett a pesti dáma fantáziája. Halászcsárda? Egyáltalán csárda az? Megelevenedett minden betyárromantika az asszonyban, a menyecskes kontyú pusztai démon ringó derekáról, a könyökön felül meztelen karjáról, a bokor átugrásához alkalmas kurta szoknyájáról, amelybe nem a tövis akad bele, hanem az éhes férfiszem.

Így hát egy szombat déli búcsúzkodáskor Lipcseyné is szedelőzködni kezd.

Hová készül, fiam?

Porlódra.

Tessék?!

Nagyon megkívántam azt a híres porlódai halpaprikást.

Hiszen az nagyszerű, lelkenedett Lipcsey. De nem árt meg az egészségének a hosszú utazás?

Áhá, gondolta a felesége, vissza akar tartani! Most már gyalog is lemegyek arra a híres Porlódra.

Sosem éreztem magam jobban, mondta a férjének.

Este megvolt a Bitó sógor csárdájában a fölséges vacsora. Csak Lipcseyné hiányolt valamit.

Hogy van a család?, kérdezte a csárdagazdát.

Köszönöm, kezit csókolom, csak möggyünk.

Hát a felesége egészséges?

Nincs annak sémmi baja.

Mondja meg neki, hogy életemben nem ettem ilyen jót.

De csak tessék azt néki szövényösen mögmondani!

Hát hol van?

Majd begyün.

Mikor?

Amikó annak a rőndje kívánja.

Az aranszárga tejfölös lében úszó túrós csusza után egyszer csak beállít Bitóné és illedelmes régi szokás szerint megkérdezi, hogy jó volt-e minden. Ugyancsak a hagyományok követelik meg, hogy ilyenkor hágjék tetőfokára a dicséret.

A feleségöm! Bitó széles mozdulattal mutatta be élete párját.

Lipcseyné csak nézi az egyszerű, szolid polgári ruhás asszonyt, és mindjobban benapsugározódik az arca.

De Reiniger Simi nem azért volt Simi, hogy azt a napsugarat be ne felhőzze.

Micsoda ravaszok! Eldugták az igazi Bitónét, és mit tudom én kit küldenek most ide az ő képében!

Fölnevettem, s ez lett a vesztem. Fölfigyelték rám. Mennem kellett.

megtévesztő 假

átjárás 途

megtámad 伐

Kuo 號

Az Őszök és Tavaszok, a Hadakozó Fejedelemségek korszakában Tyin hercege meg akarta kérni Jü uralkodóját: engedje át országán csapatait, hogy megtámadhassa Kuót. Hszün Hszi, a hadvezére azt tanácsolta neki:

Ajándékozza neki felséged legszebb jádéját és legjobb négyesfogatát, hogy megnyissa előttünk határait.

De a jade családi kincsem és azok a lovak drágák nekem! Mi van, ha elfogadja az ajándékot, de nem enged át bennünket területén?

Nem fogadná el az ajándékot, ha nem adná meg a jogot. Ha beleegyezik, olyan ez, mintha felséged egy másik kincstárba és egy másik istállóba helyezné értékeit, amely rövidesen úgyis az öné lesz.

Jü uralkodójának nagyon tetszettek az ajándékok. Tanácsadója, Kong-dze Tycsi azonban óva intette őt:

Nem fogadhatja el fenséged ezt az ajánlatot. Kuo, a szomszédunk, úgy véd bennünket, miként az ajkak védik a fogakat. Ha átengedjük Tyin csapatait, Kuo után mi is elesünk.

Az uralkodó nem hallgatott rá és átengedte Tyin seregét. Hszün Hszi legyőzte Kuo csapatait és meghódította az országot. Három évvel később megtámadta és megsemmisítette Jü országát is. Vitte a jádét és a négyesfogatot uralkodójának, aki megjegyezte:

A jade éppoly jó, mint annak előtte, de a lovak öregebbek!

TZ-t pont ezzel tanította újabb és újabb kínai szavakra Béla (mint például a kvadriga: két kerekű, négyfogatú harci szekér), amikor a Váci utcai szomszéd fiatal párból a feleség szemet vetett rá. Ezt onnan tudhatta volna TZ (ha lett volna egy csöppnyi

esze), hogy a nő minden alkalmat megragadott a vele való gúnyolódásra. A közös telefon, amelynek használata során faldörömböléssel adták tudtul a másíknak, ha őt keresik, bepillantást engedett a néembernek TZ életébe. A nő szép is volt, hibátlan alakú és még okos is, de TZ-t zavarta a férj, akit még Porlódról ismert volt és kedvelt.

Leila, aki pszichológus volt egy üzemben, egy napon azzal állt elő, hogy most alakul az első pszichodrámacsoport az országban, és jó volna, ha ő is részt venne benne. A férfinak fogalma sem volt róla, hogy a pszichodráma nem más, mint átmenet egy amatőrszínjátszó csoport és egy irodalmi szeánsz között, amelyet természetesen egy amerikai faszkalap, bizonyos Moreno doktor talált ki. Azt mondta a lánynak:

A neurotikus az az ember, aki légvárakat épít. Minden nagyot a világon neurotikusok alkottak, ők alapították a vallásokat is, mondá Proust. A pszichopata az az ember, aki már e légvárakban él. A pszichiáter meg az az ember, aki beszedi a házbért. Egy csomó pénzért kér azért, hogy feltegye azokat a kérdéseket, amelyeket az ember nője ingyen is feltesz az embernek.

Leilának elkerekedett zöldesbarna szeme, de így csak még szebb volt.

Szerinted örültek sincsenek? A lány megfeszítette pulóverében pompás melleit.

Mindannyian örültek születünk.

Némelyek azok is maradnak.

TZ elgondolkodva babrált egy hosszú hajcsimbókjával.

Unom, hogy ha az ember az Istenhez beszél, akkor imádkozik, de ha Isten szól hozzá, akkor skizofrén. Az emberek mindig örültek maradnak, és azok a legörültebbek, akik azt hiszik, hogy meg tudják gyógyítani őket.

A lány föl kacagott.

Minden eset egyedi és mindegyik nagyon hasonlít a másíkhöz, tudod. De te, szerintem, félsz a pszichológusoktól.

Tőled félek, gondolta TZ, de azt mondta:

A pszichiátria legnagyobb hozzájárulása a filozófiához az a felfedezés, hogy a véce a lélek üllőkéje. Az ember, aki régen átkozta sorsát, ma önmagát átkozza és tejel a pszichiáternek. A pszichoanalitikus meg egy olyan ember, akinek van egy díványa és ezért pénzt kér.

Itt nem kell fizetni, mondta Leila. Hetenként egyszer találkozunk egy éven át, ennyit vállalunk. Csupa jó fej jön össze. És szép lányok! Leila TZ-re nevetett.

Te is?

Én is, mondta sokatmondóan a nő.

Na jó, egyszer elmegyek és kipróbálom.

A foglalkozás a Farkasréti temető közelében volt, egy villában. Leila egy barátnőjét is elhozta, bizonyos Nórát, aki klinikai pszichológus volt. TZ már a bemutatkozás-kor tudta, hogy ezzel a lánnyal ő le fog feküdni. Tőle nem félt.

Ahogy leszálltak az 59-es villamosról, TZ két öregembert pillantott meg. Az egyik alacsony volt, borostás, hóna alatt egy kályhacsövet vitt. Fél arca tokába fűlt, szemöldökével együtt rángott simléderes sapkája. Nem sokkal előtte egy szikár, ősz, angolos felöltőt viselő, esernyős férfi haladt.

Mindketten a temető felé tartanak, mondta Nóra, aki kitalálta TZ gondolatát.

A foglalkozást a híres professzor két női tanítványa vezette. A résztvevők – vagy húszan – mind pszichológusok valának, kivéve Jorge-t, akit a kolumbiai kommunista párt tanítatott itt orvosnak, meg egy szakállas matematikust és persze TZ-t, aki most is ittas volt.

A dolog úgy működött, hogy mindenki eljátszhatta a maga választotta szereplővel saját konfliktusait. Önmaga is részt vehetett a jelenetben, vagy másokkal rendezhette saját gondját-baját. A résztvevők benső hangként is csatlakozhattak a játékhoz – ezek persze többnyire a szeánszt vezető terapeuták voltak, akik Freud tudja miért, minden szituációt a nemiségbe kormányoztak. Klitorizmus, az interszexualitás, a panhipopituitarizmus – ilyen szavak röpködtek a levegőben.

TZ az első pillanattól naplót vezetett a találkozókról, akárcsak a terapeuták, akik nem is csináltak titkot belőle, hogy figyelik a résztvevőket.

Az első foglalkozás nagy csönddel kezdődött.

Szép időnk van, jegyezte meg TZ a mellette ülő lánynak, aki hülyéskedését félreértve rögtön vele kívánt játszani. Apjául választotta TZ-t. A játék szerint egy konyhában ültek.

Apu, ne fogdoss, kérlek, mondta a lány, kislányosra vékonyított hangon.

De hát nem fogdoslak, mondta TZ, aki még nem azonosult a szereppel.

Dehogynem. Simogassál, mondta a lány, és az ölébe ült.

Eridj innen, mert a seggedre verek, mondta TZ. A lány erre elsírta magát.

Na, ez is jól kezdődik, gondolta a férfi, akinek megfigyelési lapján valószínűleg minden alkalommal szerepelt az „ittas” kifejezés. Azt hitte, ezzel majdnem mindent elrontott, de tévedett. Szinte mindenki vele akart játszani. Volt ő apa, nagybácsi, férj, szerető, tanár, öccs, báty meg minden.

Legjobban Gusztit utálta a résztvevők közül, aki minden alkalommal szerepelni próbált. Öntelt, életképtelen alak volt, de nagy nőcsábásznak képzelte magát. Pipázott. Egyszer Leilát és Nórát választotta ki játszótársnak. A buszon akart velük megismerkedni. Állandóan azt hajtogatta:

Már ismerjük egymást.

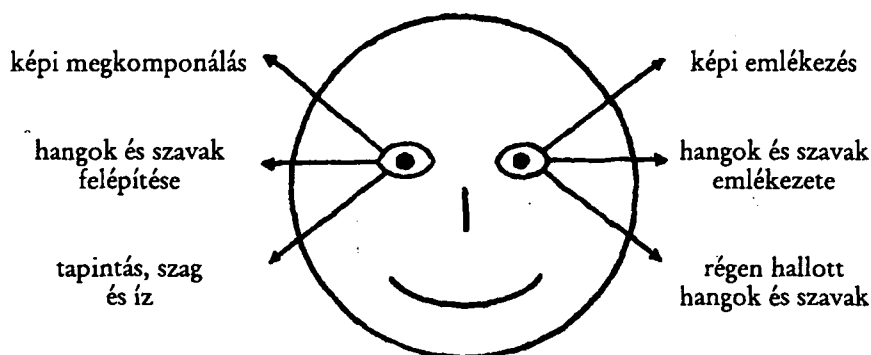
Miért érdeklik a nők jobban a férfiakat, mint fordítva?, mondta Nóra.

TZ ezt megjegyezte magának. Feltűnt neki egy Ágnes nevű szerencsétlen aggszűz. Jorge eljuttatta a többiekkel, hogy Eszter, akit tiniként ismert meg, négy és fél év után otthagyja. Erre jön egy Anna nevű harmincas, akit bosszúból a férfi rúg ki. Ezután felbukkan Jorge életében Nika, aki fél évig jár vele, de attól való félelmében, hogy pillanatokon belül negyven lesz, inkább visszafogadja férjét, Tutut. TZ játszotta a két éve különváltan élő férjet. Jorge-hoz ezután egy huszonéves lány tapad, akinek természetesen Nika miatt kell elvinnie a balhét. És így tovább, körbe-körbe, végeérhetetlenül. Egy hivatalnok külsejű srác állandóan TZ-be kötött, aki már laposüveggel jelent meg a foglalkozásokon. Leila minden áron le akarta győzni a szőke, különben jó nőnek látszó vezető terapeutát, de persze nem ment neki.

Gusztii egy ízben végre szerelmi csalódását akarta eljátszani, először az Emő nevű terapeutával; de aztán Leilát választotta, aki ki is rúgta őt. Gusztii gyerekesen viselkedett mindkét esetben, férfiatlanul. TZ egyszer az életben segíteni akart neki: szeretne volna feloldani a görcsöt Gusztiban. Az volt az elképzelése, hogy mint régi, kidobott szerető állítana be Gusztiihoz és Leilához. Gusztiról azt hiszi, hogy egykori szerelme mostani társa. A szituációt nem sikerült megoldani, mert a Gusztii-Leila, a jelenet rendezője és a külső hangok mind állandóan az elhagyásról pofáztak. TZ-t legjobban az lepte meg, hogy a jelenlevők szinte kivétel nélkül úgy tartották, hogy helyre lehet hozni a kapcsolatot.

TZ a tizedik foglalkozás után lefeküdt Nórával. Ez hiányzott csak a boldogsághoz! A lány rögtön elmondta barátnőjének, Leilának a dolgot és TZ egyszer csak harapófogóban találta magát, mint Jü uralkodója, Tyin és Kuo országai között.

Menekülni próbált, de Nórát nem lehetett olyan könnyen levakarni. Egy nap rajzzal állított be hozzá.

Mi ez?

Ez egy neurolingvisztikai ábra. Kérdéseidre a szem mozgása azt árulja el, mire gondol épp az illető. Kivéve, ha balkezes vagy japán.

Az enyém?, kérdezte TZ.

Igen, mondta a lány. Talán segít a munkádban.

TZ a Nórától legmesszebbre levő székre ült, és azt mondta:

Kösz. De már mindegy. Én nem megyek többé abba a nevetséges bolhacirkuszba. Tudta, most erősnek kell mutatkoznia, különben nem szabadul.

Ezt nem teheted meg, most fél úton, mert megfogadtad, hogy végigcsinálod. Nóra barna szemére felhő ült.

Fogadta a fene! Unlak benneteket, mindenkit. Egyszerűen már nem tudtok nekem adni semmit.

A művészetednek sem?

A művészet nem föltétlenül terápiás hatású. A tükörben nemcsak a világ mutatkozik meg, de önmagad is, s ez a tudás jóvátehetetlenül megváltoztat. A képmáshoz kezdesz idomulni.

Nem értem, mondta Nóra, aki bármilyen odaadó volt, nem tudta feledtetni Nadine-t, ráadásul titkos költő volt. Széplélek.

TZ a rajzzal játszadozott.

A parasztok, de általában a vidékiek a hallgatásukkal együtt bonyolultabbak, mint ti. Négyetektől-ötötöktől tudnék megírni egy eleven, porlódi figurát!

Felállt, sétálni kezdett a szobában.

De a legsomorúbb az az egészben, hogy ti még önmagatokat sem ismeritek. Ez volt a legrémisztőbb ebben a fél évben: arra gondoltam, hogy ti egy állásra való alkalmasságról vagy arról döntötök, bolond-e egy ember, s közben azt sem tudjátok, kik vagytok. Ez ijesztő.

Megállt, megigazított egy vázát a polcon. Nemzeti színű papírzászló volt benne virág helyett.

Az igazság az, mondta halkan, hogy nem tudom, hol végződöm én és hol kezdődöttök ti. Ti persze őrülnék tartjátok azt, aki így beszél. Pedig az őrülni az, aki elvesztette a józan eszét, hanem az, aki mindent elvesztett, kivéve a józanságot.

Józanság, mondta a lány gúnyosan, de TZ mintha nem is hallotta volna.

Ti örültségnek tartjátok azt is, ha valaki hisz a magyarság jövőjében az orosz megszállás ellenére.

Hogy jött ide a magyarság?, kérdezte a lány.

Lóháton, felelte a férfi. Elkapta tekintetét a lányról. Megtudni, hogyan változtassuk a múltat szomorkás mosollyá, hát nem ez a jövő birtoklásának kulcsa?, mondta.

A lány hallgatott.

Nem szeretlek, mondta TZ. Sosem szerettelek. Ezt megmondtam Leilának is, aki hiába álmodozik arról, hogy egyszer az ágyamba fekszik. Mert mindkettőtöket megvallottalak Nadine-nak.

A lány fölsírt. TZ kézen fogta, és kikísérte.

Ha Jü uralkodója rögtön követeket küld Kuo urához, és azt üzeni, hogy a tőle kapott némi területi engedményért cserébe Tyinre uszít egy másik fejedelemséget, Jü gyarapodva került volna ki a két nagyobb ország halálos öleléséből, mondta Béla, aki végig a másik szobában olvasott. Egy kis országnak nagyon észnél kell lennie. Van cigid?

000000000000////////

Elballagtam egy közeli, kicsiny játszótérre, mert már figyelni kezdtek a lakók – mit olvasgatok én az ő házuk udvarán. A játszótér jóval kisebb volt, mint gyermekkoromé és elég szegényes volt a felszerelése, de minden hely jó, ahol a játék az úr. Valószínűleg így gondolkodott az ifjú, vagyis Juvenal tollnevet használó egykori földim is, akinek a következő írást köszönhetette Kornél atya.

A Próféta

Juvenáltól el nem múlt halálával

Írtam már volt róla talán, de hál' Istennek az ember elfelejti írásait. A legkedvesebb vacsora előtti sörözőhely volt az öreg Parlódon, ahol a kispolgárokból álló törzsközönség minden este be akarta bizonyítani, hogy a kormánypártok veszedelembe döntik az országot. (Hát nem azt teszik?) Nem gazdagok gyülekezőhelye volt tehát e hely, s erről leginkább azok a főpincérek tudnának szólni, akik összegyűjtött pénzcsekjüket egy nyár alatt elveszítették itt.

Hanem a honmentő szólamok valahogy így kezdődtek az asztaloknál:

Odamöntem hozzá, és azt mondtam neki: te minisztor, kedves barátom, kérlek...

Szörnyen tegeztek errefelé a minisztereket.

Akkor azt mondta a kögyelmes úr: nézd, kedvesöm, jól tudod, hogy szeretlek...

Hogy mit akart mondani a kögyelmes úr, az nem volt lényeges. A kapcsolatokon volt itt a hangsúly. Tisza István itt Pista volt, Andrassy Gyula csak Duci. Képzeltetni, hogy bántak a náluk kisebb hatalmasságokkal.

Aminthogy a Schlesinger bádogos is el volt ragadtatva „Mikszá” Kálmántól, mert lehetetlennek tartotta, hogy valakinek tárgyas raggal végződik a neve.

A nagysztal

A Kass-kávéház nagysztalja volt a legtüzesebb sarokasztal Porlódon. Itt folytak a legviharosabb vitakozások, itt mentek csaknem ökökre az emberek. Akik közül a legtöbbnek volt esze hozzá, hogy soha meg ne nősüljön, vagyishogy az öreglegények gyülekezőhelye volt ez.

Közülük az egyik legderűsebb szellem Lichtenegger Gyula volt, hosszú vergónia szivarjával a szájában, gyilkosan gúnyos arckifejezéssel az arcán. Történt egyszer, hogy Platz Bonifác tankerületi főigazgatót, a vasúti állomáson meglökdöste egy részeg iparossegéd. A hírt némileg felfújta a helyi sajtó, innen átvették a szenzációhajhász fővárosi lapok is, immár olyanképpen feltüntetve a dolgot, mintha Platzot lepedőben vették volna haza.

Akkor mondta Lichtenegger tompa hangján, lustás és kissé szagztatott beszédmódorában:

Érdekös dolog az, hogy ha égy papot möglök égy italos asztaloslegény az „Mögvert pap” címmel jelenik mög. Ellenbe' ha úgy helybe hagynak égy zugújságit, hogy kanállal szodik össze, az erről szóló riport az „Inzultált hírlapíró” címet kapja.

Érdekes: ez az egy azóta sem változott.

Ennél az asztalnál esett meg az is, hogy a porlódai nagy árvíz képeinek megfestője, Vágó Pál, azt találta mondani Nyilassy Pálnak.

Druzám, dzsentlemennek tartod te magad?

Hogyne, hogyne!

Akkor miért rakod úgy keresztbe a lábadat, hogy a jobbik van a balon, mikor a dzsentlemen a balt helyezi a jobbra.

Na. Vannak dolgok, amiket tudni kell.

Eme nevezetes sarokasztalnál Brauswetter Ottó órásmestert, becenevén Spinglit lehetett a legjobban ugratni. Ugyanezen okból ő volt egyben az asztal poéngyilkosa is.

Teszem azt, valaki el akarta mondani azt a régi adomát, hogy sóért, paprikaért küldték a gyereket.

Spingli nyomban előrehajolt és egy felfedező arckifejezésével magyarázta:

Tudniillik a szülők kútták a bótba a gyereket, mer ott kapni sót mög paprikát.

Korán meghalt, önkezevel vetett véget életének. Azért a merészségeért, hogy az egész világgal dacolva jobban bízott a magyar koronában, mint a svájci frankban – a spekuláció éppen esedékes korszakában.

A Ströbl

Ismét egy régi kávéház, ami ráadásul Tömörkény István rokonságával volt kapcsolatban. Kimúlt ez is, a régi emberekkel együtt, mint a többi nevezetes kávézó, a Bergl, a Basevitz, a Szőlőfürdő (hogy hívhatnak így egy kávéforrást?), a sokkal jobb nevű Botrány, vagy a Sugi.

Este fél tizenegykor már eloltották a lámpást. Addig unatkozva sétálgatott az egyetlen pincér, hogy a vendégek – mármint Wagner Gyula és Kókay Gusztáv elolvassák az este érkezett bécsi lapokat.

Mit szól ehhez az ügyvéd úr?, szólalt meg nagyritkán Wagner.

Megbökött az ujjával egy közleményt, s átadta Kókaynak a lapot.

Kókay elolvasta, visszaadta.

Hát nagyon derék dolog ez, Wagner úr, nagyon derék!

Ennél több szó nem hangzott a kávéházban. Még a pincérrel se kellett beszélni, mert az úgys tudta, hogy csak pikoló kapucíner volt a fogyasztás.

Csak akkor lehetünk komolyak, ha játszunk. Elnéztem a mászó, hintázó, labdázó gyerekeket, aztán fogtam a motyómat és elslattyoztam a Kinizsi utca sarkán leledző névtelen lélekmosodába egy pohár sörre. Ennél kisebb mértékegységet itt nem is mertek ismerni.

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR

Itinerarium Transsylvanicum

Tizennégy strófácskák
Szép Erdélyországról,
Kiket is szerettem
Jártomban-keltemben,
Szomorúságomban
Papírszeletekre,
Gyakor vígságomban
Vándorolván egyre,
Rögtönözvén egybűl
Régi emlékekből
Sok utazásokból,
Okozatból s okból.

Invokáció

*Nagyságos Gedeon, nézz le, Bethlen Gábor:
Fővesztő futásban nincs egyetlen tábor!
Nincsen Corvin Mátyás, Báthory, Bocskai –
Fecsegnek a fosztás tántori mocskai!*

Kuruc nótá

*Szatmár, Vetés, Peleske!
Tündér Erdély eleste!
Török, tatár, bohém, német
Üdvét rajtunk kereste:
Nemzetségünk pár lóköető
Öt darabbá felezte!*

Szebeni táncszó

*Sej, Porumbák, Vidombák:
Ki húst eszen, ki gombát!
Haj, Vidombák, Porumbák:
Más király küld porunkát!*

Máramarosban

*Életem folyása csak akkó' vóna szép,
Ha papnak fogadna Nagybocskó, Rónaszék!
Ha boltosnak Bánya, grófnak pedig Koltó,
Mert nyomorgó voltom egekbe rikoltó!*

Sóhajtás

*Szentgerice,
Kibéd, Szabéd!
Emberice
Ki véd, ha véd?*

Corvina

*Hollóiddá lettünk, hősi Vajdahunyd,
Hajdan vidám lelkünk fölehajtva szunnyad:
Szétlődörgő gyásznép, fekete sereg,
Aki temetkezvén egyre kesereg.
Olyanokká lettünk, vitéz Vajdahunyd,
Hollósodó lelkünk fölehajtva szunnyad:
Ritka címerállat, kőbe zárt madár,
Századok szorítják, földre szállna már!*

Jákobi strófa

*Kézdíszék,
Szentlélek,
Bálványos,
Altorja:
Mélységből
Föl nem visz
Ármányos
Lajtorja.*

Ifjúság

*Erdő.
Köszegremete.
Felhők,
Őzek menete.*

Udvarhelyről Szeredába

*Erdőt-mezőt, dűlőt az ősz megtarkita,
De örökkön zöldell az öreg Hargita...
Tél közelít, dér ver, bánatim benőnek:
Elmegyek havasnak, elmegyek fenyőnek.*

Megváltás

*Karácsonyfalva
Alvó hópehely... Örök
Itt a karácsony!*

Öregség

*Akárha Fogaras, Hargita, Vlegyása:
Hófúvásos a szív. Öröme, se gyásza.*

Elmúlás

*Abafája, Sárpatak,
Keresztúr meg Galambod:
Álmomban is, boltomban is
Hallom egyre harangod.*

Szekvencia

*Üdvözlégy, Mária!
Téged áld Ménaság,
Mennyeknek rózsája,
Törékeny némaság!
Könyörgőn dicsérnek Kászonok, Gyimesek!
Nélküled nemzeted vánszorog, im, esett!
Patrónánk, tekints ránk:
Néped már így romló!
Téged áld Csíkszépvíz,
Szentlélek, Csíksomlyó!
Rengeteg Csillaga,
Egi Kálvária:
Ragyogó szívünk is
Téged áld, Mária!*

Marosszéki sorok

*Magas a mi lelkünk, mint az Istenszéke:
Sanyarú sorsunknak soha sincsen vége...*

*Írtam volt Csíkszeredában, Felsőbányán,
Homoródfürdőn, Kézdivásárhelyen, Makfalván,
Marossárpatakon, Nagyenyeden, Nagyszebenben,
Óraljaboldogfalván, Rátosnyán,
Szatmárnémetiben és Székelyudvarhelyen.
Egybeszerkesztém
Marosvásárhelyt, 1924 novemberében.*

BOZSIK PÉTER

Weissbrunni töredék

*Anakrónnak, a bércecs Balkánra**Prológus:*

a vers számodra
 rég nem látott vendég
 ahogy rákiáltasz
 hogy vagy? élsz még?
 ahogy fölismered a rég
 nem látott arcot
 megfogod megtapintod
 megcsókolod szádba veszed
 mint játékát a gyerek

1. álmodban jó a feleség
 egyik kezében
 rummal leöntött torta ég
 másokban részeg fűj
 hever ezüst ágyán
 szájában tűr
 álmodban ledöf
 ez lesz a semleges vég
 a végleges

úgy mindent egybevetve
 meddig tarthat létezésem kedve
 átjár a szegény férgé
 s butaságom hurka
 múlt időbe bújja
 láthatatlan homlokom
 árnyba vonja
 homályos alakom
 a balvégzet ritmikus
 hordaléka
 :(s látod ez máris
 para-frázis):
 lüktetve élek az
 érveléssel
 a fölösleges érveréssel

2. jó jó a feleség
 egyik kezében
 rumostorta ég

elvágtá a fűrj torkát
akár szerbét a horvát
vagy megfordítva

ahogy olvasok valami
belső titkos hangon
a nyitott és zárt
pogromok
átszűrődnek
a programon
állva künn a hideg gangon
s ahogy hallani
vélem fals hangom:

gyógyvers vagy vallomás
vagy csak egy zsúfolt állomás
e végnélküli látomás
(utánzás utóhang
futóhomok futó rang)

? vajon milyen lehet
egy sörétben
süvítő sötétben?

3. ebédre részeg fűrj lesz
kezeiben égő rumostorta
ebédre jönnek szeretői
a rémes horda
a fűrj vérében hentereg
itt a pina úvölt a horda
hempereg

milyen lehet sötétben
egy süvítő sörétben

[ha a lélek egy nem látható atommag
(neutron proton vagy elektron
nagyságú égi lektor)
mint az istenek térbe-időbe dobtak
akkor ennek ismerete
lenne
a lelkiismeret?]

4. ott meg mi ég
ni csak egy feleség
kezeiben rumostorta
fele ép
fele meg szén-
né égett

mikor megszületett
disznók közé dobták
mint az egyszeri korpát
s azok föl is falták
majd kiszarták

s így él tovább
 bogárban légyben
 lósörényben és növényben
 benned és bennem
 a lírai énben
 a tizenkettes számban*
 a szájban
 megalvadt
 tejben vagy vérben
 időn és téren is túl
 ott ahol a kis Túr...
 ott ahol a kurta farkú
 malac is túr

5. ott meg egy másik feleség
 nézzétek nézzétek hogyan ég
 szégyentől ég
 a testem
 fekszem itt elesetten
 részeg férj
 a részeg fűrj-
 ben

ott álltam higgadtan
 nyakig a higganyban
 s félrebeszéltem
 éppen:

konyakom konyakom
 erősbik konyakom
 vodkám és borocskám
 kiket épp nyakalok
 melyikötök mondaná
 meg hogy a wojwodschafti
 padláson állomáson
 hova kerülne került volna
 láztól tüzes testem
 és mondjátok hova estem
 hova estem volna
 hova párolognék
 hova párlódott volna kimúlásom
 azúrkék sója
 ha ott maradnék
 ha ott maradtam volna
 mint az Úr Kék Hajója
 akkor ki ízésitné velem
 hullakék
 életét

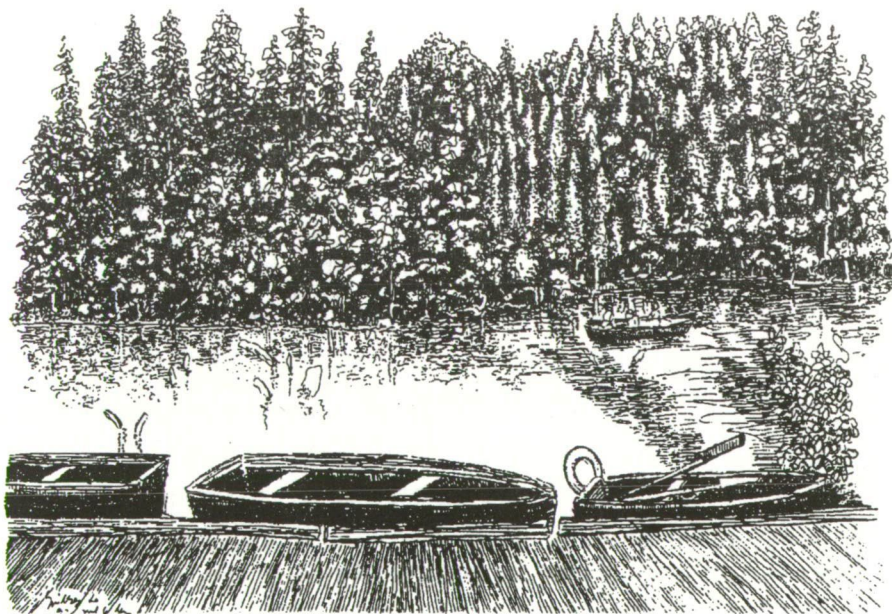
* E szám szenvedést és szorongást jelent. Az áldozattal is szokás jelölni, s általában azt jelzi, hogy az egyént fölládozzák mások tervei vagy összeesküvései érdekében.

6. és jó jó mindig egy feleség
kezükben rumostorta ég
de lehet épp konyakkal
leöntött vérpuding
csillogóak és kedvesek
olykor
szépek és nedvesek
bennük valami ég
vállukon vér
kék vér-
edény

Posta festa:

kilépni kilépni kéne
már e testből
belebújni egy
asztrálestbe
vagy eltűnni egy
kasztrált estbe'

Weissbrunn, 1995. eleje

PINTÉR LAJOS

Szökő kutak

A József Attila-pör

Nekem az egyik legnagyobb magyar vers Juhász Gyula verse, a Tiszai csönd. S milyen megható szülővárosomban, Szegeden a szökőkút, melynek padjaihoz oly gyakran odaülök. Juhász Gyula-szökőkút, a kövekre, melyeken csobban a víz, a kövekre, Juhász Gyula *Szonett Szegedhez* versének sorait íratta rá az emlékezet.

Szeged még igen, hogy ott születtem, ezt elmondhatom könyveim fülszövegein s megírják a nagy, komoly lexikonok. Amit utána szoktam írni, életrajzom vagy ön-életrajzom két-három mondata azonban rendre kimarad. Hogy nekem – ha nem is szülővárosom, de szülőváros értékű városom, szüleim városa: Csongrád. Folyópartjához futsz, gátjáról láthatod, amit Juhász Gyula is látott, a csendes Tiszát.

Itt jártam általános iskolába, és itt jártam gimnáziumba. Utána a pesti bölcsészkar és az Eötvös Kollégium, erről már beszélnek a könyvek. Ez már nem a csend, a Csönd.

Ebben a városban jártam gimnáziumba, e város tanárát idézi az emlékezet. A Batsányi Gimnázium tanára, magyartanára Fehér Ede már meghalt, elsős egyetemista voltam, másodikos, amikor halálhíre hazaszóltott.

Tanárunk, Ede bácsi; mennyire boldogok voltunk, mikor másodikos gimnazista korunkban, 1968-ban ő jött be az órára. Ő lett a tanárunk, a legendás tanár. Akiről egymás közötti beszélgetésekből, félmondatokból tudtuk előbb is, hogy diákévei alatt József Attila egyetemi társa, barátja, padtársa volt, s véletlenül – s ez már irodalomtörténeti mozzanat – a Horger-ügy, a József Attila-pör koronatanúja. Ede bácsi csendes, szerény ember volt. Ezekről a dolgokról ritkán beszélt, mondjam, hogy sohasem? Tanította a Kosztolányi-verset, a *Boldog, szomorú dalt*, olyan fájdalommal, mintha a saját életét mondaná el benne. Ki otthonos volt a földön, már nem volt otthonos az égen? Pedig dehogy: láttam én őt, az öregurat, a tudós tanárt, amint – ahogy kell – égi és földi dolgok között kötéltes: a por fölött, a dolgozatok fölött és szakfelügyelők fölött és kordivatok fölött – ég s föld között ott lebeg.

A tananyagban, amikor odaértünk, akkor hozott csak be egy-egy dedikált József Attila-kötetet, egy-egy J. A.-levelet. Akkor említette, hogy megírta a Horger-ügy történetét a József Attila emlékkönyvbe, az emlékkönyvet is behozta egyszer. Félmondatokat mondott arról, hogy Horger jó nyelvész volt, hogy József Attila máskülönbben is elhidegült volna az egyetemtől. Máskor, hogy Horger dadogós volt, az ő dadogós beszédét gúnyolja a *Születésnapomra* „dadogós” rímélése. S milyen fájdalommal üt vissza a pörre a késői József Attila-fölismerés: kiröhögtem az oktatómat.

Milyen jó, hogy megvan a József Attila emlékkönyv, jó, hogy polcomról leveheltem. Milyen jó, hogy föllapozhatom benne a Horger-ügy leírását. Megtalálhatom kedves magyartanárom írását.

De magát a dolgot ne mentegessük: Horger otromba volt, a költészetre süket. Mennyit tanulhatott volna Juhász Gyulától! Mert ő, Juhász Gyula, már a tizenhét éves József Attiláról tudta, hogy kicsoda, s tudta: ki csoda lesz. S ahol ezekre először eszméltem: Csongrádra, városomba hazamennék én is. Haza oda, ahonnan mint szökő-

kútból a víz, mint Juhász Gyula szökőkútjából a víz, elszöktem. Rétjén tudnám, melyik az a fűszál, amelyik térdemet sebezhetné. De – ahogy törvényszerű – nem talállok haza többé már soha.

Radnóti napjai

Október. Konyhaablakomból ha kinézek, látom, miként váltanak sárgára és pirosra az előbb még zöld levelek. Egyik fa ebben az októberi pompában elől jár színeivel. Lombozata alján sárgák a levelek, lángsárgák, följebb pirosak, a piros levélvégek pedig már szinte feketék. Ez a gyertyaforma fa mintha maga is valóban égő gyertya lenne: láng-sárga és tűz-piros és korom-fekete színeivel.

Állok a bolt előtt, várok valakire, kezemben forgatok egy október festette falevelet. Kilép a boltból egy óvodás kislány, megszólít: de szép leveled van! Anyja elhúzza onnan, mielőtt zavartan válaszolnék. Csak a tűnődés marad: e szépséget ki vette észre ma rajta kívül még? S ha észre is vette: mit ér?

Kedves költő? – e kifejezés mit jelent? Persze, egy könyvtárat, könyvtárnyi költőt. De azon belül? Radnótit például. 1979-ben – persze még előbb, 1979-ben a kötet már megjelent – Kormos István fölkérésére válogattam is kötetnyi versét a legendás Magyar Irodalom Gyöngyszemei sorozatnak. Most a polcon látom, hogy másik „kedves költő”, Szilágyi Domokos is válogatta, az ő válogatása 1976-ban jelent meg a Kritérionnál. Most beleolvasok a válogatásokba. Szilágyi Domokos torzó-költőnek mondja Radnótit, akiben ottszorult egy babitsi pálya lehetősége. (Babits nevét, mily játékos félreütés, babaitsnak ütöm először az írógépen.) Én meg azt írom válogatásom kommentárjában: Radnóti világirodalmi rangú alkotó. A két véleményt most hasonlítgatom, méregetem.

És mégis, és mégse: én mégse félek a jelzőtől: nekem Radnóti világirodalmi rangú költő. Persze, mint mások is a magyar irodalomból. Aki olyannyira rokon a világ nagy áramlataival. És aki olyannyira „kívül” rajtuk. Akinek sorai érvényesek és érvényüket nem veszthetők. S akinél a forma... az miért ne érdemelne rendkívüli jelzőt? Napjai közepette, napjai mélyén ül, aki él. Ő pedig azt tudta írni *Férfinapló* című versében: Napjaim tetején ülök. Ez is egy árulkodó és tanúskodó adalék.

Előveszem a Radnóti-kötetet. Gondolom, ezen az októberi napon el kellene olvasni az októberi verseket. Megszámolom, van belőlük öt darab. Olvasni tájleírásait, a leírásokat átütő történelmi látomásokat, látomás-töredékeket. S az apró mozzanatok, a sorok közötti remegés: hogy mennyi még? Kormos például azt írta: az év októbere, s életem októbere. E kis játékkal, e kis októberi metaforával hatvan megélhető évet jó-solt magának; héttel lettünk neki adóssai. Szilágyi Domokos pedig azt írta: szeretnék élni 2000-ig. Nála mennyi az adósság? S kié az adósság, a hiányzó huszonnégy év? (Érdekes, öregjeinktől hallom ezredvég közeledtén egyre többször, többjüktől: szeretnék élni 2000-ig. Visszhangoznak a Szilágyi Domokos-i sorok.) És Radnóti? Ő pedig azt írta le 1932-ben, odalapozok a kötetben egyik versére: „Huszonharmadik évem huppan le / súlyosan most a bokrom alá: / kenyerem fele már komoly / fogaim között...” Nicak, ez is egy játszi, szemérme, megbúvó jóslás: a remélt – s mily szerényen kiszá-molt! – megélhető negyvenhat évről. S hol a harmadik tizenegy év?

Radnótit lapozom, s végül is nem az októberi verseket olvasom újra, mint készültem, hanem a dátumos verseket, amelyekre ráakadtam. Ezt a férfinaplót, melyben „napjaim tetején ülök”, s melyben a „Huszonharmadik évem huppan le” jóslatát is

megtaláltam épp. 1931-ből, 1932-ből nyolc verset találok, melyek címe: dátum. Érdeemes lenne keresni társait a „magyar” irodalomban, a „világ”-irodalomban. Keresni ezen oly különös dátum-verseket! Ezekben biztos ott a költő valamennyiben, amint napjai mélyéről – mint aki szakadékbá esett – mászik föl napjai tetejére lucskosan, sárosan.

Kormos István egyik mondata. Alapmondata. Nem tudom, leírta-e? Nekem mondotta, ekképpen: Radnóti... ő volt, aki azokban az években megmentette a magyar költészet becsületét.

Jó erre a mondatra gondolni. Kormos. Radnóti. Magyar költészet. A költészet becsülete. Mennyi mozaikszerű szép részlet ebben a mondatban. Persze a legszebb ez: a magyar költészet becsülete. „Azokban az években.” És persze gondolni arra is: ezekben az években!

Illyés és a fiatalok

Fölirom a címet: Illyés és a fiatalok, és hirtelenjében nem megy tovább, sétálok a szobában, keresem a mondatokat. A konyhába megyek, apró kalapáccsal diót török, a dió még a csongrádi kert hangulatát idézi. Fiam rázza le egy héttel korábban a dédnagyapja vagy dédnagyanyja ültette fáról.

Apró jegyzetkék, effélék: nem hiszem, hogy Illyésnek és a fiatal íróknak – mi is az, hogy fiatal író? melyik korosztály? –, tehát nem hiszem, hogy Illyésnek és a fiatal íróknak különösebben szoros kapcsolatáról tudnánk beszélni. S ez senki hibája, senki érdeme. Illyés rendkívüli csillaga a magyar irodalomnak, olyan alkotó, aki évszázadonként ha egyszer születik. Külsőségeiben mímelni lehetne, s erre lehetne mondani, hogy „hatás”, de ez édeskevéssé. Érdekes: szerepét mímelni se nagyon próbálja senki, epizodistáknak nem való e főszerep. Életművéből azok az egyszerű modorosságok is hiányoznak, amelyek vonzanak az utánpótlást. Illyésnek így epigonja sincs.

Száz év múlva talán, valamikor a következő évszázadban egyszer születik egy költő, egy író. Egészen mást ír, mint Illyés. Más témái lesznek, egészen másként is ír, mint Illyés. S valaki majd azt mondja rá mégis: egészen Illyés-i. S mások rábólintanak. Elképzelésem szerint így akad méltó követőre.

Egy fényes, keretes napot járok körül. Fölirom a dátumot, mint előbb a címet: 1979. május 19. Nézd, tizenöt évvel ezelőtt. Illyés ekkor találkozott Lakiteleken a fiatal írókkal. Illyés a fiatal írók lakiteleki találkozáját ekkor tisztelte meg jelenlétével, s mondott rögtönzött beszédet. Lakitelek akkor még nem volt politikai metafora, sikeres író-olvasó találkozók sora irányította rá a figyelmet. S a sikeres író-olvasó találkozók harmaja alatt izzó parázs keltett figyelmet.

Illyés elmondta rögtönzött beszédét, autóba ült s elutazott. Illyés „nyomdakész” beszéde lenyűgöző volt, valamennyiünk számára meggyőző: akkor még, mint egy leejtett vizespohár, nem tört darabjaira, üvegszilánkjaira a szellemi társaság.

Egyik mérvadó kritikusunk azt súgta a fülembé később: Illyés egyik legjobb esszéje. A beszédre gondolt. Újraolvasom, egyetértően mondom: a remekművű esszét író Illyés tényleg egyik legszebb esszéje. Megható tárgya szerint is figyelmet érdemlő: egy búcsúzó, öreg író üzenete a fiataloknak, az utána jövőknek.

Tíz év múltán, 1989-ben egyik írónk így idézi fel a beszéd, az esszé-beszéd hangulatát: hosszúkás ebédülőben, ahol zsongott önfeledten a legalább száz főre rúgó, többségben ifjú írósereg, és ahol délben Illyés Gyula ült az asztalfőn.

Valahogyan így volt, így emlékezem én is. Illyési mondatok, tételek. Újraolvasom beszédét, itt-ott belekapok. Például ez, amely a nemzedéki „összeállás”-ra figyel-

meztet, az ő szava ez is, az új nemzedék legyen tényleges nemzedék: „együttesen sokkal jelentékenyebb szerepet töltsön be a magyar irodalomban, mint közös vállalkozás híján”. A nemzedék milyen gyönyörű metaforái, figyeld csak, előbb: összeállás, majd itt: közös vállalkozás.

Rosszhiszemű kritikusairól szól, hogyan is írta, akik torka helyett csak bokáját harapták, a mindenkori önjelölt csaholó kutyák. Illyés azt mondja: de nekik nincsenek műveik! „Nem alkottak művet... a ti gondotok, tehát az igazi erőfeszítés az legyen...” Meghallgatásra talált-e, kérdezem, az illyési szó? Ki a több: az alkotó, akinek gondja a mű legyen, vagy? Vagy? Vagy az önjelölt hallgató?

S a beszédet lezáró hatalmas ívű mondatok: „Mert az sem mindegy, hogy a kivégzőosztag elé milyen lelkülettel áll ki az ember. A nemzet műhelyébe léptek és – éltesse isten a tisztas ipart!”

Szép látomás: hosszúkás ebédlőben, ahol zsong önfeladten a legalább száz fős, többségében ifjú írósereg, és ahol délben Illyés Gyula ül az asztalfőn. Csak épp: sehol az önfelad írósereg. Üres az asztalfő: különös látomás, üres, lángoló Dózsa-trón. Üres teremben a huzat csukja-nyitja az ajtót; egy régi jegyzetlapról elmosódó – de érvényes – félmondat: „éltesse isten a tisztas ipart!”.

Tóth Menyhért fehérsége

Illyés kortársa, Weöresé és Radnótié az 1904-ben született festő, Tóth Menyhért.

Életét engedjék meg, hogy elmondjam, nem életrajz-író módjára, módszeresen és pontosan, hanem szubjektíven, ahogy bennem kavarg. A leghosszabb század, a XX. század elején született egy Kalocsa környéki faluban, Miskén. Ahol paprikát termesztene az emberek, ritkábban majorannát, ebből élnek, a földből. A közöttük cseperedő Tóth Menyhért a művészeteket szereti, különösen a festészetet, ezért szobafestő-inasnak adják. Ott majd festhet, bemeszelheti fehérre az összes házfalat, portát: bemeszelheti nagy igyekezetében még az eget is. Gyerekkori csámborgásai közepette megharapják a disznók. Nem fellökik, mint gyereket szokás, nem lábon dörgölik, mint hinnénk, hanem arcon harapják: megharapják az egyik arcfelét, kiharapják a fél szemét. Eltorzul az arca, hinnénk. De arcában annyi angyali szépség és kedvesség, hogy később e torzulást észre se vennéd. Közreadja később valaki a munkakönyvét, így sorakoznak foglalkozásai: szobafestő-inas, szobafestő, festőművész. Szobafestő-inasként jéghideg templomfalakat meszel egész télen át, megfázik, átfázik a lába, s olyannyira megbetegszik, hogy egyik lábát amputálni kell. Ezt se vennéd észre rajta, egyenesen és büszkén jár, mint a maga módján Nagy László. Később főiskolára megy Pestre, ahol – vallomása szerint legbensőbb társai a prostituált modellek, árvaságukban, pórségükben, kiszolgáltatottságukban. Létrehozza a század egyik legjelentősebb festői életművét, szinte visszhangtalanul. Visszatelepül falujába, festi fehér izzásban a képeit, s műveli földjét, mint a többiek. Ha művésztelepre hívják, visszakérdez: de lesz-e addig, aki otthon megkapálja a majorannát? Életműve javát, szinte egészét, öregségére megveszi – s ez csodálatos felismerés – a Bács megyei Tanács. Az érte kapott honoráriumot gondolkodás nélkül arra költi, hogy elutazzon a Kanári-szigetekre és megláthassa (ahogy mondja) apját-anyját, a tengert. Temetésén ott álltam én is a Farkasréti temetőben, csontigtható hidegben, hófödte tájon. Voltunk nyolcan-tizen összesen. Szinte nem tudtuk, kit temetünk: olyan volt, olyan lehetett, mint mikor Mozartot temették.

Tessék, itt ez a szubjektíven elmondott életrajz. Tessék, ez alá írd oda, amit Toronyai János festménye alá odaírt címül, mert odaillik: bús magyar sors.

De nem élte búsán sorsát. Például a falusi zenekarral lakodalomról lakodalomra járt zenélni, s a lakodalom egyik fénypontja volt, amikor először tangóharmonikán eljátszotta, majd énekelve, dobolva, dudálva előadta a „Taxi Mancsi dudál, Gyalog Mancsi megáll...” kezdetű divatos számot. Nem volt ebben bússág, sőt: „Kerestem az emberek kedvét, örültem az örömeiknek” – mondotta.

Képeiről is ez az áradó derű sugárzik, ez a paraszti panteizmus, amely világban nincs isten, amely világban nincsen isten, már Auswitz előtt sincsen, s Adorno előtt se lehet verset írni, se képet festeni. De ahol a természetben mégis a tarack szárától a lég madaráig és a fentjáró, izzó Napig minden isteni.

1975–76 táján, amikor Kecskemétre kerültem dolgozni, letelepedni, akkor Kormos István mondott nekem egy mondatot. Ez is alapmondat. „Él ott egy festő, aki fehérre fehérrel fest.” Ekkor hallottam először – épp Kormostól – Tóth Menyhért nevét. Így közvetve neki köszönhetem Tóth Menyhért röpke barátságát.

'78-ban házigazdája lehettem annak a beszélgetésnek, amelynek (utóbb kiderült) megmaradt a hangfölvétele: Tóth Menyhért beszél életéről, művészetéről, de ne „realista” mesére gondoljak. Életét kitette a napra, minden mondatán átüt a fény, mint festményei alakjain és tárgyain. Minden mondatát – itt is „fehérre fehérrel” festi.

Gyönyörű albumok járnának neki, mert képei csak a legfinomabb műnyomó papírra másolhatók. De e gyönyörű albumok nincsenek. S későbbi korok majd föl-emelik, vagy végképp elfelejtik? – na látod, ezt nem tudja senki. Tél jön, Tóth Menyhért-fehéren, puhán hullni kezd most a hó.

A szegénylegény-Szilágyi Domokos

„Tocsogó, zsombék, vadonerdő édesfiai, szegénylegények, véreim” – tudjátok-e, ki a költő, aki e sorokat írta? Ő a *Szegénylegények* című nagy vers költője, maga is szegénylegény, Szilágyi Domokos. Nem azért szegénylegény, mert erdőben bujdosó. Hanem azért, mert versben bujdosó, mint Nagy László. Versben bujdosó haramia. Nem azért szegénylegény, mert erdőben bujdosó. Hanem mert környülkerítették a kakastollak, emberi fájdalmak, kard-pengék, mint Jancsó Miklós szegénylegényeit.

Nevével az 1972. novemberi *Tiszatáj*-ban találkoztam, személyével soha. Az 1972-es *Tiszatáj* a hetven esztendőes Illyés Gyulát köszöntötte épp, akkor közölték az ő verseit is, többek között a *Lilla Vitézre emlékezik* címűt. Játékát. Játékát, de az akkor 34 esztendőes költő klasszikus verse a játék. Mit csináltál, Ilia Mihály szerkesztő úr? Ilyen rangos összeállításba beillesztetted egyelőre sose publikált, tizenkilenc esztendőes ifjú verseit is. Bevallom bűnömet, én voltam az az ifjú. Tükörbe nézek, fürkészem hovalett kamaszarcomat. Eltelt azóta huszonkét év.

Meghalt időközben Szilágyi Domokos; ezen emlékezetes *Tiszatáj*-szám után négy évvel, 1976-ban, harmincnyolc évesen. Azt írta Radnótirol: egy babitsi lehetőségű életmű, de töredékes. Védem Radnótit, védem Szilágyi Domokost is: életműve e rövid élet keretében is egész. A *Hegyek, fák, füvek*, a *Bartók Amerikában*, az idézett *Szegénylegények*, a *Lilla Vitézre emlékezik*, az *Öregek könyve*, a *Circumdederunt*, a *Vád* nagy költője ő.

A „szeretnék élni 2000-ig” költője. Egyik versében írta e sort, huszonnégy évvel maradt neki adósa... valaki. Sors, isten, kitől is kérte?

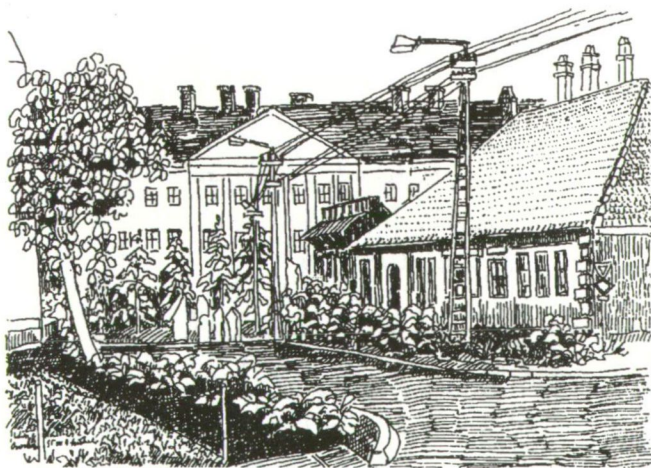
Posztmodern kor e mai. Posztmodernizmus... mit jelentenek a kifejezések? Semmit. Poszt-Szilágyi Domokos-i kor! Az igen, az jelentene valamit. Hisz egy életműve példájában követhető költő halála után (mondjuk kétezerig) huszonnégy éven keresztül elárvultan a poszt. Tessék, modernnek, üres a poszt, üres az űrhely.

Ahogy Bartók zenéje modern, olyan értelemben modern – a szó legnemesebb értelmében – az ő költészete is. Megújító költő. Babits és a szintén erdélyi Dsida Jenő formakultúrája, zenei kultúrája verseiben. S a hagyományok jelen ideje, mint Nagy Lászlónál, Juhásznál. S mint Weöresnél: minden játék és szerepjáték nála, minden kísérlet. Vendégszövegek verseiben, forma-összetörések, tipográfiai eszközök versformáló elemként. Idézeteket épít versebe és filozófiai tételeket, számokat emel versebe, az *Öregek könyvét* 1-től 700-ig megszámozza soronként. Trubadúrköltők és amerikai beatnikek párban. Ő volt, aki mintha Weöresnek mutatná: minden formát, minden szerepet ismerek én is. S ő volt, aki – emlékezések szerint – egyetlen éjszaka alatt kézírással lemásolt (hogy megmaradjon neki, mert egyetlen éjszakára kapta kölcsön csak), egyetlen éjszaka alatt lemásolt megőrizendő egy Nagy László-kötetet.

Láttam, hogy Ruttkai, a színészkirálynő, egyetlen pillanat alatt hogy megszerette. Műsort állítottam össze Szilágyi Domokos verseiből a rádiónak halálakor, valamikor 76–77 táján. Ruttkai mondta a *Lilla Vitézre emlékezik*et és a *Tücsök és a hangyát*. Milyen kár, hogy sehol a hangszalag.

Versei végül is rendkívüli előadóra találtak. Mint Berek Kati a *Menyegzőt*, mint Latinovits az *Anyámat*, úgy mondja teljes művészi azonosulással Szilágyi Domokos verseit Illyés Kinga. Illyés Kinga versmondása, egyik oldalról maga az akadémiai székfoglaló Szilágyi Domokos verseiről, oly pontos versmondás. Másrésről maga a megismételhetetlen egyszeri csoda, királynő ő is.

Ruttkai Éva tudott hasonlót. Ekkor, az Eötvös kollégiumi 1977-es rádiós est után követtem autóját autómmal. A sötétben rosszabbul látok, kértem, lassan vezessen: majd megyek fényei után. Talán még mindig ott megy előttem, látom fényeit örökre a sötétben. Ott megy szívében a *Lilla Vitézre emlékezik* verssel. Ott megy szívében Lillával; ott megy szívében Vitézzel.

SZÖLLŐSI ZOLTÁN

Fehér számok

Leverhet sötét öklöd,
 kilencig beledöglök,
 de tízre csak fölállok,
 Szívemben fehér számok
 s fényben vibrál az ördög –
 Kilencig beledöglök,
 de tízre csak fölállok.

Teszem, mit eddig tettem,
 sebet nyitok a sebben,
 csontommal fölkarózva
 pompázom, mint a rózsza –
 Talán Krisztus sem szebben.
 Sebet nyitok a sebben,
 pompázom, mint a rózsza.

Még nyár van. Szegett dinnye:
 édes az alkony ínye –
 Szél után szellő marad,
 akadó, bomló szalag
 s fű hajlik rozsdás sínre.
 Szerelmem hová vinne?
 akadó, bomló szalag.

Lélekzetem fellebeg,
 kibéleli az eget –
 fészket rak, ím, a bánat,
 madár, magyar hazámat
 kiköltse s énekemet.
 Kibéleli az eget,
 fészket rak, ím, a bánat.

Leverhet sötét öklöd,
 kilencig beledöglök,
 de tízre csak fölállok.
 Szívemben fehér számok
 s fényben vibrál az ördög –
 kilencig beledöglök,
 de tízre csak fölállok.

Férfi létem nem adom.
Volt Annám, volt Margitom
s anyám. Napba szállt tanyám
hull, mint Éva bűne rám –
Őszöm, ha lesz, tört ikon.
Volt Annám, volt Margitom
s anyám, Napba szállt tanyám.

Száraz sóm oldja harmat,
könnyeim megint marnak.
Nyers Holdra nyílnak fogak,
kutya s menny összeugat –
adj, Istenem, hatalmat!
Adj, Istenem, hatalmat,
kutya s menny összeugat!

Teszem, mit eddig tettem,
sebet nyitok a sebben,
csontommal fölkarózva
pompázom, mint a rózsza –
Talán Krisztus sem szebben.
Sebet nyitok a sebben,
pompázom, mint a rózsza.

Leverhet sötét öklöd,
kilencig beledöglök,
de tízre csak fölálllok.
Szívemben fehér számok
s fényben vibrál az ördög –
Kilencig beledöglök,
de tízre csak fölálllok.

Lélekzetem fellebeg,
kibéleli az eget –
fészket rak, ím, a bánat,
madár, magyar hazámat
kiköltse s énekemet.

Kibéleli az eget,
fészket rak, ím, a bánat.

KONTRA FERENC

Állomáskereső

Vasárnap délután kevesebben őgyelegtek a rücskös oszlopok között, a peronok aszfaltvájataiban felgyúlt a hétvégi szemét, napraforgóavar borította a padok környékét, mintha szándékosan szórták volna körül mindegyiket szépen, egyenletesen. Sercegetek a héjak a közeledő lépések alatt, mintha bogarakat nyomtak volna el. A férfi azt a padot választotta, melyet még elért a tető árnyéka. Felpillantott a derűs, világosszürke égre, mintha némi ellentmondást érzett volna. Persze, a peronon mindig fúj a szél, és aki menni készül, az sokkal jobban fázik. Levette a kisfiú hátizsákját és közéjük tette, mintha hatalmas érték lenne benne, mint az este felolvasott mesében, amely a halász fiáról szólt, annyi búcsúzás volt benne, hogy még ő is meghatódott tőle, de aki hallgatta, annak az arcán semmi jelét nem látta effélének, szürcsölte közben a kakaóját, és a felületesen szétfutó buborékokat követte a tekintetével. Mint pelenkás korában, csak a mozgó tárgyakra figyelt. Zavartan kalimpált a lábával, talán maga is csodálkozott rajta, hogy megnőtt; hófehér tornacipőjén látszott, hogy egészen új, talán büszke rá, hogy nem a legolcsóbbat vették, talán csak kényelmetlen neki. Majd belenősz hamarosan, meglátod, ebben a korban a fiúk hirtelen nőnek, ilyen voltam én is. Emlékszel, mutattam azt a kutyás képet az albumban, éppen ilyen pipaszár lábam volt, mint neked. Azt a szandált, amit a nyár elején vettek, őszre már nem bírtam felhúzni az iskolába. Éppen akkora voltam, mint most te. Nézte a kalimpáló lábakat, közben mintha akaratlanul irigység lopakodott volna a szavai mögé: néha meg is tisztíthatod. Anyádnak is biztosan tetszeni fog. A kisfiú a pad alá ikszelte a lábát, mint aki ráunt a céltalan ingázásra, mint aki másról szeretne beszélni, kicsit szaporábban lélegzett, és mozgáskényszerét a karjára vitte át, lóbálta a térdétől a pad széléig. A férfi megköszöri a torkát: E-e-engem az apám soha nem akart elvinni a tóhoz, inkább aludt délutánonként. Nekem nem volt kedvem akkor fürdeni, amikor a többiek szedelőzködtek haza, kilabdázták magukat a vízben. Apám meg ott lebegett az alkonyatban a tó közepén, mi pedig anyámmal csapkodtuk a szúnyogokat a parton egy nyárfagallyal. Igen, a te nagyanyáddal, mintha most lett volna. Akkoriban is szedertortát sütött, mint tegnap neked, és ott, a tó körül szedtük hozzá a szedret, tintás lett tőle a nyelvünk, azt mondtam, sötétlila tintás... Miért hadonászol annyit a karjaiddal? Menj, vegyél magadnak fagyaltot a peron végén, van elég aprópénz a zsebedben, azt költsd el. Tudod, hogyan kell kérni? Málnásat meg csokoládésat vegyél, az a legjobb.

Elnézte a fiát, ahogyan kerülgette az oszlopokat, mintha félt volna egyenesen végigmenni. Rájött, hogy miért csúfolták kiskorában csámpásnak a focipályán, éppen így köszörülhette össze a vékony lábát, és a rövidnadrág is éppen így lóghatott rajta a hozzá nem illő színű pólóval együtt. Két idősebb asszony érkezett nejlonszatyrokkal, elhelyezkedtek a szomszédos padon, még a szoknyájukat is elrendezgették, aztán néztek mindketten ugyanabban az irányban, mintha fényképezkednének. Erjedt dinnyehéjszagot hozott a konténerek felől a szél. Az első peronra befutott egy kék színű busz, néhányan kiszálltak. Türelmesen várták, hogy előkerüljön a jegyadó, aki kinyitja a csomagteret. Az álldogáló, csomagcédulájukat keresgélő utasok között bukkant elő a gyerek, kezében tölcseres fagyalttal, benne két sárga és egy fehér gömbbel. Megárthat a torkodnak,

ha hirtelen sokat eszel, még az orrod is beleért, van a hátizsákodban papír zsebkendő! Cipzár sercent, és már elő is vett egyet. Miközben a fia állát törölgette, a csónakra tért át, amit kimondottan azért vett, ha majd szünidőre eljön, akkor legyen mivel bevezetni a tó közepére, mert ő mindig oda szeretett volna bemenni, úgy érezni onnan, mintha a világ közepén lenne az ember, csupa visszhang a lég, nem érnek el oda a szúnyogok, olyan tiszta a víz, hogy néha látni a halakat, úgy váj utat az evezőlapát, mint kés a vajban, egy pillanatra megállapodnak a hasíték mentén a hullámok, ettől jobb még mindig az evezés, a motoros csónak csak felberregi a környéket. Emlékszel a kis ragadozó halakra, hogy követtek bennünket, pedig csak egy kevés morzsát szórtunk a vízbe... és meséld el a süllőt is, amit kifogtunk, és megsütöttünk, ezzel el lehet dicsekedni az osztályban, meg a szarvasbogarral is, ilyesmit találni kész szerencse. Hagyod, hogy kiszáradjon rendesen, szellős helyen tartod, nehogy befűlledjen, akkor a páncélja épségben marad, a fülpuccoló áttetsző doboza éppen megfelelt neki. A mi tavunkban lehet csak igazán jól fürödni, nem a betonmedencében! Arra gondolt a férfi, hogy talán most válaszol vagy kérdez valamit, az lenne a legjobb, ha kérdezne. De melyiküknek kellene kérdeznie? Talán a Turbo rágógumiból gyűjtött autós képeket gyűrogeti a zsebében. Talán másról kellene beszélni: jövőre már akkora lesz az öcséd, hogy játszatsz vele, kimondja rendesen a nevedet. A kisfiú most nézett először az apja szemébe, de mintha nyomban meg is bánta volna. Jól van, nem vagytok édestestvérek, de akkor is az öcséd, mindketten rám hasonlítotok, bárki megmondhatja. Kevés volt ez a két hónap, tudom, hogy kevés. Ne nézd már a cipőd orrát, mintha megkukultál volna!

Újabb lendületet vett a szél, a buszmegálló állandó szele, ami a huzat miatt tűnt egyre erősebbnek, újságpapír-foszlányok bukdácsoltak az oszlopok között. Egy bordó ruhás nő közeledett súlyosnak látszó bőröndjével a pad felé. Szabadon maradó kezével állandóan a szoknyája szélét fogta a szél ellen. Letült az első útjába eső padra, közvetlenül a kisfiú mellé. A férfi figyelmesen biccentett ugyan a fejével, de úgy folytatta a történetet, mintha semmi sem történt volna, hosszú mondatokban beszélt, lélegztvételi szünetekkel, mintha eszébe sem lenne átnézni a szót, leltárszerűen felidézte a nyár vidámabb jeleneit, legfinomabb ételeit, közben folyton a fiára sandított, mennyit ért meg a szándékából, hogy ezt a nyarat így szeretné visszahallani, még ha nem is lehet jelen az élménybeszámolónál, azért biztos szeretne lenni a dolgában, hogy nem fáradt hiába, az vésődik az emlékezet szalagjára, amit ő szeretne. Maga sem tudta, mit várt a fiától, talán csak azt, hogy némi érdeklődést mutasson, még ha megjátszott illemből is, felcsillanjon a szeme, mert a gyerekek ösztönösen megérik a szeretetet; milyen jó lett volna, ha valamelyik nyári szünidőben az apja csak fele ennyi időt pazarolt volna rá, mert már biztosan tudta, hogy időpazarlásnak gondolta a vele való foglalkozást. Megköszörmelte a torkát, és arról beszélt, hogy ugyanúgy várta a szünidőt, mint hajdan, hogy együtt legyen a család, mert azért így egész, ha csak nyárra is tud eljönni a városból, és Metti néni sem mostohaanya. Ugye nem is ejtetted ki a szádon ezt a szót?!

A hangosbemondó pléhhangon közölte, hogy a városba induló busz negyedórát késik. A nő lehajolt, tenyere teljesen eltűnt a bőrönd mellékiókjában, halvány mosoly futott az arcára az elégedettségtől, amikor megtalálta, amit keresett: erről nem tudtam leszokni, mondta hangosan, mégsem erőltetve a társalgást, amikor előhúzott egy csomag felbontott rágógumit. Megkínálta a kisfiút is, köszönőmfélét mormolt a tornacipő orra felé, gyors mozdulattal elvett egyet. Nem csomagolta mindjárt ki, előbb megszagolta. Mindig éppen nálunk késik a busz, tette maga előtt karba a kezét a férfi, lábát előrenyújtotta, nekidőlt a falnak. A nő felé fordult, mintha eszébe jutott volna valami,

aztán újra visszatért a tekintete abba az irányba, ahonnan a busznak kellene érkeznie. Éppen úgy, mint amikor egy tárgyat a régi helyére illesztnek, mint egy szobor arca, gondolta a férfi, az ágyban biztosan frigid lehet. Metti néni is nagyon szeret téged, folytatta mechanikusan a megjegyzendő emlékek sorolását, emlékszem, amikor esett az eső, mindig hagyta, hogy te győzz a tetrisben. Majd nektek is lesz otthon. Ha anyád egy kicsit takarékosabb lenne, már régen vehetett volna neked egy komputert. Te még nem tudhatod, hogy múlik az idő: jövő nyáron már teremnek rendesen a nagyanyádék gyümölcsösében a cseresznyefák, meglátod, mennyi lesz rajta. Hat szem lett az idén. Az első termésnél az a szokás, hogy az egész család egyen belőle: egyet a nagyanya, a nagyapa, Metti néni, az öcséd, te és én... mennyit bosszantottuk egymást az osztózkodásnál, hogy a száránál fogva ki húzza ki a tenyeremből a pirosabbat. A férfi sehogy sem értette, hogy ennek a gyereknek a fejében miféle vevőkészülék van, hiába tekergette egyre rafináltabban a rádió állomáskereső gombját, az ismeretlen csatornákon folyton a csend jött be, a várakozás huzatos oszlopközei, a szálkás fapad, néhány szem pattogatott kukorica, ahogy kihull egy arra elhaladó zacskójából. A várakozás olyan kásás és hideg, mint a hó.

A kisfiú átkarolta a hátizsákját, mert a távolban, az utca végén megpillantotta buszt, amely sárga hernyó módjára araszolt a kanyarban. Megkérhetem egy szívésségre, fordult a férfi a bordó ruhás nőhöz, a fiam a városba utazik, az édesanyja várja a pályaudvar bejáratánál, nagyon hálás lennék, ha szemmel tartaná, odatalálna egyedül is, de azért így nyugodtabb lennék, nem lesz vele semmi baj, most lesz második. Széles tenyere végigszántott a gyerek fején. A nő felállt, már fogta a bőröndjét, gyors pillantással végigmérte a gyereket, mintha ezen a pillanaton múlna, hogy vállalja-e a rábízott feladatot, inkább rutinszerűen bólintott, mintsem meggyőződésből: jól megleszünk egymás mellett, igaz, nagylegény, paskolta meg a gyerek vézna vállát.

A kisfiú meglepetten nézett az apjára, mint aki csaláson kapta rajta a játékban: azt mondtad, hogy elkísérsz, és a következő busszal visszajössz! A férfi a fejét csóválta: így sokkal egyszerűbb lesz. Felsegítette a hátizsákot. Kipufogógáz-szagot hozott a busz. A nő maga elé engedte a gyereket. Leszálló nem volt. Az ülések felén sem ültek utasok. A kisfiú az ablak mellett foglalt helyet, hátizsákját az ölébe vette. Az apja lezseren, zsebre tett kézzel nézett a busz után. A hangosbemondó éppen a következő járatot konferálta be, amikor megállt a fagyaltos bódéja előtt: málnásat és csokoládésat kért.

1995 szeptembere

BENCZE BALÁZS

Mese a hatalomról

Történt egyszer, hogy a kalifa nagyon szomorú volt. Nem vidította fel a zene, nem hozta lázba a tánc, eltolta magától az illatos gyümölcsökkel megrakott tálat, még az udvari fűzfapoétát is elkergette, mikor az egy hosszú verssel próbálta elűzni a ráncokat a kalifa homlokáról.

– Mit gagyogsz itt nekem te hurikról és csorgó levű fügeről! Mutass nekem egy csorgó levű füget, te nyomorult! – förmedt rá dühösen.

– Parancsodra, ó fénylő tekintetű kalifa... – emelt fel egy lottyadt füget a szolgál.

– Ez csorgó levű füge? – nézett le a kalifa. – Hiszen ez egyszerűen rohadt! Takarodjon mindenki a szemem elől, vagy megvesszőztesselek mindnyájukat!

Így aztán magára maradt. De nem bánta; mint már mondtam, igen szomorú volt, és egy kalifa azt is megteheti, hogy amikor szomorú, akkor egyben nagyon dühös is legyen, épp azért, mert szomorú. És ez most is így volt. Csakhogy ez a kalifa nem vesszőztette volna meg az alattvalóit akkor sem, ha történetesen nem hagyják őt rögtön magára, mivel nem volt rossz ember, legfőképpen pedig nem volt gonosz és kegyetlen sem. Mindössze csak szomorú volt és magányra vágyott, mert elmélkedni akart a szomorúságán.

Amikor már egy órája ült egyedül a palotájában, megéhezett és elvett egy füget a tálból.

– Rohadt, az igaz – mondta –, de mégiscsak füge... – és beleharapott. A lé végigcsorgott a kaftánja ujján és a kalifa ingerülten törölte le az állát. Aztán folytatta az elmélkedést.

Szeretnétek tudni, hogy pontosan min elmélkedett a kalifa? Nos, az az igazság, hogy ő maga sem tudta igazán. Egyszer csak azon kapta magát, hogy irigyli a kertészt és nem tudta megmagyarázni magának, hogy miért. Ez pedig először meglehetősen megrémítette, később meg annyira rátelepedett a lelkére, hogy nem is tudott másra gondolni.

– Lássuk csak! – gondolkodott. – Mi az, amit a kertész megtehet és én nem; mert belátható, hogy csak akkor irigyelhetek valakit, ha annak valamiért jobb, mint nekem – morogta, és elkezdte lajstromozni a kertész dolgait. A szabadban van – de ő is bár mikor kimehet a szabadba, sőt, ő valóban szabad ember, míg a kertész egyszerű szolgál.

Vagy talán a virágok közt szeretne lenni? Hiszen ezek az ő virágai. Akkor nézi, érinti és szakítja le őket, amikor akarja; a kertész pedig, ha leszakítana egyet is, hóhérékre jutna. Esetleg a kertész ebédjét irigyelné? Ugyan, ez csak az ostoba érzelmes történetekben van így; egy kalifa is ehetne hagymát és kenyeret, de egy kertész pacsirtanyelv-pástétomot zsenge héjas zöldborsóval sohasem. De hát akkor miye van ennek a kertésznek, ami neki nincs?

És mitől ilyen szomorú? Merthogy nem attól, hogy irigyli a kertészt, az biztos; ő férfi, aki hadat vezet, vadászik, ítélkezik – ő nem lehet ilyen érzelgős, mint egy aszszony.

– A pokolba az egészszel! – fakadt ki a kalifa délután és behívta az egyik szolgáját.

– Vezesd fel ide a kertészt! – parancsolta.

A kertész halálra rémült arccal állt meg az ajtóban. Alacsony, tömzsi kis ember volt, alázatos tekintetén látszott, hogy ugrásra kész vadállatot rejt benne az állandó bizonytalanság és a halálfélelem. A kalifa mozdulatára óvatosan beljebb lépett, és elhatározta, hogy ha kell, azt is letagadja, hogy már megszületett.

– Hogy hívnak? – kérdezte a kalifa.

A kertész hasra vágta magát és csak annyit mondott:

– Juszuf, nagyuram...

– Állj fel, Juszuf! – mondta a kalifa. – Azért hívattalak, hogy mondd meg nekem, miért irigyellek én téged. Ha pedig nem tudod megmondani, akkor...

– Kegyelem, fényességes tekintetű, hatalmas kalifa! – ordította a kertész, és az arcát a palota padlójához csapkodta. – Kegyelem!!!

– ...akkor legalább segíts nekem kitalálni! – fejezte be a kalifa. – És hagyd ezt abba!

Így aztán Juszuf felállt, és követni kezdte tekintetével urát, aki fel-alá sétált a palotában, mialatt beszélt:

– Tudod, Juszuf, én nagyjából egykorú vagyok veled – kezdte a kalifa, mivel mindketten a negyvenes éveik közepén jártak már. – És mégis, az én életem teljesen más, mint a tied, de persze ez természetes, ha meggondoljuk, hogy én palotában születtem, te meg valahol Anatólia egy kis viskójában. De mégis ugyanazok vagyunk mindketten, holott teljesen különbözőek vagyunk. Érted te ezt, mondd, Juszuf?

Juszuf nem értette, de mivel csapdát sejtett a kérdésben, ezt válaszolta:

– Igen, hatalmas és bölcs kalifa, értem.

– Helyes. És mondd csak, kit irigysz te, mikor kint dolgozol a kertben?

Juszufot ez a kérdés zavarba ejtette. Úgy emlékezett, hogy valamikor régen haltott egy történetet, amelyben egy szultán ugyanezt kérdezte a szakácsától, és mikor az azt felelte, hogy ő bizony a vadász mestert irigyl, a szultán előhívatta a vadász mestert és lecsapatta a fejét. Aztán pedig azt mondta a szakácsnak: – Látod, nem szabad irigykedni, mert a sors kiszámíthatatlan. Légy hát olyan, mint a vadász mester, ha már olyan nagyon irigyled... – és azzal lecsapatta a szakács fejét is. Ezért Juszuf így felelt:

– Senkit, fényes orcájú, hatalmas...

– Ne hazudj!

– Téged, hatalmas és dicsőséges kalifa! – vágta rá a kertész, mivel úgy vélte, ezzel legalább a fejlecsapást elkerülheti.

– Gondoltam – felelte a kalifa. – Pedig Allah legszentebb tetteire mondom neked, foglalmad sincs, milyen fárasztó dolog kalifának lenni – és azzal odalépett az ablakhoz.

– Te vágyakozol egy korty hideg vízre is, ha a napon dolgozol, és ha megkapod, jólesik. Én pedig a legfinomabb frissítőket is úgy iszom nap mint nap, mint a tevé a vizet, és kérem se kell. Te minden tíz nap után egy napig otthon lehetsz a családdodnál és játszatsz a gyerekeiddel – én pedig minden nap otthon vagyok és azt csinálom, amit akarok, még gyerekeim sincsenek, mert azokat is külön nevelik tőlem a bölcs mesterek, így nem tudok mit kezdeni se velük, se a szabadságommal. Neked fáj a derekad, megkened valami szerrel és elmúlik. De én nem kenhetem, mert nem fáj. Következésképp soha nem ismerem meg a megkönnyebbülést, a gondoktól való szabadulást, ha egyszer nincsenek gondjaim – mondta és elgondolkodva megjegyezte: – Bizony, bizony, igaza van a költőnek, nem köszöntené a csalógány dallal a hajnalt, ha nem volna éjszaka... De ez még nem minden. Mondd csak, Juszuf, tudsz te olvasni?

– Nem, méltóságos és hatalmas...

– És azt tudod, mit mondott a tudós al-Fargáni az égen gördülő gömbök nagyságáról és a Legelső Mozgató hatalmáról?

– Nem tudom, hatalmas...

– És tudod-e, mitől esik az eső, Juszuf?

A kertész rémülten állt és összegörnyedve próbált válaszolni, miközben meg volt győződve arról, hogy tudatlansága miatt máris lecsapják a fejét:

– Nem tudom, kegyelmes...

– És mitől lesz a magból narancsfa? És mi tartja az eget? És mitől kering a véred?...

A kérdést sem hallotta már a nyomorult, csak nyögött. De a kalifa nem hagyta abba:

– Miért fekete a szerecsen és mitől születik a tarka kutyanak fehér kölyke? És mennyi rizsszem lesz a sakktábla utolsó kockáján, ha az elsőre tett egyetlen szemet mindig megkészszerzed? És hol a világ vége? És mi hajtja a szelet? Tudod-e, Juszuf, hogy mitől forog a vaspálca a vízre tett fadarabon? Tudod-e, hogy miből van a világ?

– Nem tudom, kegyelmes kalifa... – reszketett a kertész, várva a halált.

– Tudom, hogy nem tudod – mondta csendesen a kalifa. – De mondd, nem is gondolkoztál még ezekről sohasem?

– Nem, felséges és hatalmas kalifa – sunyta le a fejét a kertész, és azt remélte, hogy ezúttal jó szolgálatot tesz neki ez az igazság, mert ezáltal kiderülhet, hogy nem tehet arról, amit azért nem tud mert, még nem is gondolkodott soha róla.

– Ugye félsz most, Juszuf? – nézett rá a kalifa.

– Igen, méltóságos és mindennél kegyelmesebb, nagybölcsségű és igazságos kalifa – remegte a kertész.

– Úgy – morogta a kalifa. – Hát még akkor hogy félnél, ha már gondolkodtál volna ezekről a dolgokról – vetette oda, és járkálni kezdett fel-alá a palotában.

– Tudod, Juszuf, ha azt hiszed, hogy minden csak azért van, mert éppenséggel van, akkor nem kell félned attól, hogy valami fontos dolog talán épp azért veszhet el, mert te elpusztítod. Ha nem tudod, mitől forog a csillagos ég, akkor attól sem félsz, hogy egyszer talán megáll. Ha nem tudod, mitől dörög a villám, akkor csak a hangjától félsz. De ha tudnád a dolgok okát, akkor attól félnél csak igazán, ami ezt az okot megalkotta. Mert akkor látnád, hogy mégiscsak egyformák vagyunk mi mindketten, hiszen mindannyian csak ezeknek az okoknak a játéka szerint létezünk. Érted te ezt?

Juszuf nem tudta, mit válaszoljon. De a kalifa nem is várta meg, akármit is akart mondani, hanem folytatta:

– A tudás, Juszuf, veszélyes és kegyetlen dolog. Minden válasz legalább két új kérdést szül. Amikor a ganéjtúró bogár elkezd gyúrni a galácsint, még kicsi, de ahogy görgeti, egyre több föld tapad rá, és épp ettől lesz egyre nagyobb – hogy még több föld ragadjon rá. És így aztán a bogár egyre nehezebben tudja görgetni –, de egyre fontosabb neki, hiszen épp az a célja, hogy nagyra hizlalja. Csakhogy a hatalmas galácsin sokszor olyan nehéz lesz, hogy a szegény bogár meg sem tudja mozdítani végül. Pedig még annyi föld sem kellett hozzá, amennyi a papucsodra ragad a kertben: hát még milyen kevés ez az egész világ összes földjéhez képest – és látod, mégis túl sok az apró bogárnak. Érted te ezt, Juszuf?

A kertész kezdett megnyugodni. Elterelődött róla a szó, a ganéjtúró bogarat ismerte, nem egyet agyon is taposott már, ha a lába alá került, így hát nyugodtan felelte:

– Értem, méltóságos és hatalmas kalifa...

- Látod, ilyen ganéjtúró bogár vagyok én. Csak azt nem értem, hogy lehet az, hogy végül mégiscsak a tudásom által értem meg, milyen meddő dolog a tudást hajszolni - mondta ekkor a kalifa. Juszuf bólintott, mert nem tudta, milyen meddő dolog a tudást hajszolni, mégse hajszolta.

- Igen - fordult felé a kalifa. - Alighanem ezért irigyeltelek ma már reggel óta, mióta láttalak a kertben dolgozni. Mert te boldog vagy. Benned megvan a szükséges arány vágy és meglegedés között, mert arra vágysz, ami hasznodra válik - szomjazol, hogy ihass és elfáradsz, hogy pihenhess -, míg ami nem válik hasznodra, abból beéred a legkevesebbel - nemigen gondolkodsz. Jól van ez így. Csak arra kérlek, ne irigyeld a kalifát, ha a kalifa irigyel téged... - mondta és tapsolt egyet.

- Adj neki egy füget és bocsásd el - szolt a belépő szolgálhoz, majd ismét az ablakhoz lépett.

Juszuf boldog volt, hogy túlélte ezt a veszélyes kalandot. Amikor a kertben körülvették a többiek és megtapogatták, hogy valóban épen maradt-e, azt is megkérdezték tőle, hogy mit akart a kalifa a szegény kertésztől. Ő pedig ezt válaszolta:

- Mit tudom én! Bizonygatta, hogy neki sokkal rosszabb, mint nekem. Hát ki látott már ilyet! Mindene megvan és mégis panaszkodik. Ostobaság! Én mondom, olyan ostoba ez a kalifa, mint egy... mint egy... ganéjtúró bogár...

„Induljunk tehát: otthonról – haza!”

BESZÉLGETÉS ZALABAI ZSIGMONDDAL

Zalabai Zsigmond a szlovákiai magyar esszéirodalomnak abba a folyamatába tartozik, amelynek forrásvidékét Fábry Zoltán, Duba Gyula, Koncsol László, Tóth László neve jelzi?

Részint igen, részint nem. Ez a négy név meglehetősen különböző szakértábort és más-más irodalmi felfogást képvisel. Tudniillik a Fábry-féle szociografikus és az irodalom értékét csak a közösségi küldetéstudaton, az etikai üzeneten mérő irodalom-felfogás és szemlélet – amelyet Duba Gyula is képvisel –, semmiképpen sem hozható közös nevezőre azzal a felfogással, amely Koncsol László, Tóth László sajátja: vagyis amely az irodalmat – Adyval szólva – mégiscsak irodalomnak, tehát esztétikai képződménynek tekinti. A szlovákiai magyar irodalomnak erre a hasadtságára, arra nevezetesen, hogy létezik az egyik oldalon az irodalom valósága (ahogy ezt Tózsér Árpád megfogalmazta), a másik oldalon pedig létezik a valóság irodalma (Fábry-féle felfogás), tehát erre a kettősségre már az 1970-es évek elején megpróbáltam választ adni egy esszémmel: az *Ars criticá*val. Ebben szembenéztem azzal a kettősséggel, amely ugyan nem tagadta az irodalomnak azt a képességét, hogy a benne megformálódó világértelmezés valamiképpen átváltható cselekvő energiára, hasznosítható tetre – persze bármilyen politikai és társadalmi realizmus nélkül –, de ugyanakkor az egyre erőteljesebben jelentkező strukturalista szemlélet hatására a művek belső, immanens értékelését is erőteljesen hangsúlyozza. Én hiszek abban, hogy nemzetiségi körülmények között *van* valamiféle szerepe, küldetése az írónak, az irodalmi tudatformának pedig pótolnia kell olyan egyéb – nem létező, vagy csökevényes – tudatformákat, amelyek a nemzetiségi irodalomból hiányoznak.

Ugyanakkor jótányit sem vagyok hajlandó engedni abból, hogy az író, gondolkozók bár népben, nemzetben, és művei révén formálja a közösségi tudatot, ám az irodalmat mégiscsak irodalomként, a maga saját esztétikai törvényeinek megfelelően kell megélnie. Tehát a szlovákiai magyar írónak kijáró jelzők a következő sorrendben kellene, hogy álljanak: nem szlovákiai és magyar és író, hanem író és magyar és azon belül – történetesen, mert a sorsa úgy hozta – szlovákiai. De megméretése az egyetemes magyar irodalom értékrendszerén belül legyen, sőt azon túlmenően a közép-európai-ság, európaiság vagy az író-ság legáltalánosabb – a nemzetiségeket nem ismerő – kritériuma szerint. Mert az esztétika végül is egyetemes, szlovákiai magyar esztétika nincs.

Az Ön kritikusi feladata: megóvni a nemzetiségi irodalmat a provincializmustól. Ehhez gyakran éles, kemény hangra van szükség. Miért vállalja ezt a korántsem hálás szerepet?

Féja Géának, aki meglehetősen kemény hangú kritikákat írt a két háború között, azzal a véleményével tudok azonosulni, amely szerint tévedés azt gondolni, hogy határon túli körülmények között minden magyarul leírt verssornak, prózazásletnek nemzetmentő funkciója van. Tudniillik rossz versekkel, rossz novellákkal, félig gondolt tanulmányokkal, meg nem gondolt gondolatokkal nem lehet nemzetet menteni, csak meggyalázni lehet, és leszakítani a nagy véráldozatok árán ezerszáz év alatt kivívott európai rangú kultúra értékszintjéről. És erre nincs felmentés.

Integrálódott-e a szlovákiai magyar irodalom az egységes magyar irodalomba?

Részben igen, részben nem. Voltak olyan évtizedek, 1918 és 38 között, amikor politikai okok miatt magára hagyatva, elszigeteltségben, önnön belső – vélt vagy valós –

törvényeire hagyatkozva élt a szlovákiai magyar irodalom. De 1948-tól két évtizedig ugyanígy volt. A fordulat a 70-es évek elején következett be, amikor a figyelem fokozottabban fordult a határon túli magyar irodalmak felé, és ez magával hozta azt, ahogy a szlovákiai magyar irodalom élvonalbeli alkotói integrálódtak a kortárs magyar irodalomba, beilleszkedtek annak értékrendjébe. De ezt az integrálódást akadályozza néhány anomália. Összeomlott például a valamikor jól működő csehszlovák-magyar közös könyvkiadás, és a helyébe nem lépett semmi más. A határok állítólag légiesültek, átjárhatók, a demokrácia tombolása közben soha ilyen közel nem lehetnénk egymáshoz, ugyanakkor hiányzik egy átgondolt, folyamatos, rendszeres kulturális csere az anyaország és a nemzetiségi magyarság között.

Saját példámra is hivatkozhatok. Kiadtam két könyvecskét, az egyik Szenczi Molnár Albert rekonstruált önéletírása, a másik Baróti Szabó Dávid verseskötete. Itt nem az az érdekes, hogy én csináltam, mert csinálhatta volna más is, hanem az az abszurdum, hogy megjelenik száz év után egy új, korszerű válogatás, ami a maga nemében hiányt akar pótolni, és ha az összeállító nem ad két darabot az Országos Széchényi Könyvtárnak, akkor a nemzet legnagyobb könyvtárában nincs egyetlen darab sem ezekből. Addig az esztétikai integrálódás is kínos-keservesen fog megvalósulni, ameddig egy csomó olyan tényezőt kell leküzdenie, amely a virtuális magyar szellemi egység megteremtése ellenében működik.

Tanulmányainak témái igen változatosak. Vajon egyforma alapossággal, tudományos hitelességgel lehet írni Ipolypásztó történetéről és a színesztézia felhasználásának módjairól?

Ez a sokoldalúság nem az én vélt vagy valós érdemeimet dicséri. A nemzeti kultúra összkomfortjához viszonyítva meglehetősen mostoha körülmények között működő nemzetiségi irodalmi, művészeti, kulturális élet kihívása ez (pl. információhiány, az intézmények hiánya), és erre a maga módján a legtöbb kisebbségi alkotó kényszerül is választ adni. Ezzel magyarázható a többműfajúság, a tematikai sokoldalúság. Szellemi mindenevő azért én sem vagyok. De amikor a szülőföldről írott két kötetem kapcsán bele kellett ásni magam a magyar történelem ezerszáz évébe, és azt lehetőleg nem is racionálisan, hanem egy esszéisztikusan fölhevített stílusban úgy kellett előadnom, hogy a tizenöt éves kamasz olvasótól kezdve a hetvenéves János bácsihoz is szóljon, meg kellett tanulnom egy csomó művelődéstörténeti, helytörténeti, történelmi, néprajzi dolgot, amelyet különben nem tanultam volna meg: hogy mennyi pl. egy „pozsonyi mérő”, mi az, hogy „icce”, meg hogyan volt Mária Teréziával az úrbérrendezés, meg mikor alakult ki a magyar iskolarendszer, és még sok mindent, mert „mindenkről számot adok” – határoztam el.

Szülőfalujának története valamint szociográfiája, a Hazahív a harangszó talán egy szélesebb közösség bemutatásának szándékával is íródott?

Pontosan. A szándékom az volt, hogy „cseppben a tenger” – alapon egy tipikusnak mondható magyar parasztközösség életének változásait fogjam meg. Úgy tűnik, ez sikerült. Egyik olvasóm, egy idősebb parasztember szavait idézem: „Tudja, író úr, az a jó a maga könyvében, hogy ha az ember ezt a könyvet olvassa, akkor két könyvet olvas.” Úgy kell ezt értenünk, hogy egyrészt a saját életére ismer rá, másrészt egy esszéisztikus tálalású, ezerszáz éves krónikát forgat, amely a magyar történelemnek a honfoglalástól kezdve a második világháborúig valamennyi lényeges elemét tartalmazza úgy, ahogy azt történelmi alulnézetben egy parasztközösség megélte. Tehát e könyv múltfelidéző esszéstílusú óhatatlanul kiváltja az olvasóból az emlékezés folyamatát. Mert hát ki gon-

dol arra, hogy összegereblyézzé az agyában a maga falujának az ötven évvel ezelőtti dűlőneveit? Az emberi tudat védekezik az ilyen ballasztokkal szemben. Akkor gondol erre, amikor olvassa az ipolypásztói faluneveket, és akkor végigzongorázza a maga mátyusföldi vagy bodroghközi falujának dűlőneveit. Vagy olvasva az ilyen-olyan népszokásokat, megmozdul benne egy saját élményréteg. Tehát Ipolypásztó története csak apropó, hiszen alkalmazható egy sereg olyan más magyar településre, amely sok évszázados sorát magyarként élte meg a Kárpát-medencében. Ez a falu szellemi kincsesbánya. Én ugyan fizikai értelemben huszonöt éve elszakadtam tőle, de szellemileg sose szakadtam el, és igyekszem a közösség javára visszaforgatni azt a hagyományanyagot és értéket, amely időtállóan bizonyult, amely méltó arra, hogy visszaforgattassék.

És a folytatás, a trilógiává szélesítés gondolata nem foglalkoztatja?

De igen. Valószínűleg az lesz a címe, hogy „Falu a határon”. 1945-től napjainkig mondja el a falu történetét. A második kötet 1948-ig ment volna el, de az 1945 és 48 közötti évek történetét hiába keresi ott az olvasó a kötetben. Ez a három ominózus év a hontalanság, a deportálások időszaka volt, és bármilyen tompítottan és ravaszul is írtam meg, a pártállam idején nem jelenhetett meg a kötetben, csupán folyóiratokban néhány részlet: a *Vasárnap* és a *Tiszatáj* közölte. A rendszerváltozás után Madách Imre-díjat kaptam a két falukötetemért.

A Csallóköztől Bodroghközig című antológiában megjelent egy írása Séták a szülőhelyem körül címmel. Ebben olvashatjuk: „...induljunk tehát: otthonról-haza”. Hogyan kell érteni ezt a tautologikusnak tűnő felszólítást?

Az otthon a mostani lakóhelyem, Somorja, a haza pedig Ipolypásztó, a fölnevelő szülőföld, a maga hallatlan érzelmi kisugárzásával, amit át kell élni és fölerősítve tovább-sugározni. Az igazi nagy vállalkozások most vannak készülöben. Egy verses magyar történelemkönyvet, művelődéstörténetet tervezek *Felvidéki utazások* címmel (Kassától kölcsönözve), a felvidéki magyar költészet hét évszázadának ismeretében. Olyan térbeli és időbeli utazás lesz ez, amely a Felvidék valamennyi négyzetméterét behinti a magyar történelmi, politikai, közéleti vonatkozású szülőföld-élményt sugárzó versekkel. Különben a hatalmas, több mint négyszáz költő működésére, két-három ezer verses-kötetére, több százezer verssorára kiterjedő anyaggyűjtés közben szép számmal találtam cseh vonatkozású anyagokat is.

Talán ebből is összegyűlhetne egy antológiára való?

De még mennyire! 160–180 olyan verset találtam, amely a honfoglalás korától kezdve a Csehszlovák Köztársaság széteséséig követi nyomon a Kárpát-medence magyar–cseh kapcsolatainak alakulását. Meggyőződésem, hogy a közép-európai, a magyar–cseh szomszédos népek vonatkozásában nem lehetne még egy ilyen, valóban elképesztően gazdag és hatalmas méretű antológiát összegyűjteni. Szeretném azt hinni, hogy nem is annyira a magyarok, hanem elsősorban a csehek számára lesz ez meglepetés. Ennek az 1100 éves egymás mellett élésnek, kapcsolattörténetnek vannak olyan fejezetei, amelyek példaszerűen beillenek a Németh László-i koncepcióba, miszerint ezek a kis- vagy közepméretű közép-európai nemzetek rokonai, szellemi tejtestvérei egymásnak. Vannak fejezetei, amelyek mintaszerű együttműködésről tanúskodnak, például Bethlen Gábor és a csehekkel közösen folytatott harc a protestantizmus védelmében. Vannak fejezetei, amelyek megdobogtatják az ember szívét, például az 1848-as események közé sűrűsödő cseh anyag, amikor a *Szózat* átköltött formában, Árpád helyén a cseh uralkodóház megfelelő neveivel behelyettesítve, a cseh nemzeti ellenállás dalaként terjedt három–négy

különböző kézirat formában. Vagy Petőfi *Ha férfi vagy, légy férfi* című költeményének 1880 körüli naptárak, népi kiadványok formájában megjelent átvétele, amely az akkori szociáldemokráta mozgalomnak lett a cseh himnusza.

De térjünk vissza a „túloldalra”! Egyik esztétikai tanulmánykötetének címe A vers túloldalán. Valóban, mi lehet a vers túloldalán? Ez az oldal csak a beavatottak számára létezik?

Remélem, hogy nem. A beavatottak számára a mű élménnyé transzponálása létezik, talán mint titok, vagy mint olyan feladat, amellyel szembesülni kell. A vers túloldalán mégis csak kell, hogy létezzen a könyvcsinálásnak, az irodalomnak, a költészetnek egy olyan imperatívusza, amelyből az alkotó hitet meríthet. Azt a hitet, hogy ez a rossz, tökéletlen, sebeket osztó világ az irodalom által mégis csak helyreállítható. Ha másutt nem, az agyakban, a lelkekben, az érzelmek szintjén létrehozható egy olyan virtuális, vágyott, elképzelt világ, amely a jelenleginél otthonosabb létezést biztosít számunkra. Tehát az esztétikumot én a magam módján szeretném etikai üzenetté lefordítani, és azt hiszem, hogy ennek kellene a vers túloldalán lennie.

A „szellemi mindenes” számára a szépirodalom – regény, novella, vers – sohasem jelentett kísértést?

Jelentett. Kinőttem. Gyermekbetegség. Nyolcadikos általános iskolás voltam, amikor egy nőnap drámámat bemutatták az osztálytársaim. Ugyanebben az időben kezdtem el mindenféle cikkeket küldözgetni a járási lapoknak, meg a szlovákiai magyar ifjúsági lapoknak. Aztán jött az a korszak, amikor az ember szerelmes, és akkor verset írni muszáj. Produkáltam is egy karcsú kötetre való költeményt, meg körülbelül ugyanannyi gyermekverset is. Tózsér Árpád viszont eltanácsolt engem erről a pályáról – hálás is vagyok neki érte. Ő nagyon korán észrevette bennem a bontakozó irodalomkritikust vagy esztétát, és azt tanácsolta, hogy neked az eszed túl racionálisan vág ahhoz, hogy elemi élményanyagot meg tudj fogalmazni. Ezek jó szövegek, de nem elevenek. Írjál nekem kritikát! S az ő felhívására írtam meg az első irodalomkritikámat másodéves egyetemista koromban, 1970-ben, így kötöttem ki ezen a pályán – fel-ad-va és fel-ed-ve a versírást, de nem a költészetet. Hiszen az egyetemen irodalomelméletet, verstant, poétikát, stilisztikát és műelemzés-elméletet és gyakorlatot oktatok – szigorúan csak a versek műfajában. Én afféle féloldalas kritikus vagyok, mert egész életemben talán csak két-három recenziót ejtettem el prózáról és egyebekről, tehát afféle Komlós Aladár-i alkattal mindig csak a líra körében mozgok. Másrészt egy Baróti, vagy Amadé, vagy mások esetében irodalomtörténeti-újrafelfedezői módszerrel irodalomkritikusként, esztétaként a jelenlegi irodalmat figyelem. Tózsérnek volt aztán egy észrevétele a falukönyveim stílusát illetően is. Azt mondta: „No látod, most jött vissza az elhagyott költő benned.” Hát így vagyok én költő: irodalomtörténészként és esztétaként, kritikusként és tanárként.

Budapest, 1995. február 28.

Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván

TANULMÁNY

VIRÁG ZOLTÁN

(Sub)cultura interrupta

FENYVESI OTTÓ KÖLTÉSZETÉRŐL

„I am what is around me.”

Wallace Stevens

*„...és kit gyűlöl az ember?
Semmi kétség: saját típusának
hanyatlását.”*

Friedrich Nietzsche

*„When you are philosophizing
you have to descend into primeval
chaos and feel at home there.”*

Ludwig Wittgenstein

*„Egy kis káosz és zűrzavar
alighanem segíti az alkotóerők
felszínre törését.”*

Edgar Wind

Az eltérő tevékenységformákat próbára tevő művészi gyakorlat erős fokozó, terpfelfedező, fogékonyságformáló és tökéletesítő kilátásait, a reneszánszhoz hasonlóan, ismételten folyamatos működésbe hozta a huszadik századi művészet megannyi irányzata, a klasszikus avantgardizmustól a konceptualizmuson és a fluxuson át, a jelenlegi neo-transz-poszt állapotokig. A hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek magyarországi művészetében és irodalmában olyan horizonttágulásként jelenik meg ez a kibontakozási irány, amely kontrakulturális, intermedialis tendenciákkal töltődve, az életvilág struktúrákat átszínező változékony tudatállapotok iránti fogékonyságot sugallja, egy körültekintő, integratív megismerést gondolva lehetségesnek. E kivételes hajlamú látásmód igényes formanyelvű, különleges műalkotásképző eljárásokat kimunkáló, sajátos szöveglétrehozói szándékot felmutató megnyilatkozásait leginkább az új magyar avantgárd jeleseinél (Erdély Miklós, Hajas Tibor, Lajtai Péter, Algal László, Molnár Gergely, Najmányi László, Szentjóby Tamás) munkássága reprezentálja Magyarországon, míg a nyugati magyar irodalomban részint időben előttük haladóan, majd velük szinkronban is tevékenykedően, az *Atelier*-ben, az *Új Látóbatárban*, az *Arkánumban* és a *Magyar Műhelyben* publikáló alkotók (Bakucz József, Zend Róbert, Horváth Elemér, Vitéz György, Makkai Ádám, Baránszky László, Mócsi Ferenc, Kemenes Géfin László, Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Papp Tibor) törekvései számitanak előremutatónak.

Mindkét tapasztalat hagyományaiból építkezett, merített az egymásnak feszülő értékrendek nyugtalan szellemi körülményei közepette új irodalmi nyelvet létrehozni igyekező Symposion-nemzedékek majdnem mindegyike. A vajdasági nemzedékeknek a szubjektív artikuláció vaglyagosságát a könnyen indulatba jövő történelem dimenziójából, a hasadtság tudatában, a repedezett kultúra nomadológiájában kellett tekintetbe venni, beleszédülve a kritikai érzékenység transzcendenciájába¹ is, amely a symposionista költészet nyelvét „a szabadság felindult pillanatai, a radikális nyelvteremtés, a vers fetisizálása (Domonkos István), [...] a megalkuvás nélküli guevarai cselekvés (Tolnai Ottó) ethosza, a költészet önállósága, a negativitás forradalma”² felől egy lendületes atavizmus, a nyelvi és testi szétforgácsolódás parapoézise, a frusztráció kárhozat-poétikája irányába is billentette Sziveri János, Csorba Béla és Fenyvesi Ottó költészetében.

A legszerteágazóbb inspiráció és ízlésszűkítés talán a jelenleg már az *Ex Symposion* grafikai szerkesztőjeként Veszprémben élő Fenyvesi Ottó „lendület-indulat tükröződések” mutató művészetének izgalmas értékkontúr-szövevényében figyelhető meg. A Sziveri János által szerkesztett, majd botrányosan betiltott *Új Symposion* Bácskából származó egykori munkatársa az „elhidegedés”, a „magányholnapok” erőterében álló személység világérzésének zaklatott mozzanataiban teljesedő művészet értékrend-kialakító lehetőségeivel kísérletezik, költészetünkben szinte teljesen egyedülálló módon.

Művészi magatartásának támpontkereső gesztusai 1978-as, *ezüstpatkányok áttetsző selyemzónákon* című bemutatkozó kötetében szorosan kapcsolódnak a határtalan víz-őselem sejtelmes, hely- és irányváltoztató hullámjátékaihoz, az ezzel összefüggő érzékeny iramlás „csönd-atom-kohéziójának” némaság és alig hallhatóság közötti hangzásalakmódosulásaihoz, kötődve a tér állapotának rejtett szintjeihez, a szétválasztódás, elágazódás leszűrődő és tisztázódó tudásához, amely a természet komplexitása, „minden ősföldi rend” mögött a véletlenszerűség következményeit valamiféle beágyazódott lefolyásmenet kinos emlékezetében kutatja „valahol a csönd lendületében / [...] valahol lenn mesz-sze talán / millió holtfáradtfényévre / ahol az elnémult percek / ezüstírásmű évek végeláthatatlanul beáruulnak” (Csönd-Óceán). Ebben a memóriában a szakadatlan hömpölygés hangkulisszája a bizonytalan, tehát kockázatos nyugalom által meghatározott sűrűség és mélység felfedezésére váró, láthatatlan szerkezetét takarja, melynek láthatóvá tételére, felfedetté változtatására a dinamikus látás érzéki határokat átminősítő művészete képes egyedül. Ilyen határozottságú szemlélet Fenyvesi Ottóé, amely az élet („a termékenység illatában türelmes / dermedt vegetáció / jelenlételesség áradata / határozatlan egykedvű / érdektelenül sáttani hidegség” [Tramszarvas-agancs]) és az álmok („álmaimba barna ködök közelednek / soha sehol sem állnak meg / míg mindennek a végére nem érnek / céljuk és rendeltetésük az / időtlenség megtestesülése / kifürkészhetetlen eredetű / kiapadhatatlan forrású / egybeforrt mindenség hol / örökös végtelen fehér csend / az alvó időtlen jeges centrumában” [Tramszarvas-agancs]) valóságának rétegeiben egyszerre haladva kémleli az esetlegesen és hirtelen érkező progresszív helyzeteket, belátván, hogy ezek határozott menete egyfajta apokalipszis felé lopakodik előre a hétköznapi történéseiben ugyanúgy, mint a lélek belső tereiben. Kérlelhetetlenül körvonalazódó, az elveszés félelmét, a pusztulás fájdalmát, a megszűnés érvényességét módosulni sem látó tapasztalat ez, amely ellen nem lehet tenni semmit: „most minden puha / most minden iramlík / most minden nyúlik / most minden nyúlik / most minden pihenni vágyik / most csak csend / most csak reng / most csak sikamló terek / most lélekpusztulás” (Zágráb 74). A hatalmas óceán vízfelületének lenyűgöző hatalma ugyancsak ebben a tornyosuló, újból szétterjedő, azután megint összerendeződő erőeloszlásban („szétszerelhetetlen tisztaság / elindul és megérkezik

szétfolylík / és egybegyűlik tágul és zsugorodik" [*Tramszarvas-agancs*]), feltartóztathatatlan változatlanóságban jelenik meg, amely a maga módján, összes régiójában örökérvényű szervezője az apokaliptikus áramlásának, a hullámok tengerparti megtörésében minden pillanatban azt a másik arcát mutatván meg, amely magával a világot mozgató energiával esik egybe. A költő szorult helyzete és az írás nehézsége a megkerülhetetlen bizonyosság értesültségéből ered, hiszen maguk a szavak is sérültek, terebélyesedik körülötük a reménytelenség, siklik bennük a gyötrellem, akárcsak a hullámokban. Fenyvesi Ottó hasonló gondolkodású, példamutató elődre William Carlos Williamsben találhatott, aki *Tél jövedele* című versében³ már érzékeny sorokat írt erről a kényszerűségről: „Tökéletes hullám nincs- / Amit írsz, eltévesztett / szavak és hibás mondatok / tengere. Lapos. Zaklatott // Középpont messze a parttól, / melyet szárnyukkal érintenek / majdnem néma madarak, / nyugodni sose látszóké- // A tenger szomorúsága ilyen- / mint a szó, a hullám mind törött- / bukás és emelkedés egyhangúsága.” A „kihűlő világ” perspektívájában kínlódom, a fajsúly nélküli élet („Talán egész életed elpazarlod jelszavakra, / üres okoskodásokban, szenzációkra, vezény- / szavakban, neveltetésed piszkos hordalékaiban.” [A tengeriél]) reménytelenségében vergődve, első kötetében Fenyvesi Ottó a közlésforma olyan algebraját alkotja meg, amellyel az új és új állapotokon áthaladó, önműködően visszatérő, ritmusváltó és moduláló nyelvi felületek létrehozásában („mielőtt tehát a szerelvényt útra bocsátanád / nézd át a szelepeket a szóhasadások réseit / a szótőalakulásokat a szófűzőket / (nehogy bombát rejtssenek be valahová) / a sorompókat is le kell majd csuktatni” [Westinghouse-féle]) az ösztönösségen jócskán túlmutató szövegképző tehetségét, verseinek üresjáratai ellenére, már 1978-as indulásakor felmutatja.

A tengerfelszín mozgásélményének továbbképződése, valamint az óceáneszmény átformálódása mellett, e zöld színű, kilencedik Gemma könyvet követő kötetének megoldásai határozott folytonosságot tartanak fenn a felelősséggel újrendezés felbátorodó, szokatlan irányokban, amikor a „pannon léthuzat” (Mák Ferenc) tengerüledéki panorámáját az ipari mechanizmusok („csütörtököt kiabálunk fél lábbal vízben állunk / a gyár ad kalapot kalácsot biciklicsüptetőt / gyakoriak a csőrepedések / fater a gyárkapuban / a gépek működnek a termelés zavartalan / csak így tovább olajtól pezsgő demiurgoszi büszkeséggel / mondom élet mondom halál / még mindig jól állunk mondhatnám / [...] progresszívabb a produktív munka mint a tarzan-mítosz / csak a lelkesedést ahogy lelohassza / majd a pesszimista befejezés a sikertelen vendégszereplés” [Légkondicionált tükörtojás]) és a kommersziális kizsákmányolás („erőszakos sebességgel tör ránk a technológiai reprodukció / posztpolitika kosztreklám szórakoztatóipar / egyre több a tánciskola az éltáncos és sportoló sztár / a döglött bokszoló az autóversenyző a mániákus / a kábítószerbajnok a szeretkezési rekorder és a beszari / és az igazmondás formái nem kívánatosak / gyanúsak és veszedelmesek / NE SÉRTSD AZ ELEKTRONIKUS CSOPORTÉRZÉKENYSÉGET / csak semleges beszéd-tema-forma-szándék-igény / jaj neked egyenes itt jönnek a görbék” [Poetica licentia]) elviselhetetlen közérzetében gyötörődve, a marginális kultúrákat toborzó alternatív rockzenei irányzatok művészeti tapasztalat- és látásmódjában megmártózva deríti fel. Már korábban felismert állapotváltozásoknak, tudatrétegző hangbenyomásoknak az emberre omló univerzumon belüli, aggasztó tértapasztalásához illeszkednek 1988-as, *Kollapszus* című második kötetének versei és kollázsai, amelyek az élet elemi és közönséges eseményeinek súlyos összefoglalóiként, a kiszolgáltatottság, a reménytelenség áradásának dinamikájában élő ember benyomásait, a ködképekké és zajhullámokká fészlő világ tébolyult ritmikájában jelenítik meg.

A felszámolóadás álcázhatatlan porondján, ahol „sehova sem mehetsz / semmi életmentő ötletre nincs kilátás / a horoszkópban összkomfortos jelen és még összesebb jövő” (Légkondicionált tükörtojás), az élet kínzó zajként vagy néma csöndként egyaránt megmutatja zűrzavarát a megváltatlanság kárhózatában („A bágyatag katarzisok korát, a közepszerűség idejét / éljük. A manierizmus idejét. Testünkbe lerakódnak az eperfaoltványok, a piszok átút a körömlakkon. / A kompromisszumok ideje ez. Mindennapi szükségletek / és planetáris víziók fonnyasztják látásunk. / Micsoda kancsal ködlámpák, micsoda / neoprimitív barokk fesztivál. / A város és a szülőföld via negatíva. / Indifferensen.” [Via negatíva]), amelyben „a világ önmaga ismétlése által Zajjá és Erőszakká fog mállani”⁴. Fenyvesi Ottó megérzi, mennyire hitelesen mutatkozik meg a civilizáció-krízis teremtette paranoia és a pánik okozta morális egyensúlyvesztés a hetvenes évek második felének, meg a nyolcvanas évtized egészének zenei szubkultúráiban, abban a sokrétű művészetben, amely a klasszikus értelemben vett zene fogalmát kiüresedettnek, idegennek, halottnak tekinti. E független zenei színtereknek (punk, postpunk, industrial, no-wave, trash, hardcore, noise, grindcore stb.) az élményanyagából, magaslatokat és mélységeket pásztázó ösztönzéseiből szerveződik költői világa, amelyben a rádiós műsorszerkesztő, az ifjúsági lap rock and roll rovatának vezetője, a kiváló zenei szakíró is megjelenik a maga izgalmas egyéniségeivel. Többes számot kell használnunk, hiszen 1981-es és 1983-as irodalmi félreállításának kényszerűségéből következően, szellemes fantáziáneknek (*Koko press, Koko lexikon press, Koko Kommandó, Koko Taylor, Rudi Radiátor, Dirty Johnny Bolfeke stb.*) rejtekéből bukkan elő megannyi értékes, önálló ízlésvilág menedékhelyeiről hozott szellemi útravalókra támaszkodó lírája, amelynek eredői mögött a vizualitásnak, a képi gondolkodásnak lényeges alkotóerői is csoportosulnak. Megalkuvásmentes művészetében különleges szerepet juttat saját vizuális költeményeinek, kollázsainak, nem elégedve meg ezek illusztráló lehetőségeivel, hiszen komponálástechnikai értelemben ugyanazokat az eljárásokat alkalmazza létrehozásukkor, amelyeket szöveglétrehozó gyakorlatában követ: „amikor kollázt csinálok, vagy verset montázsolok, írok, akkor a dolgokat viszonyítom, hasonlítom egymáshoz. Az elemek között feszültséget teremtek. Kondenzátorokat, tranzistorokat, ellenállásokat, csippeket szerelek, géneket, szerveket, végtagokat ültetek át.”⁵

A rockzene társadalmi tevékenységének jelentőségét Fenyvesi Ottó abban az új kommunikációs kötődésben fedezi fel, amelyben a féktelen ritmus, a fülrepesztő robaj, a totális, semerre sem tartó dübörgés az entrópia folyamatának alanyaként azonos önmagával, hangtükört tartva így felénk, hogy megláthassuk, merre bujkálunk, amikor a zaj végső határainak, a morajlásnak („túlnépesedés mindent behálózó elektronikával kommunikációval / nincs hely nincs hely” [Poetica licentia]; „Mögöttem, / hallom, / hideg huzat, / csontzene közeleg.” [A tenger óraszerkezete]; „mindent leint a kozmikus sújtólég / fennáll a helyzet glorifikázása” [Ostromállapot keresztifonállal]) és a némaságnak („itt valami nincs rendjén / merem mondani / érdekes milyen csönd van” [Légkondicionált tükörtojás]; „nem vitás körös-körül az éjszaka, ki fogja ezt megemészteni, / csak ne veszítsünk csatát bekergetve” [Halló Pannonia]; „most már nem kell siránkozni / az uralkodó ideológia szerint este aludni kell / a lét és a semmi egyenműek” [Angolkeseű]) számbavételekor olyan helyzetbe kerülünk, amelyben rádöbbenhetnénk, fizikai vagy mentális peremek-e ezek. Ő maga így nyilatkozott erről az érdekeltiségről: „A világ ma már egy nagy globális falu, ennek az egyik legkorszerűbb és legkimódoltabb »médiума«, nyelve a rock and roll. A magyar nyelvterületen sokáig, évtizedekig olyan nézetek uralkodtak, melyek szerint az öntudatos dolgozó nem dőzsöl szórakozóhelyeken, nem érdekli a nagyvilág szemétdombjáról össze-

hordott ordenáraság, »ez az újfajta amerikanizmus megrontja a dolgozók és a fiatalok egészséges életszemléletét és ízlését«. Ettől az idegeket rongáló zenétől, »kultúrmocsoktól« még ma is idegenkedik a magyar kultúrelit. Idegenkednek azoktól a változásoktól, amelyek a technika és a tudomány térhódításából fakadnak. [...] Az új szenzibilitás kevesebb »tartalmat« igényel a művészetben, és nyitottabb a »forma« és a stílus élvezetei iránt, kevésbé sznob, kevésbé moralista – nem igényli, hogy az élvezet a művészetben szükségképpen kapcsolódjék a tudás gyarapításához. [...] A marxista-leninista önkényuralom idején volt szokás klasszikusokat erőltetni, miközben a fiatalok sokasága heavy-metatra, pop-zenére vágyott. Helytelenítem azt a művészi és kritikai álláspontot, amelynek képviselői az egész modernista és poszt-modernista tevékenységet félresiklásnak bélyegzik és úgy viselkednek, mintha ez a mozgalom sohasem létezett volna, úgy sietnek vissza a gyalogjáró realizmushoz, mintha Freud, Einstein, a világháborúk, a szexuális forradalom, a Playboy, a gépkocsik, a távbeszélők, a rádió, a mozi, a városiasodás, a nukleáris fegyverzet, az LSD, a tévé, a Beatles, a video, a csipek technológiája, a szervátültetések és a többi subi-dubi nem történt volna meg. Mindez végbement és nincs mód arra, hogy visszatérjünk.⁴⁶ Kiderül a hosszabban idézett előszámláló s félreérthetetlen véleménynyilvánításból, hogy a dezintegrálódó univerzumon belüli térkeresésben, a zúdulás cserbenhagyás-rituáléjában, az »extrémebb zenei tudatállapotok« befolyásolta szemlélet a fonetizálódó jelenségeket, a zaj végső határait mentális mezsgyéként felfogva, a testek megváltoztatásában képes összpontosítani. Egyáltalán nem jelenti ez azt, hogy az egyetemesség határát fürkésző művészi létezőmódjában és mediátor-praxisában, amelyben a kollázs maga is sex and drugs and rock and roll, a testre ható zene banális tartalmú fenomén is egyben, mert Fenyvesi Ottó elfogadja és megbecsüli azt aényt, hogy bármely effektusnak, amely magával ragadja a tudatot, sokkal mélyebb és tartósan elhúzódó visszhangja, hosszán tartó lecsengése lehet a lélekben: »Nem fogok végérvényesen elvérezni / Könnyörögni, jajgatni sem fogok / Kaszabolj, marcangolj, szabadalj, tépázz / Szurkálj, a sebek úgys behegednek / Dobj sebességbe, gyorsíts / Gyötörj, üss a kifulladásig / Akkor is üde, százszorszép főnixként fogom / Túlélni az egész karambolt / A sebhelyek ugyan megmaradnak / De gyógyulást hoznak / Kezdetben vörösek és mélyek / Később részemmé lesznek, mint / Születésem, nemem, históriám / [...] Felkészültem a megrázkódtatásokra / A szférák zenéjére, a legnagyobb zuhanásra / Ez még nem a paradicsom, de nem is a pokol / Nincs tornác és árbo c sincs / Szétmarcangolva heverek a nagy buli után / Szoríts, neho y elveszíts / [...] Kínózz, sarkantyúzz, rázz, rázz / Kíméletlen a játék értelme / A tük fokára hágo k, úgysen szókhettek meg / Forrázz, bom-bázz, tölem úgysen szabadulsz / Én leszek a te aerodinamikus árnyéklovasod« (Hardcore punk blues).

A valóság szenvedélyes és tartalmas totális érzékelésére, azaz a változékonyságnak, az átmeneteknek az összetevőire irányuló figyelem a féktelenebb hangzásokban gyönyörködve is képes ráismerni az örökké változó, nyughatatlan élet képére. A tapasztalatok átminősülésének, az érzelmek felfordulásának ezredvégi, felpörgő dekádjaiban pedig az intenzív elégedetlenség visszafoghatatlan, elnémíthatatlan életformái zenei megnyilvánulásaikkal ugyanúgy érvényesülhetnek, mint más masszív mechanizmusokban. Kizárólag olyan művészi beállítódás számára jelentősegteljes ez a világérzés-átalakulás, amely egy sajátos kulturális rebellio elméleti és gyakorlati megvalósítójaként, egymásnak teljesen megfelelő zenei és általános művészeti tudatformákban hozza működésbe az alkotó eredeti forrásokon alapuló, hiteles világlátás-teremtő képességét. Fenyvesi Ottó a saját lélekbe tekintő, a belsőt elemző, módosított »audition colorée« füllel is gondolkodó hanghadviselési metaformáját teremti meg költészetében, amely-

ben a korlátatlan hangzás elektro-kémiája a ritmust, a dinamikát, a harmóniát technológia és szellem hatékony összeműködésében, szimbolikus mozgatóerőként mutatja fel: „good evening are you ready to rock / mindig frekvencián vagyok / a színpad kíméletlen ritmusban lánol / vízszintes dinamika / pógó és hasonló / tövig felhúzott hangszín-szabályozó / egyenes adásba megyünk / ultrafast trash / megkíméltek bennünket a formáságoktól / valami nehézbe kezdenek / valami ólomsúlyúba / valami nehéz lassú punkba / izmos bluesba / tele vagyok tablettával és itallal / bezenéltem” (Gimmie, gimmie, gimmie). A zene harmóniaként, a harmónia pedig a világegyetem misztériumaként⁷, a sejtések végső beteljesedéseként tárulkozik elő e felfogásban/megértésben, amelyben az önnön mélységes tökéletességét kommentáló csönd is a hanghadviselés egyik változata, ahol a hang, a zajos tonalitás fegyver, olyan szono-nukleáris szerkezet, amely a közönyösség és a semlegesség hervasztó állapotának akadályait átszelve, szét tudja vágni, darabokra képes törni a lélektani, emocionális korlátokat. Semmilyen módon nem választható el ez a bizonyosság irányította elegáns, ugyanakkor mégis rejtelmes világnyelvi technogeist befolyásoltság attól a kaleidoszkópikus szemléletmódtól, amely a művészeti és irodalmi hagyományokat egyetlen hatalmas összefüggérendszerben helyezi el úgy, hogy e láthatatlanul jelenlévő testületi rendszer élményanyagából, erudícióiból teremt önálló verseszédet, sűrít egybe megemésztett gondolkodásmódokat, alakít ki energikus élet- és magatartásmintákat. Ráadásul, mindezt határozott céllal teszi: „egy kicsivel jobban és másképpen csinálni a »régí dolgokat«, újra szólni külvárosi éjrről, a tehervonatokról, az éjből jött asszonyról, az Üllői úti jákrról, a hintaszékrről, a tengerről, az őszrről, a halálrról. Új viszonyokat keresni és felállítani közöttük; »gesztusokat« tenni az örökkévalóság oltárára”⁸. A Kollapszus kötet verseiben a művészi törekvés lírai nyomatékot, kifinomult érzelmi hangsúlyokat kap a könnyedén felismerhető olvasmányemlékektől, apró utalásoktól és vonzalmaktól, amelyek ihlettségének szélességi köreit Arany János, Vörösmarty Mihály, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, József Attila, Kassák Lajos, Szabó Lőrinc, Füst Milán, Domonkos István, Koncz István, Tolnai Ottó, Walt Whitman, Aflen Ginsberg, Charles Bukowski költészetének irányába húzzák meg, hogy csak a legszembeötlőbbeket említsük. Mák Ferenc finom érzékeléssel állapítja meg költőnk élményvilágával kapcsolatosan, hogy Fenyvesi Ottó, „az amerikai beat-nemzedék révén, közvetlen örökőse annak a világlátásnak és életérzésnek, amely a század harmincas éveiben kísérti meg először az embereket, s amelyet akár antiintellektualizmusnak, akár babbizmusnak nevezünk, mindenképpen az ipari civilizáció átkainak jelenségét kell benne látnunk”⁹. Olyan irodalmi hagyomány hagyományáról van itt szó, amely a prózában is, de főleg a költészetben, megpróbált tárgykeresésében az értelem és a hangzás egyensúlya felőli fogékonyságban gondolkodni, az élet sebességének és sűrűségének dialektikájában érzékelve, hogy a művészet csak azokban a valóságviszonyokban képzelhető el, amelyekben a zeneiséghez, a látványhoz és a képiséghez kötődő, érzéssel telített, örökösen ismétlődő nyugtalan nyelv mond valamit az emberi önfelismerés kezdetiségéről, az énnel saját magával való első összeütközéseiről. Ebben az összefüggésben, a beat-mozgalom fontos tanítómesteréhez, William Carlos Williamshez kell visszatérnünk ismét; aki *Pater-son* című, öt könyvből álló nagyszabású művével a betétes szövegfelület-képzés kapcsolatteremtő eljárásait mintaadó érvényességgel hagyományozta az utána induló, új költőnemzedékekre. A maga ambientális versépítő technikáival szintúgy örökőse e tradíciónak Fenyvesi Ottó, ahogy a rá erősen ható Allen Ginsberg és költőtársai. Talán ennél is lényegesebb azonban, hogy éppen William Carlos Williams révén örökőse annak a tapasztalatnak is, amely az írás státusának művészi felelősségét a *Paterson* harma-

dik könyvének második részében („Az írás semmi, az írás / helyzetéből (abban // kapnak el) adódik a bajok / kilenctized része: a csábítás // vagy az erőszak. Az írásnak / enyhületet kéne hoznia, / enyhületet arra az állapotra, / melybe időközben kerülünk – a tűzre, // az emésztő tűzre. Mert az írás / is támadás, és kell lennie módnak arra, // hogy elfojthassák – gyökerében, / ha lehet. Azaz írni // kilenctized részben annyi, mint / élni.”¹⁰) az élettel kötötte össze. A Kollapszus kötet tárgyköreiben, a bénító dezoláció morális leszorított-ságában („Viharkék, megkínzott szembéjak, / ontológiai daganat. / Keskeny a lélek, csupa új és parázna nyílás, / csorognak a tengerévek, / [...] Itt vagyok hát félúton, / sehol, / a szememet kibököm, / tíz év jobbra, tíz év balra, / jobbra balul eltékozolva” [A tenger óraszerkezete]) a williamsi szellemi örökség kemény és szigorú változatban bukkan fel, mert részesültsége miatt, az élet veszélyeit a költő és a költészet sem kerülheti meg: „Számomra a költészet olyan tevékenység, amely túllép az élet legszéltségesebb végletein is, egészen az életen túliig, ahol a lét hagyományos fogalma már elveszti értelmét és jelentését. A létezzésszakmában dolgozom, a széthulló kozmosz démonikus mélységeit kutatom. A költészet a teremtés aktusával egyenlő: a túlvilágban gyökerezik. Ha a költészet valódi költészet akar lenni, akkor a veszély állapotában kell lennie.”¹¹

Teljesen nyilvánvaló, hogy olyan művészi állásfoglalással találkozunk Fenyvesi Ottónál amely az érzéki, vizuális hatásokat mérlegelő és az „extrém tudatformák sokféleségére” összpontosító, spirituális határokat tágitó költészet lényegiségét mindenk fölé helyezi, és a költészet fontosságánál érdemibb, mélyebb tartalmasságot életelvként nem szándékozik a magáénak vallani. Még akkor sem, ha a világ széthullásának, az élet zsugorodásának tapasztalata igen erőteljesen nehezedik is rá, hiszen számára a költemény írása az élet meggyőző felfedésének, a költészet pedig az élet helyettesíthető megváltásának a hitében gyökerezik: „Az igazán jól megírt vers, szöveg az igazat, a jót és a szépet celebrálja, Azzal, hogy a szép nem mindig jó, az igaz pedig gyakran csúnya. De ezek a felismerések nem fosztanak meg optimizmusomtól”¹². Mindenfajta érvényesülési törekvéstől érzékenyen tartózkodó közelítésmódjában a költészet, úgyis, mint a maga teóriájának a szüntelen megnyilatkozása, a költemény kérdésévé és témájává, sallangmentes gyakorlatává, az élet elméletévé rendeződik össze. Ilyen vonatkozásban viszont semmiképpen nem szabad elfelejkeznünk századunk amerikai költészetének arról a reprezentáns örökhagyójáról sem, akinek költői munkássága, a William Carlos Williams-i hagyomány méltó kiegészítőjeként, közvetlen vagy közvetett módon, szintén alapvető befolyásolója világszemléletének és művészetfelfogásának.

Wallace Stevens volt az kiemelkedő amerikai költő, aki a harmincas évek második felében elhallgathatatlan érvényességgé deklarálta a saját magával foglalkozó, önmagához odaforduló és visszaköltöző költészet cifrázatlan alapszabályát: „Poetry is the subject of the poem, / From this the poem issues and / To this returns.” (The man with the blue guitar)¹³. Számolt a lényeg megragadása felé igyekvő vers továbbiakat létrehozó teremtoerejével („A lényegi vers nemzi a többi. Fénye / Nem külön égő fény, nem messzi bolygó.” [Tőszó, akár egy gömb]¹⁴), megérezte a jelentős költeménynek az egészhez, a teljességhez kapcsolódó sajátosságát („A központi vers: verse az egésznek, / Kompozíciójának költeménye” [Tőszó, akár egy gömb]¹⁵), végigjárta a szünni nem tudó, újabb és újabb formákban megjelenő elrendező elragadtatás hosszúvers-képző szükségállapotának valamennyi nyugtalanító és zaklató, felindító és lelkesítő periódusát. Pontosan ilyenemű mélyreható átlényegülési fellobbanásokból halmozódik egybe meg hangolódik össze Fenyvesi Ottó költészete is: „Ami írás közben velem történik, az nem más, mint hogy a nyelvben élek, a gondolataimban araszolok. A versírás extázis, transz. Nincsenek meg-

szabott esztétikai elveim, amelyek eleve meghatároznák, miről írok, vagy elrendeljük, így írok vagy amúgy. Legfontosabb, hogy a vers, a szöveg megtalálja önnön létformáját.¹⁶ A felgyülemlésnek ez a nyelvi meghatározottsága, amelyről lehetetlen lemondani, és amely semmiféle preparált költészetnek nem kíván engedményeket tenni („A világ dolgai közt szelektálok, gubérálok, a számomra fontos adatokat, problémákat gyűjtöm egy helyre: versbe vagy képbe. Részben harc is ez, hogy ne kelljen mindenről tudomást vennem. Nem minden illik bele a kompozícióba, a szövegkörnyezetbe. Verseim, kollázsaim tele vannak utalásokkal, reminiscenciákkal, idézetekkel képkivágásokkal stb.-vel. Számomra a nyelv a legtisztátalanabb, a legfertőzöttebb, a leginkább elhasznált mindazon anyagok közül, amelyekből a művészet készül. A nyelv kettős természetű, absztraktsága és bűnbeesettsége a mai művészetek boldogtalan természetének mikrokozmoszául szolgál.”¹⁷), kényszeríti ki Fenyvesi Ottóból a *Kollapszus* kötet szövegeiben és kollázsaiban azt a kemény versbeszédet, kép-beszédet, erős írást, amellyel a szennyeződő világ előbbieken áttekintett zenei energiartományainak zonális beutazásában kalandozva, és fertőzött nyelvi panorámájának artisztikus, anartisztikus és antiartisztikus regisztereiben cikázva, a maga poetica licentiájaként, egy tekintélyromboló art-huliganizmus rebellis infekció-poétikáját teljesen egyedül hívja életre a nyolcvanas évek magyar költészetében.

Megszakadás nélkül, virtuóz kispórái formákba állítva továbbszerveződik körmonfont, ironikus és groteszk eltökéltséggel ez a különleges gyakorlat az 1990-es *Ex évkönyvben* megjelent, *A dolgok állása* című, Wim Wenders híres filmjeire nemegyszer célzó ciklusában, amelyben többek között a képregények (*Flash Gordon*), a Karl May-féle vadnyugati históriák (*Big Bill Hunter*) otthonos és vidám közvetítő közege, valamint a gátlástalan élet kerouac-i világának (*Down On The Highway*) céltalan spontaneitása a road-movie-kat idéző utazás-metamorfozma maradványokból és törmelésekből montírozó, filmszerű közeli képekben átforgatva jelenik meg. A meghökkentő kontaminációkban felbukkanó élettel szembesülve („ANARCHIA, TRANSZVÍZIÓ, ALIZARIN, VAMP, DRAPÉRIA, MŰHELY-SZÖVEG, KONSTELLÁCIÓ, ÁTIRAT, PRÓZAHELYZET, PLÁGIUM, VENDÉGSZÖVEGEK, PUNK, LOGIKA, HARDCORE, METAFORA, BETEGSÉG, SUSAN SONTAG, NEGYEDDÖNTŐ, PALACSINTASÜTŐ, BALÖSSZEKÖTŐ, JOBBFEDEZET, ROSSZ KÖZÉRZET, MAXIMUM, JAMBUS, OSZTALÉK, DOGMA, INJEKCIÓ, MINIMAL ART, BUKSZA, BLABLA, ÁRKÁDIA, CSIMBORASSZÓ, REPRESSZIÓ, CSIMBÓK, BALKÁN, FINN-UGOR, FRONTÁTVONULÁS, LABDASZEDŐ, ALBÉRLŐ, NÉP-SORVADÁS, KERESZTREJTÉNY, LUFT, MŰLTHIÁNY, CSELEKVÉSHIÁNY, IDENTITÁSHIÁNY” [Újvidék, Párizs, Texas]) érez rá itt, műveinek ebben a miniatűr sorozatában is Fenyvesi Ottó a megbomlott világ hajthatatlanságára.

A meglazult, széthulló élet inerciális feszültsége az újrakezdés kínos kényszerét, az előlrol nekiindulás presszióját zúdítja a *Kollapszus* kötet versalanyára („Nehezebben, mint bármikor. / Az új szövegek. / Nem úgy, mint sírjukban halottaink. Nem, / ahogy a futómester a célba. Nehezebb változatában. Mindig / újra. A kezdethez, a rajtvonalhoz / vonzódva. A résztől az egészig. Az egésztől / visszafelé. Legyen ez egészen más. / Mondjuk, legyen ez egyszerűen csak / szabad. Írjuk le számtalanszor, mert / még nincs sok örömünk. Újrakezdésre / vetkőzünk, öltözünk, készülődünk, szeretkezünk. Újból és újból, naponta / többször.” [Proletárdal]), a szülőföld elhagyásának lelki megrázkódtatása pedig a hontalan kallódás borzalmának káosz-matematikáját („Előlről kezdeni az egészet? / Ige nélkül. Tanulni: honnan – hová. / Harminc előre, húsz hátra. / Tovább lapozol. Vajon mennyit. Mit, minek. / Keresed a megtanulhatatlant. / Újrarendezed a homályt. / Már semmi sem mindegy. Minden számít. / Előállítod magad magadból. / Vagy ki tudja honnan.” [Finis Bohemiae]) is megismerteti vele 1993-as, *A káosz angyala* című kötetében, amely Feny-

vesi Ottónak az első magyarországi versgyűjteménye. Mesterkéletlen alternatív művészeti irányultságában, kontrakulturális radikalizmusában nagyon határozott debütálás az övé, amely már címével és *Neue Slowenische Kunst*-os, *Laibach*-i – *IRWTN*-i ihletésű borítólapijával jelzi, milyen hírnöki képviselet gondosságával és figyelmességével néz szembe a világ állapotával. Azzal a megváltozott állapottal, ahol „Már a jövő sem a régi. / A hír igaz, a helyzet változatlan. / Viszont volt egyszer egy vadkelet.” (Bácsmegyei napló), ahol „Semmi sem örök, / de még minden megtörténhet, / azaz: már minden lehetséges. / Az élet egy genetikai költemény.” (Örök conditional)

Újra meg újra kell próbálnia a visszakapaszkodást valamilyen bizonyossághoz: „egy megvadult poétikai mikrobusz rohan / hagyd hadd sodorjon magával / a kistotálba / a nagy semmibe / addig én behúrok két sört és transzliterálok / lehúz-behúz húz húzzz / hú isz disz göl / ágálok darálok transzliterálok / transz-liter-árok rendületlenül darálok” (*Commando dance*), tartósítva és abszolutizálva rendkívüli érzéki tehetségének erőből és mozgásból, állandó nyugtalanságból és egymásutániságból összeadódó gazdagságát a zene tökéletes, érvényességében független lírai közvetlenségében: „engem is a föld alá löktek / lesz nafta csak szárnyalni kéne / szárnyalni bátran hetedhét országon át / az óperencián túlra / vissza a rock and rollba / ván-tú-fri-för / [...] én vagyok az utolsó simára borotvált messzeség / [...] én vagyok az utolsó bőrzekés szalmaszál / [...] vegyétek kilogrammjaim / a túlhevült bácskai szent naftát / [...] this is not a love song / nem merek napfényre lépni / hátha földal valami buzgó mócsing / ibolyántúlról esetleg zeppelin indul / lassú nehéz punkba” (*Commando dance*). Ahogy a *Kollapszus* kötet címe egyértelműen utal a nyolcvanas évtized independens rock-kultúrájának egyik meghatározó lemezalbumára (*Einstürzende Neubauten: Kollaps*, 1982), sőt dalszöveg-mottót is választ a költő a belgrádi *Partibrejker*-stől, úgy *A káosz anyaga* kötetében is megidézi az alternatív zene kultikus zenekarait (*Van aki nyugtalan*), verscímiben evokál klasszikus punk-slágert (*London calling*), vagy verssorra képi azt („this is not a love song”), a könyv általa készített kollázsában pedig több helyütt, rockzenei magazinok képanyagát, szakcikk-darabkáit, koncert- és lemezhirdetéseit használja fel. Megelevenedik utolsó rádiós zenei műsorának fájdalmas emléke is az életveszély elviselhetetlenségének és az emigráció elkerülhetetlenségének kilátástalanságában: „A föld alatt / a ritmus lágyan bekeményedik. / Füstöl a víz. Gerjednek-zúgnak a hangfalak. / Egy apró padon a gonosz örökkévalóság, / a látszatba betört átlenyegíthetetlen. / Az utolsó éjszakai műsor, az utolsó dal. / Azóta is hangolom, stimmellem önmagam. / Mindenütt és sehol. / Jól van, nincs jól. Minden, ami van. Úgy, ahogy. / [...] Csak semmi katasztrófa. Csak semmi lélekharang. / Az egyik vidéki forgatagból a másikba. Hang se ki, se be. Ólom az egész világ.” (*Éjszakai műsor*). Az életnek az apokalipszis irreparábilis helyzetének átlátása felé tendáló élménye („Mindennapi apokalipszisünket add meg nekünk ma, / segg alá rejtett magyaroknak, / nehéz hitünkben megmaradni, / add meg nekünk, add meg / mindennapi tudathasadásunkat.” [*Idézőjelben*]); („Szóvakon a lét nyomorizált / tüneményei. Meg a kálváriák: / Az élet babrál, variál. Irtja, / öldöklő önmagát. Felpörgetett mondatoknak tépi gyökerét. / A lehetséges módok alibijét.” [*Veszprémi tél*]), mellyel szemben az ember gyámoltalan („Ráng a szívem / kihagy sorsom riadt mellkasában / gyomirtózzák az életet / tikkad a tenger / nagybögők bögnék a szakadéokban / semmilyen élet-halál kérdésben nem vagyok illetékes” [*Algol minimumban*]), és amely a végtelen sötétség és mélység, kusza összeviasszaság érzetét tapasztalni engedi („de most apokalipszis és hiba / van a tengerben a napban / beteg a föld / benyőtte a füvet a plasztika” [*Commando dance*]); („minél nagyobb a robbanás, annál nagyobb a csönd, / igen, mondanád, a klíma, a szellem, a médium teszi, / borsózik a hátam az egész zűrzavartól”

[A dolgok állása]); („Cspongni, várni a sötétkamrárt. Zaj-csend. Mostmár minden fontos. Vérgyors áramlás.” [Visszaszámlálás]), döbbenetes benyomásként nehezedik a költőre. Teleologikus teljesedés ez, amelyben az apokalipszis elsősorban nem katasztrófaként, hanem a káosz siklásának, az idő szívében belüli suhanásának, szabad állapotba az univerzumon keresztüli utazással tartó, hihetetlenül erős, ugyanakkor egyszerű és elemi energia-aspektusaként bontakozik ki, amelynek valódi hordereje csak a furor poeticus angyali állapotának tisztaságában és magasztosságában mérhető fel. Fenyvesi Ottó vállalja a tétlenségtől, a haszontalanságtól és hálátlanságtól annyira távoli angyali makulátlan-ságot, ám a költészetében megjelenő angyal („az idő relatív, s nekünk dolgozik, isten tudja, / hogy ti milyen pubák vagytok, az én kedvemért / nem muszáj rímeket faragni, vár a káosz angyala, / vízen jár, valahol mosolyog s nem hisz a / szemének, fülének / dühöngenek a megvadult centrifugák / tövig benne az időben” [A dolgok állása]) nem pusztán valamilyen divinális intervenció közkatonája, hanem az úr, a véges, ámde határtalan téridő, a sötétség, a feneketlen mélység kulcsának is birtokosa, a káosz őszinte organizátora, a világgal és önmagunkkal most már elkerülhetetlen találkozás és az önmagunk valódi igényeire való kötelező visszaeszmélés hírhozója. Ő a valóságnak ugyanaz az angyala („the angel of reality”), a föld kellő és szükséges angyala („the necessary angel of earth”), akit Wallace Stevens Stéphane Mallarmé és Rainer Maria Rilke angyalának elválaszthatatlan társaként, a mindenség tragikus zümmögésének meghallójaként ábrázolt *Angel surrounded by paysans* című versében.¹⁸ A megszüntethetetlen káosz mindannyiunkhoz beszélő fegyelmezett angyala, aki leplezetlen erélyességgel és méltósággal adja értésünkre: „mindenkinek meg kell magában szerveznie a káoszt, hogy visszaeszméljen valódi szükségleteire. Tisztességének, derék és igaz jellemének valamikor egyszer fel kell lázadnia az ellen, hogy mindig csak utánamondó, utánatanuló, utánacsínáló; akkor kezdi majd megérteni, hogy a kultúra még valami más is lehet, mint az élet dekorációja, vagyis alapjában mindig csak álcázás és leplezés, mert minden díszítés elrejtí a díszítettet.”¹⁹ A világ kaotikus viselkedésének hallucináció-óceánjában a zene elhalkulása, a ritmus fogyása („nem hallani a zenét, nem hallani, valami zavarja, / [...] ennek a kurva világnak fogytán a ritmusa, / [...] fogytán a ritmus, fogytán a nótá” [A káosz angyala]), a hallhatóság legmélyebb fokának, a harmónia eredet helyének a megsemmisülése („az élet dunsztol vala, fogytán a célja, fogytán a basszus, most vagy soha, az idő fogát csikorgatja” [A káosz angyala]) az életerő megszűnésének előidézője ugyan lehet, mivel az „alapbasszus [...] a harmóniában [...] az, ami a világban a szervesen természet, a legnyersebb tömeg, amelyen minden nyugszik, és amelyből minden kiemelkedik s fejlődik”²⁰, de a fogyatkozó élet sohasem válhat az immuzikalitás mnemonikájává, mert a zene „megnevezése az élet megnevezésének”²¹ „képmása az akarathoz”²², „magáról a lényegről”²³ szólván. Állhatatos lélek-jelenléttel muszáj egyre mélyebbre és mélyebbre süppednünk a világ zajának és csendjének hangavarijába, hogy a káosz angyalának nyomába eredhessünk, akinek otthona szüntelenül újraszerveződő, hatálytalaníthatatlan fennállású létállapot-tér, olyan absztrakta tér, amely minden életmechanizmusban magából működő rezonancia, és tükörképe a világmindenség teljes és globális természetének. Saját koordinátái mozgásrendszerének szabadsági fokai, hiszen fáradhatatlan, végleges nyugalomponttal semmikor nem találkozó ciklikus állandósággal tudja feltérképezni a kultúra „álca és konvenció” nélküli, „élet, gondolkodás, látszat és akarat” egyetmondásában²⁴ teljes halmaz-állapotát. Ilyen értelemben a káosz elegáns alakzatok fraktál-szerkezetének rejtőzködő rendje, ahol az ismétlődések hajtásain belül további hajtások, egyre újabb hajtások jelennek meg, egyre több részletüket mutatva, ha minél jobban közelítjük őket, minden dimen-

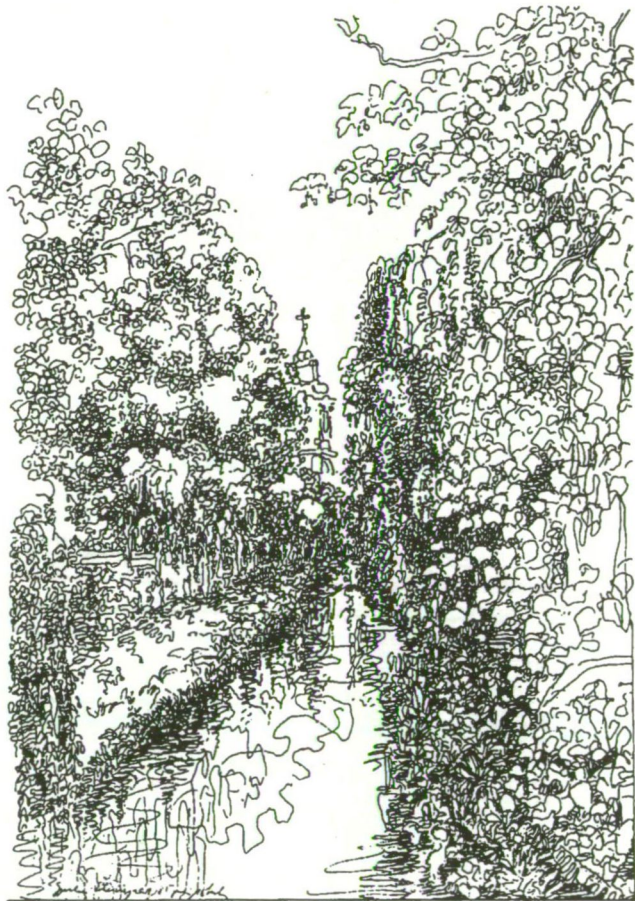
ziójukban önhasonlóságukkal emlékeztetve egész-ségükre. Az angyal a káosz határtalan-ságának és szabadságának az énekese, valóra váltója a végtelenségnek, és a káosz kényel-mességével olyan létfolyamat teljességét kínálja, amely lehetővé teszi a szabad akaratot a determinizmus könyörtelen törvényei irányította, zavaros világban. Fenyvesi Ottó angyala lelkiismeretesen sugallja, hogy sürgető kötelesség viaskodni önmagunkkal a nyugalom minden eshetősége nélkül (hiába szeretnénk erre törekedni örökösen), mert az élet működésképtelensége, hajtóanyaghiánya („ennek a kurva világnak fogytán a benzinje, / fogytán a dunsztja, egyáltalán és általában / fogytán az értelem, fogytán az élet, a kurva / fogytán a szféra, az energia, fogytán a bio” [A káosz angyala]), a világ el-sőrétedése, a lankadatlan rombolódás kozmikus káljugája veszélyeztet („fogytán az élet, saját farkát harapdálja, / belehajtott egy nagy bűdös kómába, egy vesz- / teglő koszos ku-kába, zúg a beállítóminta, / [...] egy rossz és egy / rosszabb nyavalya között tankol nirvána / [...] kevés a félhomály, fogytán a tartalom, a válaszok / túl bonyolultak, kétszer használt levegőt szívunk / a halál turbinái, elsikkadnak az évek” [A káosz angyala]), és csak diadal-mentes felszabadulás képzelhető el a billegő és dülékeny emberi helyzet rémületéből: szembenézés a boldogság reményének veszésével és randevúzás a nyughatatlansággal, a lét archétípusával.

Nem lehet kétséges, mennyire igaza van Borbély Jánosnak, amikor megállapítja: „Fenyvesi Ottó *A káosz angyala* című kötetével egy nagy jelentőségű verseskönyv első kiadá-sának, őskiadásának vagyunk kortársai, melynek darabjaival még sokszor találkozunk majd irodalomtörténetekben, fontos antológiákban, tankönyvekben mi is meg a kései utánunk jövők is.”²⁵ Nyugodtan hozzátehetjük: mindez érvényes Fenyvesi Ottó korábbi köte-teinek jónéhány versére meg kollázsára, és már csak abban kell reménykednünk, hogy azt is sikerül megmutatni: ez a kiváló költő a „farmernadrágos próza” (Aleksandar Flaker) leszármazási vonalának nyolcvanas évtizedbeli költészeti ikertöredékeként, egyedül teremtette meg a poétikai invenciózusság bőrdzsekis anarcho-líráját a magyar irodalomban.

JEGYZETEK

1. Vö. Losoncz Alpár: *Hiányvonalkozások*. Újvidék, 1988. 171.
2. uo. 171.
3. William Carlos Williams: *Amerikai beszédre*. Bp., 1984. 34.
4. Jacques Attali: Zaj: tanulmány a zene politikai gazdaságtanáról. in. *A posztmodern*. Bp., 1992. 331.
5. Barna Róbert: „A lázadás öröméért.” Beszélgetés Fenyvesi Ottóval. in. *Életünk*, 1991/6. 519.
6. Barna Róbert i. m. 518.
7. Vö. Kurt Seligmann: *Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban*. Bp., 1987. 232.
8. Barna Róbert i. m. 516.
9. Mák Ferenc: *A magam iskolája*. Újvidék, 1990. 131.
10. William Carlos Williams i. m. 83–84.
11. Barna Róbert i. m. 515.
12. uo. 515.
13. *The collected poems of Wallace Stevens*. London, mcmlxcvi. 176.

14. Wallace Stevens: *Pasziánsz a tölgyek alatt*. Bp., 1981. 106.
15. uo. 106.
16. Barna Róbert i. m. 516.
17. uo. 519.
18. *The collected poems of Wallace Stevens*. London, mcmlxvi. 496–497.
19. Friderich Nietzsche: *A történelem hasznáról és káráról*. Bp., 1989. 98.
20. Arthur Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*. Bp., 1991. 346.
21. George Steiner: *Real resences*. London, 1989. 217.
22. Arthur Schopenhauer i. m. 345.
23. uo. 345.
24. Friedrich Nietzsche i. m. 98.
25. Borbély János: A megszenvedett versek könyve. in. *Üzenet*, 1994/9. 636.

K R I T I K A

„Mintha előlről kezdeném”

BERTÓK LÁSZLÓ SZONETTKÖNYVE

Talán soha nem írtak annyi szonettet magyarul, mint manapság. A legszigorúbban szabályos típustól kezdve a leglazábbig, amelynek már csak a műfaji megnevezése utal a hagyományra, gazdag a változatok száma, felidézve szinte a kora reneszánsz kori Itáliát, ahol kialakulásakor többféle formát próbálgatva alakult ki a klasszikus szonett egyik alaptípusa. A mai változatosság talán a felbomlás jele lenne? A szonettek sokasága pedig inkább csak divatjelenség? Hiszen századunk második felében minden felbomlik, s minden divattá válhat, s ami divatos, az kényszerítő erejű is. Úgy gondolom, nem erről van szó, hanem éppen a felbomlás ellen ható erőteljes törekvésről. E forma közel nyolc évszázados múltja s az ahhoz való kapcsolódás már önmagában is állásfoglalás az ügyben, hogy a hagyományok átértelmezhetők ugyan, de ehhez kitagadni nem szükséges őket. A klasszicizálás nem feltétlenül fantáziaszegénységet, korszerűtlenséget jelent, hanem sok esetben tudatos választást is: az alkotó olyképpen kor-szerű, hogy elutasított kortendenciákkal szemben foglal állást, a bomlással szemben a megmaradást, a mindennek elmúlásával szemben az őrző fegyelmezettséget állítva. Talán túlzónak hangzik az állítás, de a szonett valamennyire Európát, a földrészt kultúráját is jelképezi: egyike a legnemzetközibb formáknak, s ráadásul nem csupán forma, hanem olyan közlés-mód, amely eszmét, szerkezetet egyaránt meghatároz, s nemcsak áttételesen, mint bármely forma, hanem meglehetősen közvetlenséggel. S az eszmei-szerkezeti mag, amely minden igazi szonettet meghatároz: a tézisből és antitézisből kibontakozó olyan szintézis, amelyben a feloldás korántsem végérvényes, vagy ráadásul még idilli is, hanem a korábbiakat megőrző közlés, valamiféle cselekvésre, legalábbis gondolatira sarkalló. „Mintha előlről kezdeném” – mondja az egyik Bertók-szonett címe, s nem vág-e ez egybe a „Változtasd meg élted!” rilkei felszólítással? A két közlés közt lepergett egy gyötrelmes évszázad, s éppen annyiban mások Bertók László szonettjei, amennyi változás volt ezalatt a történelemben, a természetben, a személyiségben.

A szonettgyűjtemény, a *Három az ötödiken* – 243 szonett tartalmi-műfaji megnevezéssel – kilenc év anyagát, egy egész korszak költői termését mutatja fel. Tartalmazza két, korábban önállóan megjelent könyv anyagát, a *Kő a tollpíhén* (1990) 81 és a *Ha van a világon tető* (1992) 66 darabját, valamint *Ez a semmi, két semmi közt* belső címmel a legutóbbi évek 96 alkotását is. A zárószonett eléggé egyértelművé teszi, hogy több szonett – egyelőre legalábbis, kötetet is tervezve általuk – nem lesz, eljött az abahagyás ideje. S itt válik egyértelművé az is, hogy miért *Három az ötödiken* a főcím: a szonettek száma matematikailag így is leírható, s mivel az első szonettkötet verseinek száma három a negyedikén volt, ez már nyilván nem „véletlen”. Bizonyos, hogy a többségükben föltehetően nem matematikus olvasók, s a számmisztikára kevésbé hajlamosak, a kötetcímmel találkozva csak sokadjára gondolnak erre az értelmezésre. Ez a kijelentés önmagában utalhat például arra is, hogy három ember él az ötödik emeleten, vagy hogy három lakás vagy bármi más található ott. De – ha már játék is a kötet cím,

engedtessek meg az olvasónak is a játszadozás – talán arra is gondolhatunk, hogy a gyűjtemény éppen három kötet anyagát tartalmazza, s mindegyik az ötödiken, az ötödik ikszen átépve keletkezett.

Szonettet nem az ötven éves költő kezdett el írni, korábbi könyveiben közel fél-száz, tehát szintén kötetnyi alkotás található e formában. Szonettjei eleinte hagyományos felépítésűek voltak, s még abban is hagyományhoz csatlakoztak, hogy szinte kizárólag költészettani kérdésekkel foglalkoztak. Vagy elődöt, kortárs mestert, barátot szólítottak meg, idéztek fel, vagy valamilyen más, személytől független ars poetica jellegű kérdéskörrel néztek szembe. S egyetlen kivételtől eltekintve 4+4+3+3 sortagolásúak voltak. Az *Ágaktól gyökér* 1979–1982 között keletkezett anyagában jelenik meg az a szonett-típus, amelyik 4+4+4+2 osztású, s amely olykor kisciklusokba szerveződik (*Alkalmi vers József Attila hetvenötödik születésnapjára, Babits-koszorú*). S ez az új forma már egész ciklust alkot *A kettőszakadt villamos* (1987) *Nélkülem szalad* alcímű 17 darabjával. Innen már csak egyetlen lépést kellett megtenni a *Kő a tollpihén* szonettjeiig: a 9–10–11 szótagos sorokat lerövidíteni nyolc szótagosokra. S ezzel készen állt a jellegzetes Bertók-szonett. A sorhosszúság ilyen mértékű rövidítése ugyanis nem csupán számtani kérdés. Köztudott, hogy a sorterjedelem és a közlendő jellege, műfaja között komoly összefüggés van: a *Toldi* elképzelhetetlen kétütemű hatosban vagy nyolcasban, a dalok viszont elképzelhetetlenek a *Toldi* versformájában. Ugyanakkor a páratlan szótagszámú sorok valami okból mindig dinamikusabbá, zaklatottabbá teszik a verset, s talán ezért is alkalmasabbak a komoly gondolati közlendő, az egyértelmű megoldhatatlanság, a vita-jelleg kifejezésére. Amikor Bertók László nyolc szótagossá rövidítette a sorokat, akkor kétféle hagyomány ellen is „fellázadt”: sem a szinte kötelező jambikus jelleget, sem a sorterjedelmet nem tekintette „szentségnek”. E két dolog szorosan összefügg jelen esetben: a nyolcas, a kétütemű nyolcas a hazai fejlődésű versritmus egyik legősibb és leggyakoribb formája, s mivel „hangsúlyos”, eleve nem lehet jambikus, legfeljebb trochaikus lejtésű. Ritmus szempontjából a legmagyarosabb szonett született így meg. Az ütemhangsúlyos ritmuskép persze egy lehetőség a több közül: Bertók nem szakít a jambikussággal, csak nem tekinti többé kizárólagosságnak. Vannak tisztán jambikus, kevert ritmusú, hangsúlyos, sőt tisztán trochaikus ritmusai is. Ezzel a szonett végleg betagozódott a nyugat-európai időmértékes ritmusok huszadik századi s magyar költészetbeli sorába: nem kötelező a szabályosság, s mint Ady óta a jambusvers általában, most már a szonett is egybemintázható az ütemhangsúlyos ritmusokkal.

De mi történt-történik a szonett gondolati jellegével e sorrövidülés közben? Nem sikkad-e el, nem válik-e fikcióvá a „dalformában”? Az olvasó tapasztalhatja, hogy szó sincs erről, s azt is észlelheti, hogy ennek egy másik formai megoldás a magyarázata. A sorok lerövidülnek ugyan, de nem csökken, redukálódik a beléjük zsúfolt közlendő, sőt, még sokrétebbé válik, s ezt a mondatépítkezés teszi lehetővé. Már Bertók korábbi költészetében is meghatározó poétikai sajátosság volt a hiátusos építkezés és a mozaikosság. Ezek teljesednek ki az új típusú szonettekben. Korábban inkább a gondolati-képi közléssor egyes elemei maradtak ki, de a hiátus, feltűnően legalábbis, nem vonatkozott a mondatépítkezésre. E szonettek jelentős részében viszont lényegivé válik a hiányos mondatépítkezés. Mondatok sora csonka, formailag mégis lezárt. A mondatot, tagmondatot lezáró írásjel és a befejezetlenség eleve feszültséget kelt, a hiányérzet állandósul, állandó gondolati anyaggá válik. S bár egyetlen szonetten belül a mondatok a költői logika szerint hibátlan sort alkotnak, nemcsak a hiátusos jelleg meghökkentő,

feszültségkeltő erejű, hanem a mozaikosság is, vagyis az a sajátosság, hogy az egyes közléselemek között gyakorta nemcsak mondattani a kihagyás, hanem a gondolati ugrás is nagy, az asszociáció is távoli.

Nézzünk meg egyetlen jellegzetes és jelentős példát, a *S mint aki törököt fogott* címűt: „Eddig, ami előtte ment, / most az, ami csak toporog. / Robban az egész regiment, / s mint aki törököt fogott. // Csak a gyerekek s asszonyok. / Csak ők értik a hirtelent. / Egy csipesz itt, egy mosoly ott, / s megvan, hogy kinek, mit üzent. // Egyébként elfogy, annyi szent. / Lyukas zászlók meg abroszok. / S mert mindenkinek mást jelent, / még jóni kell, mert jóni fog. // Hiába kavics, könny, homok, / ha se Kelemen, se cement.”

Nyilván első olvasásra is szembeötlenek a kulturális rájátszások. A *Szózatot* mindenki ismeri, de ki tudná egyértelműen megmondani, hogy ez a szabad idézet: „még jóni kell, mert jóni fog” a *Szózatnak* melyik részére vonatkozik. Vajon nem tudatos egybejátszása-e ez a megfogalmazás a „jobb kor” és a „nagyszerű halál” kétféle jövőképének, ráadásul oly módon, hogy a halál elől a „nagyszerű” mai jelentésköre szinte teljesen hiányzik. Aztán könnyű ráhibázni a záró sorpár ballada-képzetére, Kórmives Kelemenre is. De itt kifordul az eredeti történet, a tragikust nem oldhatja fel a katarzis, hiszen „se Kelemen, se cement”, vagyis se cselekvő személy, se a cselekvést lehetővé és értelmessé tevő eszköz nincsen. A ballada-motívum feszültsége még kiélezettebbé válik. De a jogos asszociációnak ezzel még nincs vége. A megidézett Kelemen ugyan egyértelműen bevonható a népballada világába, de nemcsak oda. A versegész összefüggésében, történetileg a török motívummal, a jelenkorra vonatkoztatva a „lyukas zászlókéval” felidéződik Mikes Kelemen is, a bujdosó, a fejedelem leghűségesebb híve. Meg Kossuth Lajos, aki „azt üzent: elfogyott a regimentje”. Mintha arra is ráutalna a szöveg, hogy ilyenfajta emberrel – emberekkel – sem rendelkezik a mai társadalom.

Mi célt szolgálnak ezek a rájátszások? Segítenek értelmezni az alaphelyzetet, amely egy közismert szólással fejez ki a címbe is kiemelten a vers. Olyan helyzetben vagyunk, mint aki törököt fogott, azaz, mint aki olyasvalamire tett szert, amitől inkább szabadulni szeretne, ami inkább teher, mint adomány. A cím egyetlen személyre utal inkább, de a versegész összefüggésében meglehetősen egyértelmű, hogy ez a személytelenül általános egyes számú harmadik személy nem a beszélő – bár az is –, nem egyvalaki más, hanem egy nagyobb közösség, talán az ország népe. S azért nemcsak a jelentésátvitel, hanem néhány többszám, az *egész regiment*, a *mindenki* is ezt erősíti. De mi is ennek a „törököt fogott” helyzetnek a konkrétabb tartalma? Egyértelműsíti ezt a „lyukas zászlók” kifejezés, amely 1956 októberében vált látvánnyá és szimbólummá. Ezek a zászlók, ilyen zászlók 1989-ben kerülhettek ismét nyilvánosság elé. S miután e szonett az 1989–1992 között keletkezettekhez tartozik, nyilvánvaló, hogy a rendszer-változás verse, pontosabban a rendszerváltozás kritikája. De vajon csupán azé-e? Nem lehet-e ezt a szonettet 1956-ra és 1989-re egyaránt vonatkoztatni? Bizonyos vagyok benne, hogy lehet, sőt, csak így válik teljessé a mű. Törököt fogtunk 1956-ban és 1989-ben is. Mindegyikről elmondható, hogy „mindenkinek mást jelent”, mindegyikre érvényes a „se Kelemen, se cement” ítélete, erkölcsi tartalmú keserűsége. S így válhat teljesebbé a „még jóni kell, mert jóni fog” sor polivalenciája: kétféle jövőt, s mindegyiket kétféleképp minősítő sugallata. Hiszen jöhet egy jobb kor is, s íme, 1956 után eljött 1989. Jött a nagyszerű halál is 1956-ban, de jött utána a siralmas tetszhalottság időtelensége is. Ismét „robbant” „az egész regiment”, de vajon valóban robbant-e, nem jöhet-e ismét „1957”? S áttételesebben: kiiktatható-e negyven év? Elszakadhatunk-e ettől a „töröktől”?

Ha ehhez még hozzávesszük, hogy mind 1956 október 23-a, mind az 1989-es változások „hirtelen” következtek be, politikailag és pszichésen is váratlanul, még pontosabbá és érthetőbbé válik a versben érzékeltetett párhuzamos történelmi helyzetsor, amely végül is sokévszázados magyar politikai és gazdasági fátumot, s ezáltal is formálódó alkatot ragad meg. S innen, a versegész felől nézve kitöltődnek az üres helyek, eltűnnek szinte a hiátusok, láncolattá szerveződnek a mozaikok. Nem egyértelművé válik minden, csak beilleszthetővé, szervessé, érthetővé, értelmezhetővé. Még a legtalányosabb, a nyitó sorpár is. Mi is az, ami eddig előtte ment, s most csak toporog? Elsősorban nyilván a regimentre, vagyis az eddigi hatalomra és képviselőire gondolhatunk. Ám a tanácstalanságnak így érzékeltetett helyzete a versegészben elsősorban aligha a leváltott hatalomra vonatkozik, hanem sokkal inkább azokra a tömegekre, arra a népegészre, amelyik törököt fogott, s most se előre, se hátra. Ha lett volna, ha volna is célja, jövőképe, az részben megfogalmazhatatlan, részben sokpólusú, tehát az egyértelműt és az abból fakadó értelmes cselekvést gátló. Nincs olyan vezető, akivel föl lehetne építeni az országot, de költőanyag sincs hozzá, se szellemi, se anyagi értelemben. A hétköznapi élet szintjén ugyan megvan a találékonyság, működik az élet folytonosságának nagyüzeme, de egyébként nincs mivel vigasztalódnunk igazából, „Egyébként elfogy, annyi szent”. Ez a profán sor szinte nyeglének hat, a rá következő is, de mögöttük a keserűség munkálkodik. A *Szózat* „megfogyva bár” gondolatának lefokozása is ez a rejtett megidézés, a „törve nem” közvetett cáfolata, hiszen nem a szent eszmék, csak a pusztá élet őrzi magát és így az országot. S a zászlók meg az abroszok sem csak alkalmilag kerülnek egymás mellé. A zászló az eszme, az abrosz a mindennapi kenyér kifejezője, ugyanakkor a zászló a forradalmas utcára, a regimentre s a férfiakra egyaránt vonatkozatható, míg az abrosz inkább az asszonyokra, a családra, közvetve a csipeszre és a mosolyra is. Az előbbi az ember társadalmi arcát, az utóbbi a magánemberit, a családiasat mutathatja fel. Ugyanakkor a lyukas zászló a lázadás jelképe is, az abrosz, ha fehér és zászlóként kiterítik, viszont a megadásé. „Mindenkinek mást jelent” tehát nemcsak a zászló, hanem az abrosz is. Ugyanakkor mindegyik egyszerre az élet és a halál szimbóluma is: a győzelemé és a vereségé egyaránt.

Az már a versen kívülre vezet, de értelmezi és érvényességét gazdagítja, hogy ez a keletkezésekor talán túlságosan sötétben látónak mutakozó mű néhány év elteltével józanul kemény igazságokat kifejezővé „szelídült”, s remény és reményvesztettség hullámmozgásában megváltoztathatatlanak látszó sorsképletet fejez ki.

A rájátszások, a hiátusok és a mozaikosság mellett a szonettek másik szembeötlő vonása a paradox jelleg, amely nyelvi, képi és fogalmi szinten is megmutakozik. Semmi sem tekinthető egyértelműnek, bizonyosnak, kivéve azt aényt, hogy a létezés véges, de éppen ez a tény, élet-halál ellentéte s annak feloldhatatlansága a legnagyobb paradoxon. Ez vezet el ahhoz, hogy mindennek a színét és a fonákját is meglássa a szemlélő, s szinte mindig egyszerre. A szonettkönyv talán legjellemzőbb sajátossága ez a hullámmozgásszerűen változó, de következetes villódzás: nincs nyugvópont, legfeljebb villanásnyi olykor-olykor, mert ha meg is fogalmazódhat a reményelv, mindig ott van a kétely is mellette, ott a kérdés, ott a feltételeesség. A személyes élettapasztalat és a nemzedékek történelmi-antropológiai tudása soha nem engedi meg a fausti szép pillanat meglátását, még virtuálisan sem, ugyanakkor a személyiség soha nem képes végleg leszámolni a vággyal, hogy ha máshol nem, legalább a tudatban megteremthesse az eszmény ideáját, s hogy ebből valamit tárgyiasíthasson is, legalább az írásművekben. A tudat is törököt fogott mind a reményelvvel, mind a reménytelenséggel: egyik sem

ereszti, egyiktől sem lehet soha megszabadulni, hiszen amíg él az ember, mindvégig a halál tudatával, s amiként halad előre az időben, egyre inkább azzal is számot vetve. Szeretett lények halála, betegségek, a történelem és a természet hullámmozgása egyaránt figyelmeztetnek az elkerülhetetlenre, mindegyre azt is sugallva, hogy az élet maga mégis csoda, bár mulékony, de azt is, hogy a létezés minden formája hiábavalóságok hiábavalósága. A mai költő egyre ritkábban teszi azt, szembenézve ezzel az élménykörrel, hogy megírja egyrészt a *Himnuszt*, másrészt a *Vanitatum vanitast*. Nem, a mai költő egyszerre próbálja, sokszor egyetlen versben, sőt egyetlen képben kifejezni ezt a feloldhatatlan kettősséget. S ez a jellemző a *Három az ötödiken* költői világára, s az időben előbbre haladva, egyre inkább. A harmadik kötet már címével is azt hirdeti, hogy a lét, *Ez a semmi, két semmi közt* bizony szegényes és silány valami, de mégis, ez a semmi ugyanakkor minden is, a két semmi közt mégis csak a pillanatnyi lét, maga a csoda, még ha redukált is. E redukciót kifejezi a hiátusosság is, a paradox is, az átértelmező rájátszás is, s természetesen az ironia, a groteszk, valamint az ezek közegében maradó fantasztikum, az abszurd.

A kétsoros strófával befejeződő szonettek rendszerint a gondolati összegzést hagyják a zárlatra, s kedvelik a szinte tanköteményszerű összegzést, a költői didaxist, a közmondásszerűséget. Ez az összegző jelleg a sajátja Bertók László szonettjeinek is. Közvetlenebbül főként a korábbiakban figyelhető meg, ilyen záró sorpárosokkal például: „a világnak négy sarka volt / és mind a négy elérhető” (12.), „ki simogat láncával / hogy itt élni és halni kell” (14.), „és senki sincsen a helyén / csak a szótárban a szavak” (23.), „hogy a mindenségért felel / de csak magának tartozik” (28.), „s ha megszületik a jövő / éppen olyan lesz mint a ma” (49.), „bocsásd meg Uram hogy remél / holott tudja az igazat” (52.), „megtartani az életet / elfogadni halálokat” (72.). A későbbi szonettek közt is található ilyesféle verszárlat, de egyre általánosabbá válik, hogy a zárlat gondolati-képi anyaga végighullámszik az egész versen, hogy már – persze ez az állítás is paradox – nem elvezet a vers valahonnan valahová, hanem az első perctől kezdve közli a végeredményt is, tehát a *honnant* és a *hová* is. Ez a sajátosság lineáris helyett inkább körkörösé teszi a verset, pontosabban a József Attila-i értelemben spirális szerkezetűvé, s ezt leggyakrabban már nyelvi szinten is megfigyelhetjük az ismétlődő szerkezetekkel, formulákkal. A vers indítása és befejezése nemegyszer közvetlenül is egymásra vonatkozik, de közben újabb, mélyebb felismerésekhez jutunk el, s a konkrétabb tapasztalat, felismerés rendre általánosabb érvényűnek mutatkozik. Például a 217. szonettben: „Mint mikor egy nyárósi nap, / s valaki a falon benyúl, / s egy eleven halotti új / megérinti a hátadat.” – majd a záróstrófában: „Mint mikor még mindent szabad, / de már senki sem szabadul.” Vagy a 241. szonettben: „Majd az ötödik temetés. / Amikor J. A. ön maga. / Se barátja, se rokona. / Helyére árul az egész.” S a befejezés: „Majd ha kihál a mai rész, / és kit temetnek, nem hova.”

A létezés feloldhatatlan ellentmondásai természetesen a motívumok szintjén is meghatározóak. Ellentétpárokba rendeződik a legtöbb fontos motívum. Közülük a létre s annak etikai jellegére vonatkozik az élet-halál, a remény-reménytelenség, a van-nincs, a jó-rossz, az igazság-hamisság, a győzelem-vereség, a világ-egyén, a lét-semmi, a fenséges-kisszerű, a tárgyi-gondolati ellentétpárok sora. Inkább a lét szerkezetét, „téridejét” határozzák meg a változás-állandóság, a végtelen-pillanat, az egész-rész, az eleje-vége, a fent-lent, a bent-kint, az ég-föld ellentétpárjai. S e rendbe még jónéhány kulcsfogalom, gyakori motívum épül be. Olyanok, mint az Isten, a csoda, az álom, a hatalom, a bűn, az okosság, a félelem, a kép-képzet-képzelet. Olyan tárgyak és jelensé-

gek, mint a fény, a tejút, a fekete lyuk, általában is a lyuk, a cső, a kő, a tető, a szárny. Olyan helyzetjelölő, fogalomká váló határozószó, mint a „között”. De kulcsszóvá válik a névelő, az „ahogy”, a „csak”, az „ez”, a „ha”, a „még”, a „mikor”, a „mint”, a „mint-ha”, s a „hogy”. Meghatározó érzés az időélmény paradoxitása is. Az idő egyrészt rohanóan figyelmeztet az elmúlásra, másrészt viszont a tapasztalatok azt mutatják, hogy a létezés lényege nem változik, a múlt azonos a jelennel, s az a jövővel.

Talán e felsorolásszerű vázlat, s egyetlen versben, mint cseppben a többi 242-nek a megmutatása is érzékeltetheti, hogy Bertók László szonettkönyve a költői pálya méltó folytatása, önmagában is jelentős alkotói korszak, ugyanakkor az ezredvég magyar lírájában is kikerülhetetlen teljesítmény, amely a jelenleginél sokkal részletesebb elemzést igényelne és érdemelne. Ekkora anyag nyilván felfed fáradtabb pillanatok is, olykor szükségszerű az önismerésre is emlékeztető motívum-visszatérés, de ettől egyetlen szonettkönyv sem maradhatott mentes. S a döntő nyilván nem ez, hanem annak a több-tucatnyi műnek a megszűlése, amelyeknek láncolata vivőereje a kötetegésznek, s amelyeket megjegyzünk, idézünk szinte észrevétlenül is életünk részévé tesszünk. (*Magvető, 1995.*)

Nagy Géza

Az ellírult lírikus

PARTI NAGY LAJOS: ESTI KRÉTA

Az elmúlt évtized s napjaink lírai műveit számbavevő irodalom, ha más és más nézőpontból és más és más argumentációval közelítve is, jellemző specifikumnak a lírai alany elszemélytelenedését látja, amely nemcsak a hagyományos költőszerep lefokozásához, de olykor visszavételéhez, ellehetetlenítéséhez vezet. Mindez elválaszthatatlan attól a tapasztalattól, amely a magyar irodalomban a tradicionális beszédmód megkérdőjeleződéséből adódik. A lírai alany átértékelődése, olykor eltárgyasodása olyan nyelvi szövegeket eredményez, amelyeknek jellemző vonásaként nem a konstrukciót, hanem egy sajátos dekonstrukciót ismer fel a versolvasó. Az ornamentális funkciókat elveszített, antipoetikusnak látszó szövegek természetesen nem a hagyományos lírai beszédmódot követik, s nem ennek alapján szerveződnek.

A műfaji klasszifikációra, netán a poétikai tradíciókra, szabályokra, esetleg egy jellegzetes alkotásmódra hivatkozó interpretáció nehezen boldogul Parti Nagy Lajos szövegével. Részben azért, mert ezek a versek nem az előre felállított szabályok szerint jönnek létre, bármely művesek, kimódoltnak, megcsináltnak is tűnnek. Azaz a szövegalkotás eseményjellege, a mű nemcsak általunk, hanem előttünk való formálódása kijelöli a versek értelmezési tartományait. Parti Nagy műveiben persze nem a szöveg gerjeszti önmagát, nem a közlés újabb és újabb információkkal vagy épp dezinformációkkal való bővülése révén teremődik a nyelvi szöveg, hanem a versmagok vagy magmondatok pulzálása eredményeként. Annál is inkább, mivel az ő szövegei nagyon is behatároltak: egysorosak, négy Sorosak, leginkább szonettnyi terjedelműek. A Parti Nagy-verseket a nyelvi és közlésmódbeli *sokféleség* alakítja, egyfajta groteszk és/vagy ironikus *eklektizmus*.

Parti Nagy eddigi költői pályájáról hű áttekintést ad a némiképp talányos, némiképp játékos című válogatott kötet, az *Esti kréta*. Azt, hogy mikor rukkanhat elő valaki az addigi művet számbavevő kötetrel, többnyire nem poétikai tényezők – nem egy paradigmatisztikus irány lezárása, nem egy kikísérletezett lírai beszédmód tiszta artikulációja, netán csödjé – determinálják, hanem egészen prózai, mondhatni antipoetikus okok. S ha Parti Nagy esetében hangsúlyozzuk a poétikai indítékokat, azt épp a kötetben feltáruló pályáiv, a kísérletekből kitisztuló és jellegzetes „partinagyos” beszédmód, steril nyelvi grammatika indokolja és hitelesíti. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a *Félkorsó hiánytól*, az első – még a pécsi nemzedék, – pályatársakkal közös – megmutatkozási kísérletől igencsak távol állnak a *Szódalovaglás* nullmondatai. Még akkor is, ha úgyszólván minden mű rendkívül koncepciózus szemléletről tanúskodik. Eszerint a vers nem több, mint nyelvi teremtmény, a versírás a grammatikai teremtmények processzusa, a szavak hangtestének és a bennük, mögöttük feszülő szemantikai kontextusnak az átrendezése. Olyan poétikai eszköztárral, amelyet sokkal inkább értelmezhetünk tradicionálisnak, mint modernnek. Persze épp ez, a posztmodernnek mondott tárgyiasság – az öncenzúra, amely megfékezi a valóság felstilizálásának egyébként örök művészi vágyát –, ez a világszemlélet érik, formálódik Parti Nagy eddigi kötetében, s mire megteremtődnek a nullmondatok, nemcsak a szemlélet kristályosodik, hanem a versek is. Olyan kristálydarabokká és zárványokká csiszolódnak, merevednek, amelyek töredékességükben tökéletesek, de nem építhetők tovább egy újabb szemléleti egészet teremtve. És valószínűleg már nem is csiszolhatók tovább, a zárt műalkotás még tökéletesebb nyelvi rendjét remélve. A maga választotta úton Parti Nagy eljutott egy pontig, amelyről úgy látszik, nincs tovább. A töredékek, a darabok tovább már nem törhetők – indokolt tehát a Kréta, a Kérdés (esti?), a visszanezés.

Az intellektuális líra olyan változatát láthatjuk Parti Nagy kötetében, amelynek kétségkívül vannak földközeli vonzásai, reáliái a mindennapi létből. Ezek azonban nem alkotnak tematikus egységet, s nem nőhetik ki magukat vershelyzetté, motívummá, azaz a költői szemlélet lefokozza a létezés tárgyi valóságát. Nem engedi, hogy a történeti, társadalmi lét vagy a testi fiziológiai valóság a maga élményszerűségével meghatározó szerepet játsszon. Már a korai versekből is látható, hogy a valóságdarabok, töredékek elvesztik saját viszonylataikat, létszerűségüket, s átkerülnek más összefüggérendszerbe, s így nyerik el vagy jelzésértékű vagy ellenpontosító funkciójukat. S ha mégis megőrzik eredetiségüket, panoptikumszerű, groteszk világ szereplőiként, kellékeiként mozognak, némiképp fellinis színekkel, máskor rejtői humorral a szándékokban hanyag eleganciával jelzett élethelyzetekben. Azaz Parti Nagy versvilágában a világszerűség csak alibi, csak véletlen intermezzo a játék közben. Mert a lényeg ez: a játék a nyelvvel, az intellektussal, még ha az a játék kemény, gyötrő vagy véresen komoly is. Idézhetnénk egy korai darabját, a *Hazajöttél a szonettek meg strandra mentek* valóságot szinte már negligáló frenetikus humoráért, ahogy a „málé ottavák és méla tercinák” főtt kukoricát rágcslálva elvonultak, „mint a csorda / mindent össze „enjambement-ozva”. S a *Gyászvers-próba* is azt bizonyítja, hogy a valóságra reflektáló, azt személyes létében felnagyító, újraélő költői viszonyulás nem az övé. Mű és valóság viszonyának Parti Nagy-féle értelmezését a *Szódalovaglás* egy lábjegyzet verse szemlélteti igazán: „A költészet tehát ilyen is, meg olyan is, csermelypatak, de *hőmpölgő* folyam is. A kis cseppben jól benne van a parsprotótó jól tudja ezt minden alkotó. Ami a szívét nyomja, az a száján távozik el az ihlet óráján. De azért van a költőnek foga, hogy legyen mivel összerágia.”

Parti Nagy eddigi verseskötetei pontosan érzékeltetik azt a beszédmódot, amelyben illeszkedik a töredezett, redundáns elemekkel kipótolt köznapiság nyelvviség és az irodalmi tradíciókra visszautaló, allúziókban gazdag közlés. A köznapiság beszédmód, az élőnyelv, sőt a nyelv alatti nyelv felértékelése, művészi leképezése persze pontosan illik abba a lassan-lassan poétikai kánonba, amely a tárgyiasság nevében és egy újfajta beszédmód igényével lemondott a feltranszformált poétikai formákról. Parti Nagy versei azonban nemcsak a lírai közlést tárgyiassítják, s nem egyszerűen elmoszák a művészi és a nem művészi formációk közti határt. Az ő sajátos művészi eklekticizmusa az irodalmi kultúra és annak létezés módját jelentő artisztikus nyelv fogalmának kitágításából, szinte végtelenítéséből ered. A sokféleség szabja meg verseinek világát és megjelenési módját. A hétköznapi lét apróságai és az élőbeszéd fordulatai átcsúsznak, összekeverednek a kommersz művészet világszemléletével és formanyelvével éppúgy, mint az elit művészet absztrakciókra épülő artisztikumával. Azaz tehát az olykor imitációnak, allúziónak, máskor paródiának tűnő irodalmi hagyatkozások, reminiscenciák beépülnek valamilyen hétköznapi közléshelyzetbe, ily módon tanúskodva arról, a művészet-filozófiák által sokszor leírt valóságélményről, hogy a modern utáni ember a sokféleséget, az egyidejűséget és a fragmentaritást érzékeli. Ennek jegyében érzi üres fogalomnak a hierarchiát. Különösen annak poétikai változatát, amely a valódi hétköznapi lét és annak felstilizált létszerűsége, a művészet között hagyományosan fennállt.

A kötet többszöri újraolvasása egyre több idézetet vagy ilyen töredéket tár fel, amelyek persze beépülnek a Parti Nagy-szövegbe s ezáltal új olvasatot szereznek. A költő úgy parafrázál, hogy felmondja szinte a klasszikus magyar lírát, de olvashatunk Rejtő modorában írt és az Ady-epigonokat utánzó verseket is. Az elődök vagy egy korábbi jellegzetes irodalmi beszédmód megidézése nyilvánvalóan egy érvényes jelrendszerrel teremt sajátos, diffúz kapcsolatot. A legtöbbször József Attilát látjuk, vagy sejtjük a motívumok és sorok mögött, s ez feltehetőleg nemcsak a műnek és alkotónak szóló figyelem. Sőt. Ne feledjük, hogy még a 70–80-as években is poétikai és politikai hagyományt jelentett, de tabut is, akinek műveivel nem volt ildomos játszódni, csak mint példát megidézni. Parti Nagynál azonban ilyeneket olvasunk: „magával kötve mint a káva”. Vagy: „így öljük egymást éppen így, / ág és fűrész, fűrész és ág”.

Másutt egész verset:

*...mint romló kisgyerek
ki fél a spájzban, folyton biztosíték
után kutat, holott befőtt, befőtt
tábla sötétben áll a polc előtt
mögéje nyúl, de újból leveri
és már az áram is kevés neki
már a spájz kell az egész spájz amint ég*

Az *Esti kréta* egész sor „József Attila-töredéket” közöl, némiképp a *Szabad ötletek* modorában. Az „ismeretlen” József Attila képéhez járul hozzá a Parti Nagy által „megtalált” *notesz*, amelyhez az alábbi lábjegyzetet fűzi: „József Attila – firkák, keltezetlen töredékek, feltehetően 1960-ból. A *notesz* Aczél György hagyatékából került elő. Fedőlapja és korábbi sorsa ismeretlen.” Persze játék ez is, de komolyan véve. A szöveg-töredékek egy része kétségkívül József Attila-i allúziókkal sejteti a költő groteszk önértelmezéseit, olykor pszichózisát. Az elvtársak és főleg az ávos elvtársnő megidézése azonban a József Attila-kép egy másik összetevőjét karikírozza. Parti Nagy töredékei

nyilvánvalóan groteszk idézőjelbe teszik a kánont, amely ilyen vagy olyan érdekeknek alárendeli a műalkotást s a költőt. A banális szituációk, poentírozó és morbid szövegek kajánul szembenéznek nemcsak a „lekommunistázó” szemlélettel, de az „őrült zsenit” abszolutizáló világképpel és értékrenddel is. Persze ezek a kései, „öregkori” József Attila-versek alapvetően annak a költői gyakorlatnak a hozadékai, amely az idézetet mindig ironikus kontextusba helyezi, ugyanis – túl a játéklehetőségen – a romlott, torzított szöveg eleve kínálja az öndefiníció lehetőségét, egy poétikai, nyelvi hagyományhoz való viszony karakterisztikus értelmezését.

Az átköltések, paródiaszerű áthallások nem az irodalmi hagyományok tagadását jelentik, hanem a hagyományos irodalom újraértelmezését. Egyes szövegek gag-szerűen poénra kihegyezettek: „Magyar tudat hasadt. Mink világosnál alszunk. Ez már így marad.” Ez a lábjegyzet-vers a retorikus formát mint magyar irodalmi tradíciót poentírozza a nyilvánvaló utalásokkal, illetve a dilettánsan harsány formájával. A közéletiség, illetve az ennek formát adó szerepvers átértékelése persze már korábban végbement, Parti Nagy versei már nem ennek a líratörténeti váltásnak az utórezgései (ha egyik-másiknak van is némi utánlövés jellege), hanem a komoly, a fennkölt irodalmiság kérdőjeleit láthatjuk ilyen darabjaiban. Így módon tehát az elit művészet redukciójaként, illetve a versformákba foglalható lelki és érzelmi tartalmak átadhatóságának megkérdőjelezéseként értelmezhetjük ilyen költői gyakorlatát.

A *Csuklógyakorlat* egész tematikus rendje erről a széténekelte tradícióról szól. A vers lemegy kupléba, slágerbe, dilettáns szövegekbe. A kötet ciklikus sorrendisége, „pacsirták”, „lamenthák”, „fragmenthák”, diletták” jelzik a hoch literatúra alternatív lehetőségeit, s ezáltal a posztmodern létszemlélet viszonyát az arisztokratikusan fennkölt hoch kultúrához. Nyilvánvaló ugyanis, hogy e keresetten esetlen versezetekben, művészien kimódolt képzavarokban mint stilizált formákban ölt testet a század-, ezredvég emberének undora a hitelüket vesztett nagy témák, nagy érzések, nagy szavak iránt. Olyan lírai beszédmódra épülnek ezek a szövegek, amelynek tárgyiasságai, nyelvi fordulatai, grammatikai formái a szinte már agyonbeszélt kiüresedett lét rekvizitumai és tükröképei. Az ugyancsak sokszor értelmezett kommunikációs zavar olyan változatról szólnak ezek a versek, amely nem a közlés képtelenségével, hanem a képtelen közléssel vall világunkról. A valós és prózaian tárgyszerű élethelyzetek összekapcsolódnak egyfajta irodalmias, ellírizált képpel, mintha ezáltal tartalmasabbá, hitelesebbé válna a közlés. A csasztuskák, a „pacsirthák” nyilvánvalóan az ellírult, irodalmiasan művészkedő értelmezési módokat, közléshelyzeteket érzékeltetik, a diletták a maguk fanyarul szellemes jópofaságaival a mondatba, képbe belezavarodó átlagember próbálkozásait. Persze nem a kisember vesztéi hitelét, nem is a nyelv, hanem azok az untilg ismert nyelvi szituációk, klisék, amikor a hiteltelen, hazug mondatokat bornírt ostobaságok magyarázzák. Például így: „De ez nem azt jelenti, / hogy a rosszabbodó helyzetben nem lenne jó, / csak az életszínvonal elmélyültebb / és nem habroló.”

Vagy: „De csitt, amikor a lélek / már teljesen ellaposodna, egy-egy haladás képében / zömmel kisüt a napos oldal.” Az irónia, olykor a fekete humor hitelesíti ezeket a nyelvi szövegeket, mint művészi közléseket, jelezve általuk a létezés bizonyos szintjét. Azaz a *Csuklógyakorlat* versei nem egyszerűen paródiák, viccesen jópofa nyelvi játékok, hanem a valóság nyelvi rögzítésének kísérletei: „hisz az élet nem talajtorna / de viszont felemáskorlát, / míg csendesen rugózik.”

Parti Nagy versei, még ha szonettformában íródtak is, fragmentumok. Olyan töredékek, amelyek olykor egy-egy ötletet, versmagot jelentenek csak, máskor ezek egy-

más mellé kerülve, szinte fúziószerűen működnek. A töredékesség nyilván következménye annak a világszemléletnek, amely századunkban annyiszor megfogalmazta az Egész eltörtségét, és konzekvens poetikai végigvitele. Másrészt az elit művészet és az irodalmiság redukciója szükségszerűen vezet a megszokottan irodalmi közlésforma és a beszédmód visszavételéhez és a visszatárgyasításhoz. Nos, ami a szerkezeti formákat illeti, valóban olykor a nullmondatokig jut el a lebontásos építkezési mód. A végső összevonásnak – persze már mások által is kipróbált – módozatai az egysorosokból, az egyetlen szintagmából összeálló versek:

*kabátcsőnd
hokedligerinc
gyufapupilla
skatulyatüdő*

Ám az elvonatkoztatott és szétdarabolt mondatok ilyen rendbe is összeállhatnak: „mögöttes te mögöttes én / az arcom szép töröttesén”. A Parti Nagy-versek ugyanis legtöbbször összeállnak. Hacsak rímötletekből, szösszenetből, töredékekből is, de egymás mellé, alá, fölé rendeződve sokértelmű, jelentésgazdag szöveget hoznak létre. Azaz tehát a fragmentumok megőrizték a hagyományos lírai közlésmód konnotációs erejét, amely a jelentésátvitelen, az asszociáción, a többértelműségén alapul.

*Érzem magam tétnek üresnek
összetintázott csipke az eső
madzag szavaknak, megsűrűsödő
velőhálóban hulló vízszemeknek*

A Parti Nagy Lajos-vers tehát olyan lírai grammatikára épül, amely a beszédmód sokszínűségét, sokféle hangzását előlegezi, a blódlitól kezdve szinte lételméleti tételezésig. Az artisztikum látványos visszavétele egy újfajta kontextus megteremtésének igényét jelzi. Ennek megfogalmazását adja a következő szöveg, amúgy Parti Nagy-módra, lábjegyzetként, az egyébként mélységesen emocionális tartalomra utaló és szépségesen sokértelmű „álomba szomorím magam” sorhoz: „Tudod, azért lóg ki a rendből, hogy meg lehetne tán haladnia. A szép és puha szókat arc kéz kíséri, gesztus, de ez betű, a nyomnak is nyoma. Hát álom jelekké zúzza azt is, amit el kéne csak dudorásznia. Így valahogy. Mindent egy szerkezetbe. Milyen kuszas a költő holmija. Kutyát, diót, kőtényt, hazát teremtene, s szemére csúszik a térdzoknijja. S beledöglök, hogy szava legyen erre. Úgy valahogy. Fáradt vagyok, mama”.

Az *Esti kréta* olyan pályáivet ír le, amely a költői teremtés kísérleteit is érzékelteti, s amely a megtalált rendről, egy szétesett, de poétikai tömegvonzás által egybe-tartott lírai fragmentumvilágról tanúskodik. A töredékek közt pedig feltűnik a költő, aki csavarja, nyüstöli a nyelvet, újraértelmezve a sajátos világszemléletet, a lírát, s mint egyik dilettábjában mondja: „egészen ellírulok”. (*Jelenkor Kiadó, 1995.*)

N. Horváth Béla

Feltépett nyelv

PARTI NAGY LAJOS: A HULLÁMZÓ BALATON

Találtam egy szót a posztmodernre. E szó nem új, és lehet, nem is jó, az én nyelvzetemben mégis ráillenék mindazon *új és jó* művészeti alkotásra, amelyeknek befogadás előtti stádiumában megilletődöm, szemeimet furcsán forgatom, talán még el is káromkodom magam csöndeskén pimaszságaik láttán/olvastán/hallatán, de hogy recepcióképességem mégse fulladjon valamiféle tősgyökeres-konzervatív szemléletbe, veszem a bátorságot, a türelmet az ismétlődő ismerkedésre. A művészetek *profizmusáról* beszélek, szűkebb keretek közt az *irodalmi profizmusról*, a csinálás bűvéről és erejéről. Szótáramban e profi (a csináló) döbbenetes erejű felszíni fejtéssel bányássza össze a számára *még* kifejezendőt, s közben bűvkörébe burkolva kívánja olvasóját meggyőzni tárnáinak gazdagságáról. Nos, e kép- és értelemzavar talán kellőképpen ábrázolja a felszíni fejtés és a mély vágatok közt feszülő ellentétet, vagyis a nyelvi megformáltság és az – elvileg – benne megbúvó logosz egységének hiányát, amit – számomra, hangsúlyozom – e (posztmodern) profizmus szinte minden szinten produkál. A primer, ábrázolási szinten a fókuszpont csillanása, a több pont cizellálása marad el, s abszolút módon, az ábrázolásokat leárnyékolni igyekvő szekunder (quantitatív másodlagosságú!) kinyilatkoztatások e hiánybizonytalansági hányadosát növelik (merő tiszteletlen figyelmetlenségből). Primer és szekunder aranylő közepéből hiányzik a finomság.

Elmész megnézni egy színházi előadást, vagy fölteszel egy karctalan, dicsfénytől övezett lemezt, esetleg becsalod magad egy frissen sült filmszeletre, s mindezek felett metaszínt is rájuk nézel, mert annyit tudni, hogy mindez *új és jó*, de nem igaz, hogy nem érezni, e bizonytalan profizmust, hogy a kritikai érzék mit sem ér (talán ezért is játsunk diktátort?), mert éppúgy találhatni az IGEN-re, mint a NEM-re, a naiv, nem szeretem „tetszik-e” kérdés androgün-természetű válaszaira szép argumentumokat.

Parti Nagy Lajos és *A hullámozó Balaton* című prózakönyv általánosította bennem e privátgondolatokat, s e hátulról érkező fenntartást kezdettől fogva nem tagadom, mert üldögéltem én e könyvvel, de bizonytalanul. Így történt, hogy csak üldögéltem és nézdegéltem, nem bele, de mellé a könyvnek, mellékjásokat és segédigéket keresgetve, hogy megcsípjem csinálás közben e profi szövegcsinálót.

„És én ott ültem egy idegen férfival, és az az idegen férfi szemben ült velem, és nem nézett egyenesen rám, nézett ugyan, de csak a szeme sarkából, különben elnézett mellettem, de én éreztem, hogy csak azért nem néz egyenesen rám, hogy jobban lásson, úgy, ahogyan azt a lovak teszik.” Ahogyan azt Hrabal mondja.

Hogy műfajilag vagy műnemileg hová lehetne *A hullámozó Balaton* tenni, azt nem tudom. Semmiféle klasszikus cikkelyt nem lehet Parti Nagy prózájára ráerőltetni, de az időközben sikeresen megideologizált rövidtörténetből is kilógna a ló lába. E szövegek (vagy prózák) rendelkeznek történettel, hőssel, viszont világuk helyébe nem egyértelműen a szöveg lép. De van olyanja is. Aztán ami a műnemiséget illeti, el tudnék képzelni bizonyos prózák esetében más textusformát is, olyan szabadon száguldó versformát, s hogy ez a nyelv ugyanaz a nyelv, mint a *mintamondatoké*, csak kicsit másféle orientálódva, az azt hiszem, az olvasási aktus kezdeti pillanatában rögvest kiderül. A szövegek ad absurdum terheltek képileg, a Parti Nagytól megszokott „rontott nyelvi szinten”, a líra sűrítettsége jut uralomra, s az epikus mesélés (vagy történetmondás) háttérbe szorul.

Ez az androgén lelkületű könyvecske most már azt az igényt is hordozza, hogy végre ne tekintsük szerzőnket outsidernek, besorolhatatlannak, vagy ami még zavaróbb, mindenhova becikkelyezhetőnek. Poétikáját eddig sikerült néhány hangzatos kritériummal elintézni, kivéve Závada Pál. Az irodalmi dilettantizmus álarca és a nyelvi aura de-formáló hatása, a minimális szerkezetek hangsúlyosabb szerepe és egy ars poétikus gondolat a grammatika fölkaparásáról, mindez megtanulhatóan összefoglalja Parti Nagy művészetét egy újabb Magyar Irodalom Történetében, s mivel a főntebb említett négy kritérium segítségével, melyek hamarabb születtek meg, mint a prózakönyv, és lírájára vonatkozóan, kitűnően olvashatók a lírikus prózaátiratai is, nem tudom, mennyivel tud másabb lenni, mivel tudna többet adni e líra prózaátirata, mint maga a jól bejáratott és kanonizált Parti Nagy-féle irónia és „nyelvhus”.

Kételkedésem hosszas megfontolás és olvasgatás eredménye. A NEM-re éppúgy keresem azt a szép argumentumomat, mint az IGEN-re. Dipoláris molekulává lettem a Balaton hullámszámbájában.

Magam elé képezem a szerzőt, iratai olvastán (ez a szó új műfajteremtő: irat, átirat...), ahogy elvacakol egy-egy fékevesztett mondat alakításakor. Mert ezek a szövegek nem beszélnek arról, hogy mekkora kín, öröm, jaj, dal jut alkotójának osztályrészüln, néha van csak nyom, elvétve, a nyelv szeretetéről, akkor is egy szó (*selyemgyár*), egy mondat (*...egy szép mondat születése egyben egy szép igazság halála is...*) ihlető pillanatáról.

A szerző, mondjunk csak annyit (többet nem is illik erről tudnunk), meggyúrta, más szóval, meggyúrta a nyelvet (az is kérdés persze, hogy melyiket, hiszen a köznyelv mai állapotjától elkezdve, némi berzsenyis-csokonais utánérzésen át igen gazdag nyersanyag állhatott Parti Nagy rendelkezésére. – Mikor, melyiket.) De nem árt belegondolni egy fiktív olvasó lelkivilágába, hogy az vajon hogyan helyezi vissza e „fesztes kötetet”. És hogy egyáltalán: kit fog és mit a Parti Nagy-szövegekben találni, kit fog és mit kiolvasni, ha végig tud rajtuk (és vissza) menni. „De nincs, és jó, hogy nincs ilyen mozdulat, csak közelítés van, feltételezés, fedés, kitakarás. Hogy *leveszed a képről a magad nézetét*. Távoltság, mely áthidalhatatlan, s mert változtatható, mintha önkéntes lenne. Tapintat, mely perverz kíváncsiság. Akit a képen látsz, akit sétáló szemzed hazavisz, az nincs a képen. S akit utólag kitalálsz, nem az, akiről a fénykép készült. A *nézeted* mindenképp de-formáció. Aki elképzeli, illetve kiegészíti, az elrajzol...”

Ez lenne az auktoriális mentség? S akkor az olvasó fel van mentve kételyei alól. A hamari belátás dobatná félre velünk a könyveket... Mert ha rejtve is, mégis történetekkel van dolgunk, csak az a kérdés, hova ez a nyelvi klisébe öltöztetett mozaikolás? Ha legalább lehetne szállingózni az egyes szövegrészek között – de Parti Nagy azt sem engedi, halad a maga útján, gyömöszöli belénk a trópusokat. Ezért kellett sokszor letennem a könyvet, fárasztott az Egész, az állandó királyfivá alakítgatás (lásd Szende történetét!). És ezért vettem újra fel, mint a jó szabó, ki többször vesz fel ugyanazon méretet, a Részekét, ha azok – szórakoztatók. (*...darabjai közletről nézve tökéletesre csiszolt drágakövek, viszont távolról nézve semmilyen képet, nagyobb összefüggést, világos formát nem pillanthatunk meg bennük.* – Farkas Zsolt.)

Van egy mondat *A hullámszó Balatonban*. Kiszakítom szövet(szöveg)környezetéből, s felhasználom, mint valami poétikus gondolatot, azon szándékomat sem rejtgetve, hogy e mondattal a Parti Nagy-szövegek belső mechanizmusát próbálom – magam számára, legalábbis – modellálni. A mondat: „Egy remegő érzés, hogy nagyobb az úrtartal-

mad, mint amekkora vagy, hogy egyre tágulsz belülről, egyre csak növekszel, ismeretlen, mély kamrák nyílnak, és kitolod a halált.” Bekezdésről bekezdésre, mondatról mondatra, sőt, szószerkezetről szószerkezetre szorul össze az ember gyomra, az emésztetőség határain melázva. (Azon sem csodálkoznék, ha egy-egy szövegnyi perisztaltika után az olvasó lenulláz.) Ahogyan a történet zabálógépe is fokozatosan sajátítja el a Balaton-szeletek csodálatos felőrlését, nekem is éppoly tempósan kellett hozzászoknom Parti Nagy történeteinek belső hullámmászásához.

Talán jó szó a nyitótörténet jellemzésére, hogy mulatságos. Mulatságos a nyelvkezelés, a sztori, itt még, jelzem, nem lehet azt mondani, nincs érkezésem az emésztésre. A meghökkentés, az ironia *partisan* működik – kezdetben tényleg azt hittem, hogy az igazi Balatonról olvasok („Talán meg kéne nézni egyszer, pár éve megígérte a kedvezményes tréler a Szövetség...”), aztán amikor kezdtem megfenekleni a Balaton iszapjában, akkor mentem vissza az elejére: „A Balaton, az valamilyen formában végigkíséri az életemet, pucéran is, meg a pici, fodros göngyölegében is... hogyan ropog a nád a fogam alatt, zizeg a tükre, egyik a másik után, majdnem mint a végtelenség.” Azért volt számomra döbbenetes e felismerés, és engedtessek meg ennyi szubjektívizmus, mert megrögzött Balaton-faló volnék én is.

„Befelé élek, hullámmzik bennem a végtelen.”

Szép argumentumom, IGEN.

Nem is tudom, hányszor síklott már végig ceruzás kezem a zárótörténet mondatain (ha a borító e kettős helyzetet exponálja, és a háttérinformáció, hogy róluk már lehetett tudni, én is így ügyködöm a sorrenden), Waldtrocken titka – előttem – örök homály marad. Mondhatnám azt is, ez valahol egy másik perisztaltikus szöveg, hisz szövegszinten is megismétlődik és halad a teljes kizsigerezésig, de nem tudom, hány átiratból állnak az 'átiratok', nem tudom, ki beszél és kinek (még a grammatikai 'te' és 'Őn' is olykor egyszerre jelez egy személyt), mindenesetre az idő is átalakul, *generális múltjövővé*, de kinek sikerült az időn kifognia, mindenesetre?!

„...roppant megalázó, mikor elhagyja, hogy úgy mondjam, a jelöltet a hang, az erő, a grácia, minden, ami előbb még hozzátartozott...”

Hozzám a zavar tartozik. Szép argumentumom, elhagytál.

A könyv közepén viszont van egy rendkívül üdítő mese, egy *dobos, trombitás* átirat a hét törpe Hófehérke-, bocsánat Hóf Egérke-, de nektek csak per Cica-kalandjáról. Az én példányom már csak itt nyílik ki, egyrészt, mert ami elmélet, az itt kész valóság, ugyanis a kristálymozaikokból épülő történetecskék, ha többször olvasgatja meg őket az ember, valóban mozaikokká, de legalábbis lapokká esnek szét, másrészt, mert a *Szende* kiváló *bevezető* szöveg lehetne a *Parti Nagyba*, olvasgatni és tanulmányozgatni szabályosan hejhózza meg hajdehózza kell. Tanszöveg, mely „meg van beszélve apróra”. A mesesztori a maga bagatell tényeivel, ahogyan a nyelvraász megfejezi azokat, ahogyan beléjük gyömoszöli a 'jelent' (bányashop, pramberlikőr, velorex, videó, hajcsavaró, pumacipő, hűtőláda, bébidoll). A nyelv egyik oldalán hétköznapi bicsaklásaink forrasztódnak össze a másik pólus patetikus hanghordozásával. A narrációs stratégia: egy pillanatban adja elő Szende panaszát, s e pillanatban összevillan a múlt (a mese), a jelen (létfontosságú bútor vizsünk) és a jövő (te csak vigyázz a házra, Szende).

A törpék is csak azt akarják, amit én, olvasó. Összerakni magukat egy királyfivá. A szétszabdalt szöveget összerakni a mi dolgunk. De ha Szendét kihagyják, milyen lesz az a hat törpés királyfi?

A tizedik történettől innen és onnan lehet próbálgatni a puzzle-t. Innen mintha könnyedebb, onnan mintha nehezebb a nyomkereső munka; innen second hand és „lekukázni a kurvaéletet”, onnan „az írás mint az eltűnés nyoma”. De még kérdeznék valamit.

Szövetállomány, hússatu, hengerűrtartalom, perisztaltika, az 'átiratok' részletes anatómiai leltára – e metzgerei-precízség és következetesség a nyelv tökéletes föltépését és frankensteini szöveg(szövet)teremtmény *csinálását* jelentheti.

De hol tűnik át a vér?

„Nem kell, hogy 'értsen' (mi is az?), nem kell, hogy 'egyetértsen' (milyen is az?), de érezzen meg önmagából, ebből az egészből valamit, legyen egy jó vagy rossz perce tőle: ne maradjon közömbös. A befogadás kíváncsiság, s ha a másakra, akkor önmagára.” Ahogyan azt szerzőnk mondja.

Parti Nagy Lajos profi. Szép argumentumokkal, oda és vissza... *a táti nyelv szerint, mit e vidéken használunk. (Jelenkor Kiadó, 1994.)*

Bombitz Áttila

Szerkesztői asztal

TISZATÁJ-DÍJ – 1995

Alapítványunk kuratóriuma ezúttal Péter László irodalomtörténésznek és Szepesi Attila költőnek adományozta a Tiszatáj-díjat. Péter László folyóiratunk legrégibb szerzője, már a lap indulásának percében munkatársa volt, sőt – az igazolható legenda szerint – ő adta a Tiszatáj nevet, így tehát folyóiratunk keresztapját is tisztelhetjük benne. Szepesi Attila költői indulása óta jelen van a Tiszatájban. Kitűnő versei ma is rendszeresen megjelennek itt.

A díjat a Megyei Közgyűlés épületében január 26-án Ratkai Imre alelnök és Szokai Imre, a Kuratórium elnöke adta át. A díjazottak munkásságát Annus József és Olasz Sándor méltatta.

*

Ünnepi köszöntés színhelye volt 1996. január 19-én a szegedi Városháza díszterme. Péter László egyetemi tanárt, a város díszpolgárát dr. Szalay István polgármester köszöntötte, a Tiszatáj nevében Annus József, az Új Magyar Irodalmi Lexikon munkatársi gárdája részéről Vörös László üdvözölte Péter professzort. Ekkor adták át az ünnepelt tiszteletére készült tanulmánykötetet, melynek ismertetésére később visszatérünk.

*

Néhány szerzőnkről. KONCSOL LÁSZLÓ szlovákiai magyar író, irodalomtörténész, kritikus, BOZSIK PÉTER vajdasági magyar költő, jelenleg Veszprémben él. BENCZE BALÁZS a JATE végzős hallgatója. N. HORVÁTH BÉLA a szekszárdi Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola főigazgatója. BOMBITZ ATTILA, VADAI ISTVÁN és VIRÁG ZOLTÁN a szegedi bölcsészkar doktoranduszai.

Ára: 60 Ft